

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor: Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

Coeditor: Editura Național
Redactor-șef
Violeta Borzea

4 - 10 iulie 2001
(Anul XXXIV)

26

Interviurile
„României literare”

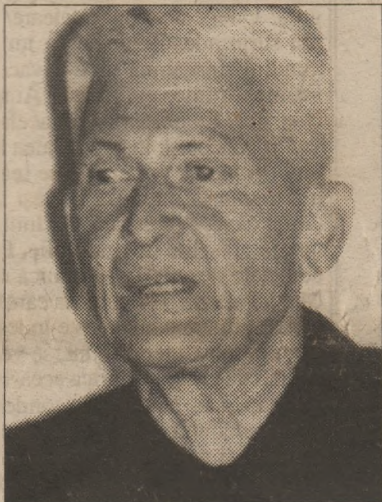
- Cu **ALEXANDRU ȘAFRAN**, marele rabin al Genevei

(pag. 12-13, 18)

- Cu scriitorul suedez **PER OLOV ENQUIST**

(pag. 20-21)

Jos Mircea Cărtărescu!

(pag. 3)

**Aniversare
Angela
Marinescu**

(pag. 10)

**La redeschiderea
Galeriei de artă
românească modernă**

Semnează:

**Gheorghe Vida,
Amelia Pavel, Ioana
Vlasiu, Pavel Șușară**

(pag. 14-15, 16-17)

Ilie Constantin:

Lectură din Prosper Mérimée

(pag. 22)

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Limbile materne ale poetului

“O LUĂ la goană după ce auzi câteva cuvinte/ în limba lui de împrumut [...]/ se refugie în plinul cuvintelor unei alte limbi,/ nici ea maternă”: versurile îi aparțin lui Sebastian Reichmann și le-am tradus, cum m-am priceput, din franceză. Au apărut în volumul *Balayer devant sa porte*, Editions L'Improviste, 2000, prezentat cititorilor români la Institutul Francez din București, miercuri 20 iunie. Nu le-am citat înfăptitor. Reichmann a început prin a scrie în românește, publicând două cărți la sfârșitul deceniului șapte și la începutul deceniului opt, urmate de alte două, în franceză, în deceniul nouă, după ce s-a stabilit la Paris. A fost și a rămas un supraréalist bine temperat, din familia lui Gellu Naum și Gherasim Luca. Câteva din poeziile recente sînt superbe. Voi traduce doar una singură pentru a da idee de subtilitatea poetului: “Domnul Stillheart tocmai visă cît de bine împăturite erau cearceafurile în noaptea aceea/ Trezit devreme din somn ca să se închipuie singurul pasager de pe vapor/ Se îndreaptă spre provă unde vîntul e cel mai tare/ Dar îl zărește pe Domnul Falkenflug care scrutează fiecare rid al pielii/ oceanului/ ca să descopere dezordinea/ Prietenia lor este rodul unor pulsuni complementare/ De obligații împlinite în pragul nopții/ Și de dorința repetată a unui țarm necunoscut.”

Nu o recenzie a cărții lui Sebastian Reichmann vor să fie rîndurile de față. Cu siguranță, poetul va avea parte de comentarii la obiect. Cu condiția, firește, ca recenzentii noștri să ia în considerare un volum de poezie în altă limbă decît româna. În ce mă privește, profit de împrejurare ca să semnaliez un fapt de mentalitate literară. De obicei, criticii și istoricii literari români nu bagă în seamă poezia, proza, teatrul ori eseul scrise în alte limbi, cu precădere în franceză, de către scriitorii români. Aceștia sînt numiți eufemistic scriitori francezi etc. de origine română. G. Călinescu nu acordă atenție lui Panait Istrati, tocmai fiindcă cea mai mare parte a operei lui a fost scrisă în franceză. Părerea aproape unanimă este că teatrul lui Ionesco sau eseurile lui Cioran nu își găsesc locul în literatura română. Ce e drept, ele nu au nici o legătură cu piesele lui M. Davidoglu sau cu eseurile lui Petru Dumitriu din *Noi și neobarbarii* cu care sînt contemporane. Problema contemporaneității propriu-zise o maschează însă pe aceea a limbii, care mi se pare cu mult mai importantă.

În multe din studiile consacrate specificului național, literatura română e privită ca fiind tradiționalistă și relativ conservatoare, preponderent idiomatică, așadar intraductibilă, condamnată la necunoaștere în afară. Și totuși puține literaturi au dat dovadă de un spirit mai liber și mai novator decît literatura noastră. Avangardismul european din anii '20, apoi acela din anii '40 ai secolului XX, ca să nu vorbim de cel exportat prin Ștefan Baciu în America de Sud după jumătatea aceluiași secol, sînt în bună măsură operă românească. Tzara și Brăncuși au fost români. Ca și Ionesco. Fundoianu n-a avut nici o dificultate de a deveni Fondane, nici Voronca de a scrie în franceză. Dacă ne ducem cu un secol mai în trecut, remarcăm același lucru: pașoptiștii și post-pașoptiștii au început prin a scrie în franceză, unii dintre ei folosind această limbă în corespondență și în jurnale intime pînă la bătrînețe. Pentru Ghica, Alecsandri, Heliade, Russo, Odobescu, Hasdeu nu a fost niciodată o problemă franceza. Erau bilingvi în chip natural. Maiorescu a scris și el în germană o parte a *Însemnărilor zilnice*. Bilingvismul a funcționat afiț la scriitorii care se considerau pioneri ai literaturii naționale (Kogălniceanu, care recomanda în *Introducția* la “Dacia literară”, să se scrie pe teme naționale, era el însuși bilingv), cît și la alții aparținînd conștient maturității literaturii noastre. Doar naționalismele succesive și perioada comunistă au ignorat această predispoziție și au lăsat impresia că scriitorul român e autist și idiomat. În toate celelalte epoci, scriitorul român a fost deschis spre alte limbi și spre lume. Nu m-am referit decît la moderni. Dar Olahus și Cantemir scriau firesc în mai multe limbi, Udriște Năsturel vorbea cîteva, cronicarii moldoveni știau slavona și latina, iar cei munteni greaca, întreg secolul XVIII e un burete pentru franceza spre care domnitorii țanarioși își îndrumau odraslele.

Faptul că Sebastian Reichmann scrie poezie în franceză, după ce a scris în română, trebuie considerat absolut normal din perspectiva pe care am sugerat-o în editorialul meu. Trebuie doar înfrîntă prejudecata limbii materne a poetului. Ivo Matică îmi spunea, acum vreo 30 de ani, că libertatea poetului trebuie să fie afiț de mare încît el să-și poată alege limba maternă. ■

CONTRAFORTde *Mircea Mihăieș*

Antonescu, rezerva lui Ceaușescu

CÂND românii n-au treabă, își fac de lucru cu istoria: ba îl sanctifică pe Ștefan cel Mare, ba îl fac pe Mircea cel Bătrân complicele minerilor și-al lui Miron Cozma (vezi "Pacea de la Cozia"!), ba-și aduc aminte de curajul lui Mihai Viteazul și c-ar fi oportun să-l reînvie, să le arate el unguirilor "legitimații de oltenaș", ba mai trântesc câte o statuie în memoria "eroului" Ion Antonescu. Nu chiar întâmplător, acesta a devenit arma de atac preferată a național-comuniștilor. De ce? Pentru că mareșalul reprezintă echivalentul perfect al lui Ceaușescu. Dacă pe Pingelica încă nu-l pot lauda pe față, măcar să se repeadă pe alter-ego-ul lui! Până vine rândul Stejarului din Scornicești, își fac mâna pe aliatul legionarilor — ei, sculele de estropiere spirituale ale comuniștilor!

Cu atât mai mult cu cât — așa cum s-a văzut într-o emisiune de televiziune — românul de pe stradă habar nu mai are cine-a fost și ce-a făcut cel supranumit "Căinele roșu" (poreclă ce explică, totuși, simpatia uriașă a lui Vadim pentru impostorul militar ce n-a repurtat în viața lui nici o victorie!) Dacă stai și-i ascuți pe diverși istorici, mai mult sau mai puțin improvizați, ajungi la concluzia că doar Alexandru cel Mare și, parțial, Cezar, să se fi ridicat la înălțimea iscusinței militare, a curajului și a patriotismului antonescian. Erorile sale? Pai, trebuie să le studiem contextual! (Dar tot contextual au acționat și englezii și țările nordice! Și parc-a ieșit altceva decât clăbucii săpunului de la Auschwitz) Deciziile criminale — precum ordinul de a trece Nistrul? Culpe scuizabile, comise într-un moment de febră! Exterminarea sălbatică a evreilor și-a țiganilor? Greșeli ale administrației, nu ale armatei, pentru că aceasta se afla, nu-i așa, pe front și lupta!

Să auzi și să nu crezi! Noroc că în emisiunea la care mă refer se afla de față și mințea limpede și tăioasă a lui Andrei Pippidi, gata să ridiculizeze sistematic încercările de-a pune noi cărămizi la templul unuia dintre cei mai mari criminali din istoria României. Jurnaliștii și istoricii cu studii de nivel "Dosarele istoriei" ar trebui să știe că activitatea unui șef de stat nu se calculează numai prin efectele imediate, ci, încă mai abitir, prin cele de lungă durată! Or, Antonescu a făcut din părinții noștri, din noi și din copiii noștri, o țară învinsă și o țară de asasini!

Revigorarea cultului antonescian răspunde radicalizării tot mai primejdioase a politicienilor și partidelor al căror ideal e transformarea României într-un ținut al tribalismelor violente și al urii interetnice. Acești oameni se simt în Europa ca niște moromeți cărora pantofii le fac bășici. Cum pe Champs-Élysée nu se prea poartă opincile, soluția e simplă: n-avem chef de Champs-Élysée! Nereformabili, intrați prea adânc în malaxorul ticăloșiei comuniste, barbarizați de refuzul constant al competiției, ei compensează prin șmecherie și diversiune absența calităților reale și a caracterului.

N-am nici un dubiu că lăsați liberi pe vremea lui Ceaușescu, tenorii de azi ai naționalismului pe bază de răgete ar fi fost niște șefi de partid la fel de breji ca Bobu și Postelnicu. Ba chiar mai breji, prin linguseală, slugănicie și prostemare subumană. Ceea ce, de altfel, i-a emasculat etic pe veci. Zbieretele patriotarde de azi nu sunt decât tânguieșile după pierduta barbăție de ieri. Intrați, ca să zic așa, până-n gât în rolul Șeherezadei, eunucii bolșevico-fasciști continuă să scoată false, doinind cu jale, fară să observe că "gura de rai" s-a transformat între timp în

"gura de metrou", iar "picioarul de plai" în... tâlpașită luată de-o întreagă generație de tineri!

La începutul anilor '90, pătura "desperadoșilor" români se ridică, după spusele unor sociologi și psihiatri, cam la zece la suta din populație. E vorba de oamenii pentru care starea de libertate și starea de ospiciu sunt interschimbabile. Acest procent e, se spune, caracteristic lumii moderne, rezultat al alienării provocate de tensiunea megapolisului tentacular. Ca pur specific național, constat că fiecare an mai adaugă la noi un procent la această cifră înspăimântătoare. Succesul partidelor demagog-naționaliste, al politicienilor xenofobi și chiar al intelectualilor cu apucături de Spitalul 9, al vrăjitorilor și ghicitorilor în cranii de... fazan, al escrocilor, al oricărui borfaș bun de gură și purtător de cravată multicoloră, asortată la culoarea jeep-ului ce zumzăie lenes în fața sediului, constituie radiografia dezolantă a paradisului numit România.

Nu mai consum cemeala și hârtia pentru a le da numele — de teamă să nu-mi scape vreunul. Însă ar fi de datoriu lui Adrian Năstase și a lui Ion Iliescu să depășească faza simplelor desolidarizări de această haită (cu care, de altminteri, e destul de solidară în prea multe momente negre pentru soarta țării). Ei nu pot invoca, precum Emil Constantinescu, faptul că n-au "cucerit puterea" — pentru c-au avut-o tot timpul. Și nici că oamenii din subordine nu-i ascultă. E destul să privești ce disciplinați au purces la pedeserizarea aparatului administrativ, cât de grațios știu să profite de orice privatizare grasă, cât de tandru înșfacă sursele de beneficii uriașe ca să-ți dai seama că ai de-a face cu o armată perfect pregătită.

Nu e suficient să-l iei pe Funar de guler și să-l duci la sediul poliției, dacă nu faci și pașii logici următori, absolut legali. Nu e decât vorbărie să-l dezavuezi pe Ion Antonescu dar să nu observi că nu mareșalul s-a întors din mormânt să-și înalte propriul cult al personalității, ci oameni în carne și oase — și mai ales în surplus de grăsime! Există toate mecanismele democratice pentru a-l pune pe vecie cu botul pe labe pe gureșul șef al unuia din partidele securisto-militaro-fasciste dinspre care se scurg — spre a rămâne acolo — în mințea cetățeanului cu creierul spălat tot felul de aberații cu iz de război civil.

Să nu fim naivi: corifeii național-comunismului știu exact ce efecte produc atunci când apasă pe clapele infernale ale minciunii, dezinformării și falsificării istoriei. Și mai știu cu cine au de-a face: când Pavel Coruș vinde patru milioane de exemplare de elucubrații geto-daciste iar Eminescu și Creangă sunt cumpărați doar de biblioteci, e clar că avem o mare problemă sus, sus de tot, la scăfărlie. Mă refer acum la românul care "citește", și nu la masa amorfă pentru care votca pe bază de sodă caustică e alimentul de bază, iar pâinea cu ceapă o delicatasă. Acești indivizi care, culmea, au și călătorit în Occident prin anii '70 și au văzut că marile lor "calități" n-au acolo nici o căutare, știu că într-o lume a competiției "pe bune" ar fi spulberați nu într-o zi, ci într-o clipă. Singura lor șansă de a se menține pe creșta valului e să producă, în neștire, cantități de toxine, chintale de otrăvuri aruncate în plămâni proștilor pe care-i duc de nas cu inimaginabilă ușurință. Ce se va alege în câțiva ani din țara pe care acum o siluiesc cu sadism, nu-i interesează! Pentru ei se va găsi oricând o nouă vacă de muls. Fie ea și-o vacă nebună.

POST-RESTANTde *Constanța Buzea*

ESTE un semn bun când ceea ce ne place ne și stingherește. Aceasta îmi confirmă gândul corect despre ceea ce dvs. numiți permanentă căutare, care își asumă cu oarecare trufie orice risc. Nu știu dacă textele în sine mă fascinează, cât frăgezimea solemnă și transparentă cu care găsiți pe parcursul a versuri întregi locul florilor roșii într-o coroană de spini. Cum, iarăși, nu pot să știu ce viitor are poezia fiecărui suflet în contextul bulversant ce i se oferă. A reacționa cu blândețe și nu cu zbateri spasmodice e semn că moartea nu are puterea de a ne ataca. (Fulvia, Timișoara) ☒ Remarcabilă eleganță și cultura exprimării, plăcută pentru cititor certitudinea că aceasta primă și esențială condiție pentru cel ce își așterne gândurile pe hârtie este respectată. Antrenamentul pentru proza la care visați vi-l faceți corect, chiar dacă scurtele dvs. texte își găsesc rezonanțe lirice și ar putea fi dispuse pe pagină și sub forma unor lungi și bine demonstrate poetic versuri. Cu atât mai mult vă fac atent la obligațiile pe care le aveți în continuare, să vă vegheați drastic pofta de a vă extinde și dilua emoția în fraze mult prea ramificate. (V. Ghidiu, Sighișoara) ☒ Cu condiția de a vă parcurge cu răbdare, și fără zonele, dacă nu imposibil de descifrat, măcar de dedus/aproximat corect sensul, ale grafiei săltând pe nu mai puțin de 19 pagini, poemele aduc mare folos de informație subtilă despre psihicul și dezvoltarea autoarei în manifestări garantat memorabile. Punctul dvs. forte este disponibilitatea infinită și plăcerea de a comenta orice, cu ample reverberații de ironie și autoironie, în fața unui interlocutor, imaginar sau real, docil în orice caz, și care vă merită sinceritatea și discursul acaparant. Transcriu un scurt fragment din *Morții cu morții și viii cu viii*, luând cititorul ca într-o plimbare agreabilă prin textul care mă face să-mi amintesc de un caz asemănător (dacă nu chiar identic, există bănuiala fără suspiciune că tot dvs. ați fost și atunci, numai semnătura diferă, pe aceeași a majusculei grafieră anarhică însă!): "Acuma eu/ Dacă-s serioasă și nu prea lăcrămoasă/ Trebuie să mă consider vie așa cum și Par/ Știu-Știu/ Mai ales că am început să observ/ Că n-a dus chiar Nimeni gunoiul/ Și asta-i un semn Vital/ O mare Dublă observație/ A gunoiului Cu sensuri după plac/ Și A lui nimeni despre care/ Nu prea am ce zice deși l-am văzut/ Și-n altă situații când mi s-a mai/ Părut că sunt vie/ (Unii foarte vie se majusculează/ Dornici de plăceri și onoruri)// Păi dacă trebuie dus gunoiul/(Deși n-am zis că trebuie dus)/ Hai să trăiesc și să caut un viu/ Care să mă preocupe ca-n îndemnul asta/ Separatist morții cu morții și viii cu viii/ (Tu erai mortul gunoiul nu-l duc)// Presupunând că mai remarc ceva viu/ Așa cum umblu eu prin oraș/ De parcă aș fi supraviețuit minunat de singură/ Unei catastrofe nucleare/ Atunci îl consult la început pe/ Semenul meu care mă surprinde/ Ițindu-se ca un ghiocel în câmpul mental/ Dacă anamnestic duce gunoiul/ Înseamnă că e vivace și exclud/ Cu mult fler disimularea prin miros/ Frumos-frumos cu boticul/ Ai spațiu-timp de-o relație vie cu mine/ Întreb am berechet zice/ Eu observând în același timp și spațiu/ Că mă confundă cu oricine altcineva/ Și/ O cotesc înspre cetatea în care m-am/ Identificat tu pe când eram contemporani/ În viață/(Viii cu viii se realizează mai greu/ Dar gunoiul se duce mereu/ Să le urâm spor la interrelații/ Deși tânjesc la alte spații/ Ce treabă tristă/E treaba lor)". (Julia Corb, Sighișoara) ☒ Inutil și de prost gust să se roage cineva, oricine, să-i fie iertate greșelile de ortografie. E de preferat pentru redactor să citească textele gata corectate de autori. Cu o mică musculiță pe căciulă, ridicați și dvs. această pretenție care vă acuză. *Tineretul*, la care vă referiți în *observație*, și pentru a cărui promovare pledați, mi se pare că este îndestulător servit de revistă, cei care semnează recenzile și cronica literară sunt, se vede cu ochiul liber, tineri cultivați și cu excepționale calități de critici. Rubrica aceasta, dintotdeauna s-a ocupat de tinerii care țin în mână, cu grație sau fără grație, condeiul, riscând din când în când cu entuziasm și bunăvoință debuturi care uneori ne confirmă încrederea. Despre versurile pe care le semnăți și pentru care vă faceți speranțe de publicare, deocamdată vă spunem că sunt tributare locului comun, clișeele adolescentine: "M-am plictisit de ochii tăi umbroși,/ Cred că am să rămân singur/ Am sufletul bolnav de tine iubito/ Și nu aș vrea ca să se ia." (Julian Gogancea, Bistrița) ☒ Îmi place cum sună acest *stil decisiv* în căutarea căruia sunteți, cu firea dvs. puțin mistică, așa cum spuneți, și care decide în tendința și reușita de a *imortaliza* sentimente și momente complicate de viață în structuri simple, dar sugestive. Transcriu câteva versuri ce conțin mici impulsuri promițătoare: "Blestem roșile de ceară/ Ce le ține Cronos surd./ Am vândut totul aseară/ Și coroana am vândut./ Măinile, ca busuiocul/ Cel uscat, azi mă condamnă.../ Poezie e norocul/ Într-o rochie de doamnă./ Pulsuri în deșert aud;/ Le blestem și le alung;/ Versul joc de vânt, de rug,/ E amurg spre amurg". Ați sesizat, sper, micile schimbări pe care le-am operat, și care îmbunătățesc, cred, armonia în voga schiopatare. (Mihaela Irimiea, Suceava)

România literară

Director: **Nicolae Manolescu**

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Nina Pruteanu, Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Koln).

Tehnoredactare computerizată: Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan, Ionela Stanciu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Mihai Minulescu.

e-mail: romlit@romlit.ro<http://www.romlit.ro>

Revista „România literară” este editată de Fundația „România literară” cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România și Ministerul Culturii.

Coeditor: Editura Național - Director general: Dan Chiriac

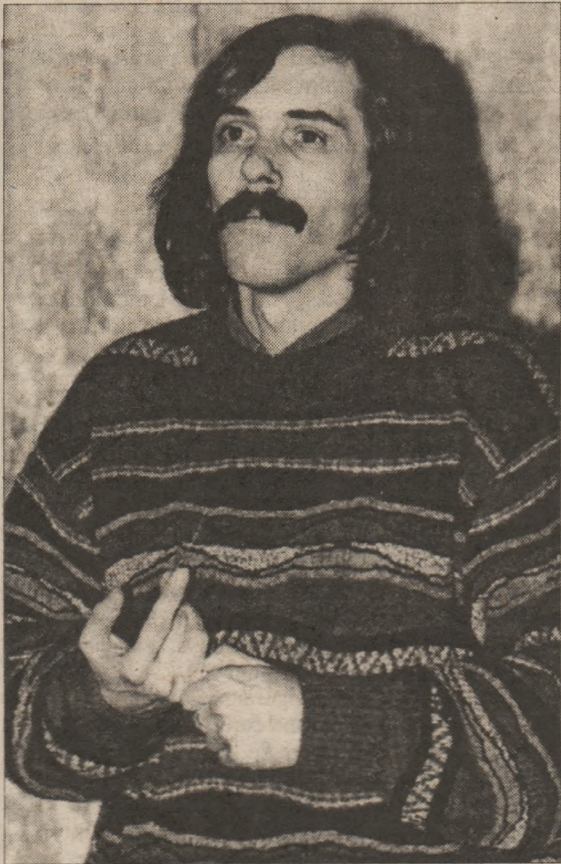
Jos Mircea Cărtărescu!

SE ADUNĂ nori negri, amenințatori pe cerul biografiei lui Mircea Cărtărescu. Poetul din ale cărui performanțe literare o întregă generație (lipsită în general de suflu) și-a făcut un titlu de glorie începe să fie privit cu enervare de mulți dintre tovarășii de luptă literară de altădată. Scriitorul plin de farmec în fața căruia feroasa critică literară devenise o pisicuță tandră este acum admonestată brutal pentru *megalomanie*, pentru *egoism*, pentru *dorința maniacală de-a se afirma* - cam în acest stil sunt formulate acuzațiile. Cel mai tranșant a fost Dan C. Mihăilescu în cronică din *Ziarul de duminică* la recentul *Jurnal* al lui Mircea Cărtărescu. S-au înregistrat însă și numeroase atacuri piezișe, ca să nu mai punem la socoteală rumoarea rauvoitoare, care, din cauza lașității nemulțumiților, nu a răzbătut încă în presă.

Ce anume a declanșat acest val de antipatie? La prima vedere, nu există vreo explicație. Mircea Cărtărescu este un exemplu de *fair-play* în viața literară. Nu denigrează pe nimeni - dimpotrivă, a scris o carte despre *Postmodernismul românesc*, în cuprinsul căreia și-a reinventat generația, într-o variantă ideală, pentru a-i face cu generozitate părtași pe toți reprezentanții ei, fie și insignifianți, la beția succesului. Nu se agită ca să obțină funcții, nu dă telefoane agasante - ca atâția alții - membrilor juriilor care acordă premii literare, nu îi hărțuiește literar pe critici, nu îi asediază pe editori. Poziția politică și-a precizat-o - optând fără ezitare pentru "zona liberă de neocomunism" din Piața Universității -, dar n-a făcut-o ostentativ. Nu se preface de noncolaborare sa dinaintea de 1989 cu regimul comunist pentru a-i pune la zidul infamiei pe "colaboracioniști", după cum nu se erijează în moralist sever pentru a tuna și fulgera (ca unii dintre foștii membri ai CC ai PCR) împotriva oportuniștilor de azi.

Și atunci? Vina lui, greu de iertat, este că joacă pe o miză fabuloasă, ca scriitor, ca vrea de la literatură totul sau nimic. Ca se ocupă *exclusiv* de literatură, îndeplinindu-și corect, dar fără pasiune, celelalte obligații. Ca intră în competiție nu cu băutorii de iluzii literare din restaurantele bucureștene, ci cu Umberto Eco și cu Thomas Pinchon. Și mai ales că are succes, inclusiv în străinătate, nefiind un "neînțeles" sau un "nedreptățit", așa cum se proclamă, cu delicii masochiste, atâția dintre ratații de azi.

Iritarea multora a fost stârmită acum câțiva ani de apariția romanului *Orbitor*, care, ca un diapazon de argint al scrisului, i-a obligat să-și aducă aminte *cum sună marea literatură*. Superbele poeme ale lui Mircea Cărtărescu, așa superbe

cum erau, nu constituiau chiar o primejdie, puteau fi privite și ca un joc literar. Nici proza sa dinaintea de *Orbitor*, cu toată risipa ei de frumusețe literară, nu a provocat o invidie dramatică. Fiecare își putea spune că ar fi în stare și el să scrie ceva asemănător, dacă ar vrea neapărat, dacă s-ar mobiliza, dacă n-ar avea ceva mai important de făcut etc. Dar *Orbitor*... *Orbitor* se situează în mod evident la un nivel foarte greu de atins, este o carte de Premiul Nobel, în comparație cu care aproape toate cărțile scriitorilor români contemporani de prin librării par o tristă maculatură. *Orbitor* este chiar orbitor, făcându-le pe numeroasele cărți ale literaturii să clipească dușmănos.

Pentru ca acum Mircea Cărtărescu să adreseze, involuntar, mediocrilor o nouă provocare, publicând un *Jurnal* care este așa, de-a dreptul, fără stradania disperată de a părea astfel, fără rictusul desfigurator al neputinței ambițioase, jurnalul unui *mare scriitor*. Autorul jurnalului nu-și pierde timpul cu consemnarea unor mondenități, nu povestește ce s-a discutat în diverse comitete și comiții (printre altele, și pentru că nu face parte din așa ceva!), nu se războiește pe adversari portretizându-i în apăsare, nu se împotmolește în proza vieții de fiecare zi. El trece direct la subiect și rămâne mereu la subiect - iar subiectul este aventura interioară a celui care vrea să ajungă în literatură la *nec plus ultra*. Mircea Cărtărescu consideră că el a existat cu adevărat doar în momentele de iluminare, când a scris cele mai inspirate pagini ale lui, și încearcă să retrăiască asemenea momente. Îl obsedează - și chiar îl înspăimântă, ca o imagine a neantului - gândul că nu mai poate redeveni ce-a fost, că a uitat formula magică prin care avea acces la fericirea parcă nepământescă a creației.

Culmea este că însemnările

datează tocmai din perioada în care scriitorul lucra la romanul *Orbitor*, despre care noi știm, *acum*, că reprezintă, în special prin forța lui vizionară, printr-un multilingvism practicat, în mod curios, în interiorul limbii române și prin splendoarea desfășurării caleidoscopice a imaginației, o capodoperă a literaturii române. Din punctul nostru de vedere, aventura are *happy-end*. Dar din punctul de vedere al autorului jurnalului, prizonier al prezentului *de atunci*, totul pare, în repetate rânduri, pierdut. El simte ceea ce a simțit probabil Cristofor Columb în timpul furtunilor năpraznice și al răzvrătirii marinarilor de pe corăbiile lui, când *încă nu știa* - așa cum știm noi azi - că va descoperi în cele din urmă America.

Asistăm, cu alte cuvinte, la un impresionant spectacol al incertitudinii și disperării traite de cineva dornic să atingă absolutul în literatură, la tentativa eroică și aparent absurdă a unei ființe nezburătoare de a zbura.

În afară de această intensitate paroxistică a aspirației, ceea ce ne convinge imediat că avem în față un mare scriitor este extraordinara, aproape diabolică precizie a limbajului. Mircea Cărtărescu face din limba română - și din alte limbi, din care împrumută fugitiv, la nevoie, diverse expresii - un instrument de o surprinzătoare eficiență. Și de o desăvârșită eleganță, binecunoscută elegantă a stilului lui Mircea Cărtărescu, în ale cărui texte și cuvântul *mișto* pare desprins din Thomas Mann.

Curajul scriitorului de a juca la o miză mare, la miza maximă, fără să fi cerut în prealabil aprobarea unui C.O.M. al vieții literare este perceput ca o sfidare. Cine se crede Mircea Cărtărescu? De ce nu rămâne aici, în terestritatea noastră, să mănânce salamul cu soia al literaturii minore, literatură ușor de scris și ușor de uitat, și îndrăznește să se plaseze la mare altitudine? Ce vrea să dovedească? De ce nu-i pasă de noi, care cheltuim atât de mult timp cu lansări de cărți, cu discuții, cu certuri și împăcări, cu aderări la partide politice, cu regizarea unor succese literare? Cât egoism! Ce megalomanie! Jos Mircea Cărtărescu! Jos, cât mai jos!

...Ce greșală facem! Ce frumos - și sănătos - ar fi să ne reprimăm invidia și să ne bucurăm că *măcar unul dintre noi* trăiește ca un mare scriitor, sustrăgându-se birocrației existenței și ocupându-se, cu ardoare, numai și numai de literatură. Nu-l vom putea ajunge. Dar îl vedem, de jos, unde ne aflăm, cum împlântă steagul nostru, *al nostru*, al oamenilor scrisului, pe un vârf foarte înalt. Nu ar trebui să ne bucurăm? La urma urmelor putem considera un noroc chiar și faptul că suntem *martorii* unui asemenea eveniment.

Alex. Ștefănescu

Gabriela GRIGORIU

Peisaj cu inorog

Nu mai trebuie să învăț alt dialog.
Cel pe care îl rosteam amîndoi, rostit încă este -
Singularul. Aceleași cuvinte răsună mereu - inorog -
Băfind cu cornul său nevăzut în poartă și în
poveste...

Ne înfîlînim, ne căutăm poate de-a lungul răsăritului
Plajei pe care n-am vizitat-o, care dispăre. Regăsesc
Lumina ei strînsă la piept, străpunsă - în lama
infinitei
Undelor, în paralele reci (uneori se înfîlesc)...

Nu. Nu ai plecat de tot. Ești numai plecat
De cealaltă parte. Pe ruta pe care a trecut, pe urma
Pe care e încă trecînd singularul nostru trecut. Peste
valuri, culcat,
Petrece caravelele în singurării, sarea și spuma...

Prin zăpezile electrice, luminoase ale harfei,
Încă nu ai trecut, încă nu ai plecat. De cealaltă
parte,
Mă aștepti, cu alte cuvinte. Pe Via Appia a soartei,
Trec în cohorte, alte cuvinte spre tine, de cealaltă
parte...

Balneară

Am plecat din fotografie, de lîngă domnul cu pălărie
canotier,
Abandonînd vîrsta de modă a rochiei căpșunilor,
șosetele -
Căuînd pe aleile parcului cavalerului rozei pierdute.
Regretele
Pentru trena miresei fugite din brazi, pălăria
Chevalier,

Au fost uitate pe parapetul fantastei Ghizele
aruncate în abis...
Am rîs inutil, inutil de toate șervetele-papillon,
de florile
Arabescate altfel pentru o "table d'hôte" ... Viorile
Cazinoului de pluș reconstituie bostonul din vis -

Valsînd lent și mereu singure în stațiuni părăsite...
Acel boston lent, al camelelor toamnei în comete
ostenite...
Jurămintele spulberate ale șerbetului, înghețatei de
fragi

Au fost crud sfîșiate de vînt la răscrucea Ghizelei -
Într-un Herculane banal cu pompeiani saxifragi,
Faun rememorat din medalionul rupt al himerei...

Izvorul Sissi

Au fost surprinse, misterioase, penumbrite dimineți, -
Fotografii în sepia, în Cișmigiu, cu liliac, cu jocuri...
În frunzătura nouă, matinale artificii, paietate focuri,
Vibrînd, la momentul eroilor francezi, pentru eroii
tineri epoleți...

Pe un memento alb de scoici și pietriș, se regroupau
răzleți,
În desuet-modernul pointillisme, arbuștii de forsitia,
miozoturi...
Din avangarda deja clasică a păpădiilor pe socluri,
O primăvară rece scria fugare dedicații pe busturi
de poeți...

Sfîmînd din insomnie iasomii și brebenei,
Vîntul cosea prin ierburi și acosta cu lungi cercei
Glicinele în semi-doliu mov, de pe spalieri...

La miez de corn și de covrigi, co-repefindu-se cu
artă,
Evoluau sub iederi, pești roșii în flotile sezoniere...
Prin pietre clipele cîntau la clavecin pentru o infanță
moartă...

LECTURI LA ZI

de Julia Popovici

Europa de lângă noi În Praga

BOHUMIL HRABAL, un ceh. Șaptezeci și cinci de ani. Un nume! Locotenentul, aici pe pământ, al lui Hašek. Așa vorbea despre autorul *Trenurilor strict supravegheate*, în *Cartea lui Hrabal* (1990), confratele său maghiar Esterházy Péter. Iar legătura cu Jaroslav Hašek nu e absolut deloc întâmplătoare, în prozele scurte ale scriitorului praghez

BOHUMIL HRABAL

Vreți să vedeți Praga de aur?

EDITURA IVAN KRASKO

Bohumil Hrabal, *Vreți să vedeți Praga de aur?*, În românește de Corneliu Barborică, Ed. Ivan Krasko, Nădlac, 2000, 131 pag., f. p.

umorul născându-se din aceeași necesitate a supraviețuirii prin absurd ca și în cazul *Peripețiilor bravului soldat...* În *Baronul Münchhausen*, prima dintre cele șase povestiri publicate de Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko”, Hań'a de la depozitul de hirtie e un Svejk fantast trăind într-o lume reinventată în fiecare clipă, domnul Kafka, din *Kafkiană*, e amenințat de-un gardian pentru că tulbură liniștea publică, însă Hań'a e baronul printre oameni cufundați în mizeria cotidiană, iar domnul Kafka are o revelație: „Omul nu poate fi deparazit de libertate, fraților.”

Dialogurile lipsite de sens și logică prind consistență pe buzele unor oameni pentru care însăși existența și-a pierdut sensul, oameni alienați, care nu mai știu să gândească sau nu mai au curajul s-o facă. Teama e ultima rațiune în fața căreia mai pot reacționa; și nici măcar atât, pentru că, la fel cum în *Trenuri strict supravegheate* (în ediția apărută la Nădlac, titlul este *Trenuri cu prioritate*, nu vâ temeți, e aceeași carte!) eroismul se dovedește absurd, în povestirile din *Vreți să vedeți Praga de aur?* frica e o stare fără consistență, fără cauze și fără urmări: devenită o a patra dimensiune, e pur și simplu natura umană. Liniștea încă nu și-a găsit locul, nu e nimeni care să-și cultive grădina; în literatura lui Hrabal, momentul va veni o dată cu *L-am servit pe regele Angliei*.

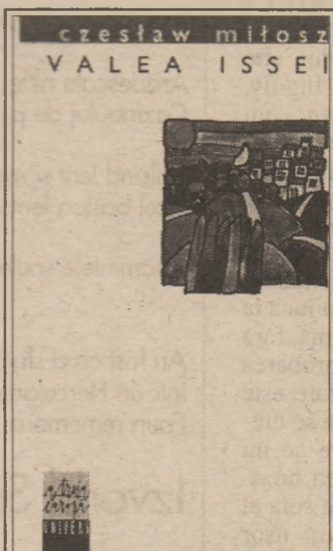
Chemarea Europei

GÎNDIREA *captivă* (1953), *Valea Issei* (1955) și *Europa natală* (1958) au fost scrise și pu-

blicate după ce Miłosz a părăsit definitiv Polonia; fiecare în parte și toate împreună sînt dovada unei crize de identitate a intelectualului central-european confruntat cu un mediu cultural occidental aproape ostil, cu altă istorie și alte priorități. Dacă *Gîndirea captivă* e cartea despărțirii de lumea literară varșoviană, iar *Europa natală* — cea a inițierii, a formării unui caracter la contactul dintre Est și Vest, *Valea Issei* e romanul întoarcerii la origini, al recuperării rădăcinilor violent rupte, al nostalgiei.

În *Europa natală*, scriitorul polonez deplînge la un moment dat lipsa formei, haosul din care ia naștere personalitatea intelectualului estic; marile lui calități, dorința de cunoaștere, umorul, spiritul ironic, sînt de fapt tot atîtea defecte provenite din absența conformismului social. Cele trei cărți ale lui Czesław Miłosz sînt scrise tocmai din nevoia unei reconsiderări a trecutului și implicit a propriei persoane; înlocuind „forma” occidentală cu „surogatul” ei din „a treia Europă”, amalgamul socio-cultural duce la succesivele deconstrucții și reconstrucții care stau la originea pasionat-pasionantului om de cultură central-european.

În aparență romanul unei utopii, a copilăriei fericite pe pămînturi lituaniene, *Valea Issei* e o carte profund tragică: în sălbăticia dealurilor de la Ginie, pacea ascunde nemulțumiri vechi, între lituanieni și pani (polonezi), între

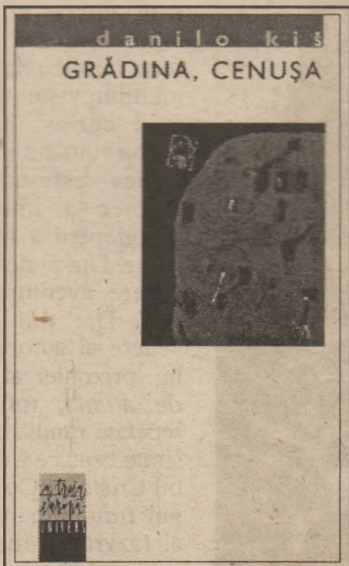
Czesław Miłosz, *Valea Issei*, Traducere și note de Olga Zaicik și Stan Velea, Prefață și tabel biobibliografic de Marius Lazurca, Postfață de Stan Velea, Ed. Univers, Col. „A Treia Europă”, București, 264 pag., 50 000 lei

cei cu pămînt și cei fără. Tomasz pare să crească departe de focul mocnit al neînțelegerilor dintre învingători și veșnicii învinși, vorbind o poloneză amestecată cu lituaniană sau o lituaniană amestecată cu poloneză, însă dincolo de spațiul acesta protector lumea e în pragul unor mari schimbări. Printre oameni simpli, pentru care moartea, oricum ar fi ea, intră în ordinea firescului, Tomasz învață să vîneze: să ucidă. Ajunge totuși să cunoască și prețul vieții, iar experiența sa e fundamentală: să ierți atunci cînd să omori pare cel mai simplu. E lecția pe care o ia cu el Tomasz la plecarea din Ginie spre aventură, spre război, o

data cu minunatele peisaje ale Lituaniei. E ceea ce Czesław Miłosz însuși a dus cu sine din Europa sa natală.

„Istoria genialului Eduard Sam”

CA ȘI romanul lui Czesław Miłosz, *Grădina, cenușa* e o scriere autobiografică, construită

Danilo Kiš, *Grădina, cenușa*, Traducere din limba sîrbă, tabel biobibliografic și note de Ioan Radian Peianov, Prefață de Dorian Branea, Ed. Univers, Col. „A Treia Europă”, București, 2000, 192 pag., 55000 lei

în jurul imaginii tatălui, Eduard Sam, un nebun pasionant, un original stîmînd amoruri înflăcărâte și dușmăni pe măsură, sortit să piară, ca evreu, într-un lagăr nazist E, în același timp, povestea lui Andreas Sam, fiul — Bildungsroman și Carte a Morților. Dispariția în holocaust a acestui antierou e încă și mai absurdă — Sam nu-și revendică niciodată apartenența la comunitatea e-vreiască (în plus, are o soție creștină), iar „pananimismul” său are ceva din nebunia primilor profeți, a întemeietorilor de religii, e dincolo de timp și mai presus de spațiu. Cu aerul său de Mișkin sîrb, Eduard e o figură contrariantă, hăituită de vajnici căutători de spioni, disprețuit de neamuri, concediat pentru „exces de originalitate”, dar admirat și iubit cu pasiune de fiii săi și de mama lor. Probabil e nebun, interesează prea puțin asta. Ceea ce rămîne e povestea în sine, cea a unui tată și a unui copil prin care imaginea părintelui se perpetuează: într-o zi, Andreas se descoperă poet. Umorul e debordant, ironia încă nu s-a născut pentru prea-tînărul povestitor, dar mult nu va întîrzia. Sam-tatăl e o figură mitică, e primul și cel din urmă părinte, e lunetele absolute la fel cum e poetul absolut, trăiește în păduri, dar nu se desparte de pelerină și halbtîlindru, Realismul magic își are părinții și în Europa Centrală, spațiu unitar în diversitatea-i de nume și de voci; unul dintre ei e Danilo Kiš, iar *Grădina, cenușa* e cea mai bună dovadă a felului în care din realitatea ostilă se ridică o lume fabuloasă ce-ajunge să-i ia locul.

Cuvinte încrucișate cu peisaje și arhitecți

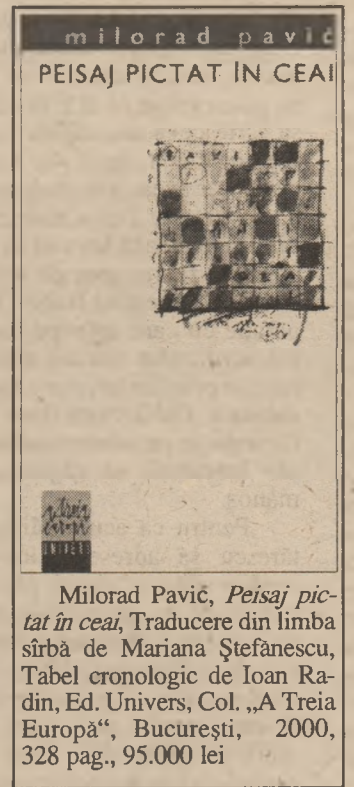
MILORAD PAVIĆ e un nume deja familiar cititorilor români, ca autor al și mai cunoscu-

tului *Dicționar khazar*. Însă *Peisaj pictat în ceai* e un experiment românesc de cu totul altă factură, înrudit îndeaproape cu *Rayuela* lui Julio Cortázar — cheia „în șotron” a cărții scriitorului argentinian, devenită rebus la Pavić, face din acest text un „roman pentru iubitorii de cuvinte încrucișate”, care-l pot citi pe verticală ori pe orizontală. Între cele două tipuri de lectură, disjuncția e clară, la fel cum în prima parte, *Micul roman nocturn*, opoziția dintre idioritmici (pustnicii) și cenobiți (călugării de obște) e ireconciliabilă.

Cei doi eroi, arhitectul Svilar/Razin și marea lui iubire, Vitača Milut, alcătuiesc perechea originală, prin care se naște lumea și prin care moare: „Memorialul” arhitectului reconstruiește imaginea acestui univers căzut în apocalipsă, care nu mai supraviețuiește decît prin poveste: la sfîrșit, ca și la început, a fost Cuvîntul. E o dimensiune esențială pentru literatura central-europeană.

Dezlegarea întregului rebus stă sub acest semn: „(...) Și atunci ea și însoțitorul ei te-au privit în apă pe tine citind aceste rînduri care gîndești în banca ta ori în fotoliul tău că ești în deplină siguranță și în afara jocului; pe tine care ții această carte invers și care strîngi condeiul în mîna ca o mamă lingura sau ca un ucigaș pumnalul.”

Cititorul își pierde și el inocența; o dată cu dreptul de a interveni în roman îl capătă și pe cel de viață și de moarte în lumea de dincolo de ficțiune: devine

Milorad Pavić, *Peisaj pictat în ceai*, Traducere din limba sîrbă de Mariana Ștefanescu, Tabel cronologic de Ioan Radian, Ed. Univers, Col. „A Treia Europă”, București, 2000, 328 pag., 95.000 lei

stăpîn pe propriul destin, povestea lui Svilar se transformă în istoria eliberării din realitate prin puterea imaginației.

Ilustrînd perfect categoria romanului-eseu, pe care Michael Heim îl consideră specific Europei Centrale și de Est, *Peisaj pictat în ceai* e o carte extrem de complexă, atît de complexă, încît cele două niveluri de lectură propuse de însuși autorul sînt, la urma urmei, insuficiente; asumîndu-mi inerențial risc, cred că poate fi citit chiar pe diagonală, apropiindu-l de ceea ce la noi se numește literatură esopică.

Povestiri fără final

BASHEVIS-SINGER scrie în idiș; cum spune el însuși, a început prin a publica în reviste idișiste

Isaac Bashevis-Singer, *Moartea lui Matusalem și alte povestiri ciudate*, Traducere și note de Anton Celaru, Ed. Hasefer, București, 2001, 242 pag., f. p.

cu cinci sute de cititori, acum e un prozator cunoscut — laureat al premiului Nobel. O parte a vieții și-a petrecut-o în Polonia, o altă în Statele Unite, tîrgurile și orașelele din povestirile sale aduc mult cu Sighetul de dinainte de ghetou din *Noaptea* lui Elie Wiesel, Varșovia e la fel de plină de viață ca în *Europa natală* a lui Czesław Miłosz.

Există totuși în fiecare dintre aceste „povestiri ciudate” ceva ce scapă rațiunii, ceva ce ține de magie, de, să spunem, inefabil; e vorba despre răul de neînvins, care crește din adîncuri și pune stăpînire pe cel damnat: Ianda (din povestirea omonimă) e un astfel de spirit ce poartă însemnele unui păcat de care nu are unde fugi, la fel Pinhasl (*În travesti*), ori Breh din *Priveagul*. Întreagă această lume ajunge să se elibereze din cercul strîmt al greșelii într-un singur mod — rostirea, fie că „întîmplarea cu tîlc” e adusă la lumină de un martor din trecut, fie că eroul însuși se confesează: mătusa Ghenendl (*Orbit de iubire*), Copl-Șutitorul (*Înmormîntare pe ocean*) și mătusa Iendl (*Logaritmi*) față-n față cu Reghina Kozlov (*Capcana*), Alfred Reiser (*Impresarul*) și doctorul Gottlieb (*Rîndul rătăcit*).

Finalul din *Logaritmi* poate fi o cheie pentru aceste interesante „povestiri ciudate” evreiești: „Alte popoare au învățat, au cercetat și au făcut descoperiri în matematică, fizică, chimie, astronomie. Dar noi, evreii, ne îndopăm creierii cu o lege măruntă despre ce e de făcut cu un ou ouat într-o zi de sîmbătă.» Mi-a răsunat în minte și răspunsul pe care i-l-a dat tata: «E mai multă înțelepciune în legea asta măruntă decît în toate descoperirile făcute de către păgîni de la Abraham încoace.»”

O altă umbră plutește peste această lume, de o parte și de cealaltă a oceanului: între Moșe-Țircovnicul lui Wiesel, întorsul din morți pe care nu-l crede nimeni, și judecătorul din *Tatăl meu, anarhistul*, pentru care „Mesia nu era o nădejde îndepărtată”, ci se întrupase într-o zi, la sinagogă, în stafia comunismului, se țese o pînză de păianjen din care Faïl Porisover și soția lui, Țvetl (*Fugari spre nicăieri*), Contrabandistul (*Contrabandistul*) și Reghina Kozlov nu mai pot ieși.

Moartea lui Matusalem... e o carte minunată, o capcană, s-ar putea spune, a lecturii, întînsă de un spirit profund european.

O antologie recuperatoare (I)

NUMEROASE și adesea insidioase au fost modalitățile prin care regimul comunist a acționat, la noi, asupra falsificării creației și conștiinței literare. Aparatul de control reprezentat de cenzura i se adăuga unul de diversiune, urmărind a manipula producția scriitoricească, a o direcționa într-un chip prielnic propagandei. Nu totdeauna prin imprimarea unei tematici și a unor atitudini, ci, de la un timp, chiar printr-o permisivitate suspectă acordată "gratuității" estetice, excomunicate inițial ca factor "dușmănos", cu scopul de-a oferi o supapă nemulțumirii civice tot mai pronunțate. După falimentul proletcultului, oficializat în jurul anului 1965, autoritățile și-au dat seama că n-ar putea legitima o "literatură nouă", rod al "epocii socialiste" decât apelând la unele valori autentice. Drept care i-au acceptat pe tinerii scriitori afirmați în acel moment de parțială "liberalizare", acordându-le o considerație care, din păcate, n-a întârziat a-și arăta reversul negativ. Un grup de autori șaizeciști, "primii veniți", salutați de critica și ea regenerată și bucurându-se de simpatia publică, s-au văzut în scurt timp instituționalizați, introduși în manuale, mai mult: extrapolăți în zona unei "nomenclaturi" culturale. Mitizarea lor, reflex, până la un punct, al cultului căpeteniilor regimului, a dus la apariția unei ierarhii "de fier", intangibile. Exegeza scriitorilor în cauză nu putea fi decât univocă. Criticii care "călcău cu stîngul", îngăduindu-și rezerve, riscau a nu fi publicați (așa cum s-a întâmplat cu academicianul Șerban Cioculescu, cînd a scris într-un chip "neortodox" despre Nichita Stănescu) ori a suporta chiar rigori administrative (așa cum li s-a întâmplat altora). Ierarhia aceasta osificată a generat o umbră grea, ce a căzut asupra altor creatori, cel puțin tot atât de valoroși, care, fie pentru poziția lor total neconcesivă față de autorități, fie pur și simplu pentru că au venit cu câteva clipe mai tîrziu, s-au văzut dați la o parte, neglijați. Regretabil e că la o asemenea situație și-a adus contribuția și o largă parte a criticii (de bună condiție), care și-a cheltuit vocabularul entuziasmului pentru exponenții "primului val" șaizeciștii, fiind, prin forța lucrurilor (mai bine-zis, printr-o vinovată consecvență), reținută față de reprezentanții nenorocoși al celui de-al "doilea val".

De la asemenea premise pornește amplă "antologie comentată" a lui Constantin Abăluță, intitulată *Poezia română după proletcultism*. El însuși unul din poezii importanți ce au suferit nedreapta discriminare și totodată un temeinic cunoscător al poeziei românești, ca și al celei universale, pe care a abordat-o și în calitate de traducător, autorul său și-a propus un act de justiție. Acesta e precedat de un act de eliberare: "dorința de a face un bilanț literar e cit se poate de la locul ei într-un climat ce aspiră la normalitate. Iar ca urmare a spargerii monopolului partidului-stat asupra culturii, categoriile de autori ce pot aspira la alcătuirea unor astfel de sinteze s-au diversificat și ele. A formula nestînjinit acele judecăți critice care acum un deceniu cu greu puteau fi acceptate de un regim materialist, clientelar și înghețat în proiect, este, în fapt, premisa esențială de la care se pleacă. În consecință, unghiurile de abordare și criteriile de selecție s-au înmulțit și ele, adaptându-se presupuselor gusturi ale unor segmente de populație. Ca să nu mai vorbim de faptul că antologiile de azi, volens-nolens, au pe lingă rolul lor de totdeauna, acela de florilegiu, încă un rol în plus, doar aparent secundar: acela de a

repune în circulație operele (și numele) ocultate în diferite moduri. Căci nu trebuie uitat nici o clipă spectrul larg de metode de care uzau cenzorii spre a cufunda în uitare poezia unor autori: de la cărțile sustrate și topite (foarte puține), trecînd prin cele pulverizate (tiraje derizorii, difuzare periferică), pînă la cele despre care «nu era bine» să se scrie; ori atitudinea exact opusă: cărți despre care nu se putea scrie decît laudativ, orice rezerve ducînd la cenzurarea totală a articolului și admonestarea fermă a criticului îndrăzneț. Din păcate, abolirea cenzurii n-a coincis cu dispariția unui mental viciat, dominat de conservatorismul postideologic, de un "centralism" al opiniei ce nu îngăduie variațiuni, *id est*, spre a pune degetul pe rană, de un dogmatism care, chiar îngropat într-un verbiaj "democratic", nu e mai puțin constringător. Revizuirile - termen ajuns aproape peiorativ, din pricină că a fost răsucit la infinit de atîția pledanți ai stagnării - sînt frecvent refuzate, pe motivul că ar tulbura "stabilitatea", cultul valorilor, spiritul istoriei. Astfel disprețul totalitar față de public se prelungește prin disprețul față de "democratizarea lecturii", formula cea mai adecvată de deschidere a criticii față de cititorii săi: "mentalitatea de tutelăți, de necompetitori infiltrată în decenii de totalitarism nu a dispărut cu totul. Cultura înțeleasă ca spațiu liber, supus mișcării și transformării, neanchilozată în tipare prestabilite apare unora doar ca deziderat teoretic. Însă atunci cînd cineva încearcă în fapt să reconsidere, să interpreteze, aducînd la zi opera unor autori, este acuzat că «zăpăcește» și mai mult publicul. De parcă publicul ar fi o categorie de maximă și flască omogenitate, o masă de androizi. De parcă operele ar avea nevoie să fie apărate de păreri critice printr-o gardă de corp". Iritarea acestor rînduri e de înțeles.

Împiedicînd lărgirea orizontului, conservatorii inculcă falsa impresie a unei "sărăcii" axiologice a poeziei românești. Ei poartă răspunderea unor veritabile "teritorii furate", "nu numai de concepția concentraționară, ci și, vai, de balcanica lenă de a gândi, de a simți și de a acționa". Marginalizarea la care i-au supus și îi supun încă pe un număr de creatori dintre cei mai relevanți nu reprezintă oare un atentat la spiritualitatea noastră națională? "România nu-și mai poate îngădui să fie reprezentată doar de câteva nume, atunci cînd destui alți creatori se vădesc a avea opere cel puțin tot atât de valoroase. Nu folosește nimănui - și nici nu mai este posibil - a ține în loc procesul firesc de decantare a valorilor". Cei ce fac mare caz de tradiție o condamnă la caducitate prin refuzul actualizării ei, cei ce fac mare caz de valoare o jignesc întorcînd spatele unora din întrupările sale evidente: "Nu vom înțelege niciodată poziția celor ce își bagă capul în nisip ca să nu vadă valorile apărute «între timp» (o, acel *între timp* al lipsei lor de atenție!), nici osiridia cu care înalță osanale miturilor de parcă această poziție cu capul în beznă ar fi culmea comprehensibilității. Teama de a citi cărțile mitologizaților în noul context, mult mai competitiv, ca și teama de a citi cărțile îndreptățiților competitori sînt, amîndouă, expresia profunde ireverențe față de Cultura Română". Funcționează încă două liste de poezii, ca pe vremuri: unii neoficiali, considerați valoroși doar în intimitate, în atenansele edificului literar, alții oficializați din răspuneri, pînă a căpăta o extensie mitologică: "Se creează astfel impresia că n-a fost abolită dihotomia de odinioară: poezii buni pen-

tru România și poezii destinați exportului. Se instituie astfel o departajare utopică, o graniță inexistentă în realitatea zilelor noastre: de-o parte creatorii de opere valoroase, iar de cealaltă parte miturile reprezentative pentru un popor. Este caraghios, dacă n-ar fi întristător, să-ți închipui că, în contrast cu tot ceea ce se întâmplă în jur de nouă ani încoace, doar literatura mai poate funcționa după principiile feudale". Miturile iscate în jurul unor autori, mituri care nu sînt defel construcții inofensive, favorizînd mănoase cariere universitare și academice, înțeleg a se apăra prin argumentul fățarnic că ar fi amenințate cu "demolarea". De parcă revizuirea ar fi echivalentul "demolării", termen catastrofic, preluat din lexiconul comunist. A revizui tabla de valori nu înseamnă însă a distruge nici o valoare autentică, ci a corija supraaprecierile și minimalizările, făcînd loc numelor omise sau subestimate. E un proces civilizator, cu o finalitate constructivă, ale cărui "promovări" și "retrogradări" se produc nu în chip samavolnic, ci într-un climat de discuții critice libere. Perfect avizat asupra situației, Constantin Abăluță rostește fără menajamente o sumă de amare adevăruri: "E nesincer și pueril argumentul după care nu avem *destule* valori ca să ne permitem «demolarea» lor. Nimeni nu vrea să recunoască deschis că din comoditate și din teamă de nou (interesele partizane nu vrem dinadins să le luăm în calcul, sperînd că ele ori nu există, ori dacă totuși există, purtătorii lor vor deveni pe zi ce trece tot mai anacronici) se perpetuează câteva *mituri*, obturîndu-se în schimb destule alte *valori* ce vorbesc într-o limbă vie și nu ar aspira niciodată la încorsetarea, incomodă poziție de mit. Bolnăvicioasa teamă de oxigenare a ierarhiilor se traduce uneori printr-o conjurație a tăcerii instituită în jurul unor nume de către cei ce nu vor să ia contact cu o realitate atât de îmbucurătoare: aceea că în gulagul comunist au existat artiști de excepție care, marginalizați, excluși de la orice onoruri, au avut totuși tăria morală să-și faurească, volum după volum, o operă profundă și originală. Gheorghe Grigurcu este unul dintre puținii critici care avertizează de multă vreme că al doilea val al generației post-proletcultiste nu este defel mai prejos decît primul ei val, cel reprezentat generic de grupul Nichita Stănescu. Cu timpul tot mai mulți critici nu se mai îndoiesc de faptul că Mircea Ciobanu, Vasile Vlad, Angela Marinescu, Virgil Mazilescu, Cezar Ivănescu, Mircea Ivănescu, Nora Iuga - pentru a nu da decît câteva nume - ocupă prim-planul acestei generații, acoperînd o bună parte din spectrul liric". Se cuvine menționată aici încă o circumstanță nefavorabilă acestui "salon al refuzaților" pe care antologatorul o trece cu vederea, însă pe care n-o menajează autorul *Cuvîntului înainte*, Eugen Negrici. Ocoliți de criticii de partid, subestimați adesea de criticii șaizeciști de vîrf, acești "refuzați" n-au parte de-o recepție echitabilă, nici, așa cum ar fi fost de așteptat, din partea optzeciștilor, grup îndeajuns de exclusivist, compus din autori "care, din marginalizații de dinainte de 1989, au devenit răsfățați primului deceniu post-revoluționar profitînd de descoperirile stilistice ale ocultatei promoții '70 și de coincidența în timp a demersului lor cu modificările paradigmatic generate de post-modernism. Canonul post-revoluționar tinde să fie monopolizat de această grupare activă care știe să-și impună mediatic valorile ei reale (M. Cărtărescu, Stratan, Traian T. Coșovei etc.) dar care nu de puține ori o

CONSTANTIN ABĂLUȚĂ
poezia română
după proletcultism

antologie comentată

*

Constantin Abăluță - *Poezia română după proletcultism*, (Antologie comentată), Ed. Ex Ponto, Constanța, 2000, 2 volume, 554+642 pag., preț neprecizat.

face prin ștergerea tuturor celorlalte urme poeticești". Subscriem la opinia lui Eugen Negrici.

Să vedem acum care sînt criteriile florilegiului oferit de Constantin Abăluță. Sub unghi moral, onestitatea antologatorului consistă în recunoașterea subiectivității fatale a întreprinderii d-sale, care-și asumă, în plan ideal, riscul erorii: "orice antologie este un act unilateral de opțiune, deci, în cele din urmă de - mai mică ori mai mare, mai restrînsă ori mai extinsă - justiție/injustiție". Pentru a reduce acest balans între "justiție" și "injustiție", autorul își propune să nu țină seama decît de texte, eliminînd "încă din start tentațiile anecdoticului (biograficul defavorizant) ori ale mitului (biograficul favorizant)". Evident, în măsura în care este posibil, întrucît nu se poate face complet abstracție de biografiile celor antologați. Există o mitologie nu numai a persoanei, ci și a textului, iar analiza mitului e deja o recunoaștere ontologică a lui! Conștient de fragilitatea terenului pe care calcă, C. Abăluță își dă seama că "obiectivitatea" unei antologii presupune un alt înțeles al vocabulei decît cel curent: "Și acest alt înțeles poate fi acela de grijă, răbdare, seriozitate, atenție în a îndeplini o muncă de-o maximă rigoare interioară. Fiindcă într-adevăr obiectivă credem că este abia această rigoare interioară care comandă, pas cu pas, noua structură ce se alcătuiește din acele fragmente ce-au aparținut pînă nu demult altui organism". Căci - atenție! - nu se află în chestiune o "rigoare" rece, extranee creației, o "structură" indiferentă la viața acesteia, de-o neutralitate artificială, ci însăși instrumentarea sensibilă a substanței lirice. Antologatorul se situează în spațiul propriu poeziei, ocrotit de însăși autarhia acesteia: "Poezia este *plăcere, surpriză, simțire*. Ea trebuie descoperită și reinventată într-un proces liber de orice imixtiune dinafară". El oficiază ca un poet, asimilîndu-și neegoist creația celuilalt, nefăcînd distincție între produsul său și al celuiilalt, subînțelegînd Poezia ca un arhetip, ca un har care "suflă unde vrea", slujindu-se, aleatoriu, de-o mină auctorială ori de alta. O tulburătoare confesiune devoalează resortul intim al poetului-antologator, al cărui chip se răsfrînge într-o materie categorială, în miracolul ei inepuizabil, indiferent de semnături: "Cînd citesc o poezie bună, indiferent de cine ar fi scrisă, mă bucur ca un copil. E ca și cînd aș fi scris-o eu. E o victorie a celui mare necunoscut care locuiește în noi și pe care nu-l putem înșela niciodată." Mistica poeziei impunînd o devălmășie, sub stigmatul dorit, însă irealizabil al anonimului, antologatorul nu poate a nu-i încălca principiul, oferind, nostalgic, "o culegere de texte inspirate care volens-nolens poartă după ele cite un nume de autor". Paradoxal, deși atât de diverse, textele lirice întrunite poartă, de cele mai multe ori, o discretă amprentă a lui Abăluță însuși. Par a se afla, dacă nu în niște pagini apocrifale ale producției sale personale, măcar în vecinătatea irecuzabilă a acestora.

NONCONFORMIȘTII

„JE EST UN
AUTRE”

de
Ioana
Pârvulescu

ESTE ciudat cât de mult seamănă paginile scrise de Geo Bogza în jurnalul său la începutul anului 1931, puțin înainte de a împlini 23 de ani, și începutul romanului *Die Stunde der wahren Empfin-*

dung (Ora senzației adevărate) de Peter Handke, scris mult mai târziu. Geo Bogza pare a deschide pentru prima oară ochii asupra lumii: respinge dintr-o dată nu numai toate învățăturile primite de-a gata, dar și toate senzațiile, toate reflexele formate pînă atunci și încearcă să înțeleagă, să refacă pe cont propriu și de la capăt, întregul univers. În nopți și zile halucinante, în care notează febril, oră după oră, ceea ce simte, crizele sale de inadaptație de pînă atunci își ating apogeul.

Ce curios să ai o casă cu patru pereți, cu geamuri, un pat în care să te culci. Cine a născocit toate acestea? Putea fi altfel. Totul curios, straniu, fantastic. Pisica a plecat de mult. Acum doarme pe un scaun. Privesc forma scaunului. Iată ceva cu care m-am întîlnit de cînd eram mic, cu care eram obișnuit, și totuși acum scaunul mi se pare fantastic. [...] Pe asta e o pisică. Pînă acum fusese mama. Ce curios e să ai o mamă. Mă gîndesc că s-ar fi putut să existe și fără mamă. Ce crede ea despre mine? (Duminică, 11 ianuarie 1931, douăsprezece și jumătate noaptea).

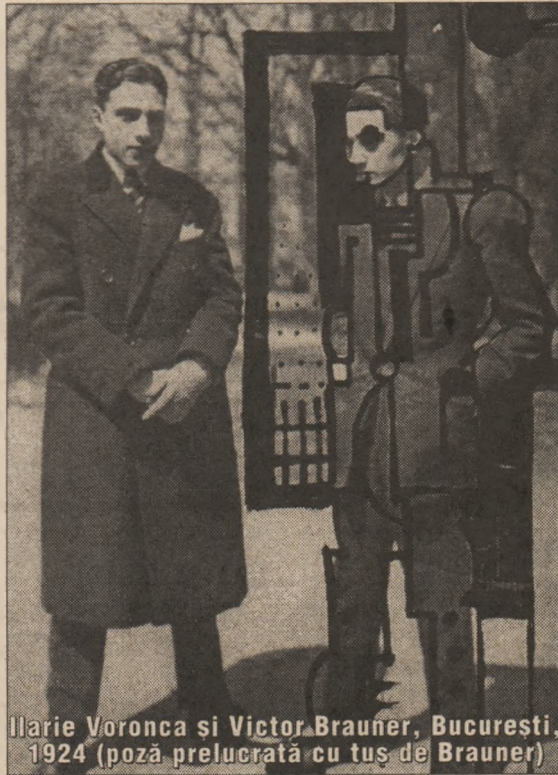
UNA dintre ideile lui Geo Bogza este să facă greva foamei împotriva vieții. Firește că obligațiile, convențiile, serviciile, căsătoria și toate celelalte „capcane pentru a ne desființa” nu fac decît să-i agraveze conflictul cu existența. Deși este, ca toți avangardiștii, împotriva burghezilor și a burghezismelor, are grijă să noteze în jurnal: „Îmi pare bine că nu sunt înscris în nici un partid, s-ar fi spus că sînt comunist”. *Poemul invectivă*, a cărui apariție duce la arestarea autorului (era mai de mult, împreună cu grupul de la *unu*, în vizorul Justiției) este scris în această stare de spirit. Cu toate acestea, exact în nopțile cînd pune în cauză lumea, îl descoperă și pe Dumnezeu. Dar este Dumnezeuul misticilor, „altfel decît și-l închipuie oamenii”, un Dumnezeu personal, apropiat, subversiv, un Dumnezeu al vieții nefalsificate. Deși scrisul său este al unui singuratic, care se îndoiește de toți și de toate, enorma dorință de comunicare izbucnește aproape în fiecare pagină. Omul Bogza seamănă cu scrisul său: o sfioasă nevoie de prietenie și de dăruire, o bucurie a găririi de suflete-pereche, de prieteni adevărați, îl conduc spre grupurile avan-

gardiste ale Bucureștilor anilor '30. Sînt toți tineri „fără barbă”, ceea ce în limbajul lor - am aflat-o din acest jurnal - înseamnă fără prejudecăți. Cîțiva duc conflictul pînă la capăt: se sinucid. Primul dintre ei, Ilarie Voronca (în jurnal: Edy), la 43 de ani, la Paris, în 1946, ultimul Gherasim Luca, (în jurnal: unul dintre „minunații băieți de la *Alge*”), la aproape 80 de ani, aruncîndu-se în Sena. Gîndul sinuciderii îl preocupă și pe Bogza și de cîteva ori este aproape de înfăptuire. Într-una din crizele cele mai grave de exasperare îl reține numai imaginația, mai precis o imagine post-mortem: „toți idioții venind, comentînd...”. Vazuse, la Buștenari, un spînzurat și știa că nu fusese decît un fapt divers din istoria locului, la care unii rînjesc, alții fac presupuneri stupide.

După ce propria revistă, *Urmuz*, își încetează apariția, Bogza intră firesc în grupurile ultra-moderniștilor de la *unu* și apoi de la *Alge*, dar publică versuri sau recenzii și în *Bilete de papagal*. Venirile sale la București, întotdeauna cu prea puțini bani în buzunar, îl fac să se împrietenească cu Sașa Pană, cu sora acestuia, Magdalena (care semna Madda Holda), de care e multă vreme extrem de îndrăgostit, cu Roll (de care se va înstrăina curînd), cu Victor Brauner, Ilarie și Colomba Voronca și cu fratele acesteia, Claude Sernet (Nesty). Brauner și cuplul Voronca sînt prietenii de suflet, iar cel dintîi îl vizitează și la Buștenari. Maxy și Puiu P[ăun?], Brîncuși, venit de la Paris, Marinetti, și el în vizită, Călugăru, Aderca sînt cei cu care se întîlnește Bogza și cu care se simte afin. Cînd e în București, Bogza doarme rareori la hotel. De-obicei e de găsit la adresa scrisă pe coperta revistei, General Angelescu 163, la casa lui Sașa Pană. O vreme discuțiile și proiectele comune, sfidarea la adresa tuturor celor confortabil așezați în legile lor, lipirea de afișe noaptea, farsele pline de imaginație, făcute, suportate, întoarse și mai ales scrisul în comun, la aceleași reviste, îi țin alături pe toți. Apoi, după ce cîțiva pleacă la Paris, tocmai scrisul îi dezbină. Disoluția e inevitabilă și Bogza o trăiește poate mai acut decît alții: prietenii erau singurul său reper etic. Nu-i poate înțelege pe cei care

St. Roll în fața lăptăriei sale, „La Enache”, loc de întîlnire al avangardiștilor, în 1929.

Ilarie Voronca și Victor Brauner, București, 1924 (poză prelucrată cu tuș de Brauner)

trăiesc mai puțin intens revolta față de dușmanul comun: convenția socială.

La Paris Nesty și Victor fuseseră indignați de *Unu matrimonial*. Nesty: căsnicia, această instituție sfîntă... Măgarul, și spune că e revoluționar. Aici Ștefan Roll, la fel, fusese indignat. Era un număr intenționat timpit, ca o revanșă pe nunta pe care o făcea Sașa. El pare că ar fi înțeles asta. [...] În ziua aceea la Voronca am plîns față de el și de Colomba, arătîndu-le falimentul acestui crez și al celor cîtorva prietenii. Victor [Brauner] pe care îl iubisem atît reacționînd sinistru. Voronca turmentat, înnebunit. A doua zi rătăcim prin Cișmigiu, descompuși... (12 octombrie, 1931, Buștenari).

DUPĂ ce, în timpul căldurilor din iulie 1930, redactorii de la *unu* scot un număr alb, cu cele 8 pagini goale, dar semnate de colaboratorii obișnuiți (Bogza, Brauner, Al. Dimitriu-Paușești, B. Fondane, Madda Holda, Marcel Iancu, M. H. Maxy, Milița Pătrașcu, Roll, Tzara, Voronca etc.) și care costă tot 5 lei, ca și numerele scrise, un an mai târziu, la căsătoria lui Sașa Pană cu Mary Ange se face, în răspăr, un *Unu matrimonial*. Am căutat numărul cu pricina, pentru a înțelege plînsul lui Bogza și pentru a vedea de unde provine supărarea parizienilor. Apărut în „ediție specială”, numărul matrimonial este scris în întregime de Geo Bogza: de aceea îl doare atît de mult desolidarizarea prietenilor de departe. Nu are nimic răutăcios, deși, citite astăzi, glumele par adeseori puere și stingace. Pe prima pagină, un interviu imaginar cu Sașa Pană, sub motto: „Ca să-și mărească și mai tare gloria/ S-a însurat cu Mary Ange de la Podgoria”. Rămîne, ca do-

cument probabil autentic, descrierea casei lui Sașa Pană, făcută în introducerea interviului, după moda interbelică de a descrie spațiul interviuatului: „Cele mai luxoase tramvaie circulă pe linia 14 spre Cotroceni. De cum ajungi în acest cartier aristocratic și în preajma palatului regal, strada general Angelescu e aproape. La numărul 163, într-o vilă de cocheta a unei școlărițe, Sașa Pană ocupă la parter o cameră minusculă cît o bijuterie. Pereții sînt plini de tablouri și desene rare: Maxy, Brauner, Perahim, Sulak și alții cu numele cunoscute mai mult peste hotare. Portretele celor mai mari scriitori moderni de la noi sînt puse la locuri de cinste: Urmuz, Ilarie Voronca, Geo Bogza, Fredy Goldstein, Petre Poppescu-Poetul”. Etajerele ticsite cu cărți rare și devizele celor de la revistă, cîndva celebre, afișate pe pe-

reți („toți pentru *unu* și *unu* pentru toți”, „jos literatura”, „citiți numai unu”, „nu vrem nimic”) completează un interior de scriitor nonconformist. Interviul imaginar este construit din jocuri de cuvinte, unele facile și are o ironie (sau autoironie) care s-a ofilit: „- Cum ați convins-o să se căsătorească? - I-am citit poeme din *Jurnal de sex*.” Trei poeme parodice, unul în genul fabulei urmuziene, pline de Sașa (rimat cu „așa”) și de Mary Ange (care rimează cu „orange”) completează unul din jocurile tipice grupurilor de avangardă. Că Sașa Pană nu s-a supărat o dovedește o reluare a glumei în 1935, cu ocazia căsătoriei unuia dintre fondatorii revistei, cînd chiar fostul mire ironizat pregătește o „ediție specială / mai mult conjugală”, „ediție ușoară / cînd Moldov se-nsoară”. Pentru Bogza însă, experiența este o probă a prieteniei: nu toți cei în care credea au rezistat.

Deși nu face parte dintre prietenii săi, Eliade este socotit de Bogza „personalitatea cea mai puternică între cei tineri” și, în 1932, îl tentează ideea unei apropieri de grupul acestuia, în ideea unei stimulări (și nu a unei fuziuni). Cu atît mai trist apare episodul consemnat de Sebastian în jurnalul său, la a doua arestare a lui Bogza, în 1937. Contra indignării lui Sebastian, care consideră intervenția Justiției un act monstruos, Eliade aduce următoarele argumente: Bogza n-ar fi scriitor, nu e nici măcar membru SSR, ar fi mai mult ziarist decît scriitor, scrie versuri pornografice și patologice și, oricum, mult mai grav e că fac pușcărie tinerii naționaliști: „Pentru ce? Pentru că i-au dat 25 la cur lui Gogu Rădulescu?”. Din fericire, Geo Bogza, „așa de naiv, așa de copil, așa de aiurit”, cum îl descrie Sebastian, nu avea cum să bănuiască judecata celui pe care îl numește, în jurnal, „acest cap robust al generației”.

Jurnalul lui Geo Bogza este paradoxal: pe de o parte este povestea unei însingurări și a unei singularizări, pe de altă parte este, dincolo de biografic, o solidarizare și o apropiere de toți cei care refuză să treacă prin viață „cu creierul zăvorît ca într-o cutie de conserve”.

Ioan VIERU

ieșirea pe străzi

aș dormi în sala tronului sub aripile unei păsări
de pradă

mîine va fi conferința celor aleși să urce

chiar dacă nu vor interzice ieșirea pe străzi
gîndul oamenilor se va distruge
pe propriul drum

gheața din care crește grîul nu-i un bun public

coșmarul rămîne pe mîna artiștilor
bine plătiți

insectele pier fără a mai escalada zidul

o mîină pe trup ar putea schimba toată politica
marilor trusturi

vocile din orașul medieval ar trebui auzite
pînă dimineata
pentru a urmări călăul înainte de-a deschide ochii

noi nu știm dacă existăm
cînd alții ridică năvoadele

vino să ne exilăm din acest punct

toți suntem mai puternici decît ordinea legală

aș vrea să deseneze
cei care au orbit un timp.

vremea, sfîrșitul

acum cînd dezastrele reușesc mai bine
sub lumina reflectoarelor

curajul semenilor nu-i în marile adîncuri

dispar fluturii de noapte în preajma colegiilor de
limbi străine

apar clădiri în care timpul va fi oprit pînă la noi
dispoziții

nimeni nu mai are de recuperat ceva
după ce auzim strigătul din pădure

nimeni nu visează mai bine decît insectele

cerul s-a fisurat în rîul pe care îl treci singur

cei cu aripi improvizate ies din cerc
și-ar vrea să se prăbușească

dincolo de șoapte
dogma pare o inimă

un uriaș munte de bani
ni se arată zilnic

multi scriu piese de teatru pentru un premiu după
moarte

aici gloria are platoșa zdrobită de cei care
nu-și amintesc nimic

cei fără de sprijin
ar putea oare exersa la instrumentul
din catedrală?

ceața cuprinde brusc mîinile salvatorului.

contemporanii și fiarele

nu pyne în ordine oasele fiarelor
după cum vor contemporanii

în propria conștiință moartea e un joc
mai complicat decît crezi

au ars propoziții în aer spre a li se face loc

ultima oară ceasurile au fost scoase din încăperi

într-un alt timp peste rumeguș ai fi așteptat ecoul
pădurii

mai uimit decît în copilărie

cei îmbrățișați ar fi arătat capătul drumului

o bună parte din viață ar fi
apărut fără nici o semnificație
celor tot mai săraci

se vor prăbuși vulturii peste trupul ei și al tău

falsul în artă este și falsul din viață

de nopți și nopți ei cîntă prin alte case

cu toată disciplina marilor țări
toamna-i rătăcită în creier

lîngă perdele știu doar vîrsta mea, de atunci

la începutul și sfîrșitul reprezentării
suntem orbiți.

zid cu puține desene

oare de ce ei nu își duc zilele într-o altă limbă?

asinii vor muri cînd vor avea în ochi
muntele pe care l-au străbătut

CERȘETORUL
DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Cinci distihuri echivoce

Hai să-ți fac destăinuiri!
Am iubit cîndva un flutur.

El, cu aripi de te miri
Cum de poate duce ciuturi

(Căci erau așa subțiri!)
De vreo șase-șapte puduri.

Eu, extatic de-ngîmfat
Că îl pot trînti în pat,

Să ne fim o cli-pă miri.
Hai să-ți fac destăinuiri...

ecoul unor pași din preajmă este singura logică
mi s-a spus

lumea nu-i suspendată în gol
de la-nceput

sub respirația lor
vînatul revine pe urmele noastre
încremenesc mările sîngelui
într-o istorie
din ce în ce mai dreaptă
în care nu se mai poate alege nimic

zeii au ajuns în locurile natale

nu mai știm ce trebuie spus
cînd aceleași aripi se rup de cenușă
în fiecare seară

vor face ordine și acolo unde s-au trimis
cîteva semnături

cu brațele vom distruge vraja.

amintirea poezilor

nu există zori
o mașinărie înalță sufletul
de cîte ori este nevoie

o lumînare se stinge pentru mine undeva
prin imperiul austro-ungar

pe drumul în pantă
am auzit iarăși vocea ta

gheara păsării de pradă nu-i chiar atît de puternică

mă întreb dacă voi scrie și eu despre teroare
doar un rînd

tu îți vei atinge telurile numai la căpățîiul bolnavilor
ca altădată prietenii mei disidenții

cei loviți năprasnic s-ar putea ivi pe scenă
interpretînd

rolul vieții lor

e o dîră de întuneric peste pămîntul arat
poate declinăm la viitor totul

e prea mult de cînd au naufragiat cei în cunoștință
de cauză

parcă nimic nu-i mai sus decît
sufocarea poezilor exilați.

Viena, oct. 2000

**CRONICA
EDIȚIILOR**

de
Z. Ornea

Despre mitologie

TUDOR PAMFILE a fost un folclorist și etnograf moldovean care, într-o viață prea scurtă de numai 38 de ani, a desfășurat o bogată activitate științifică. Ofițer prin pregătire și profesiune, e efectiv acaparator de preocupările în domeniul folcloristicii și ale etnografiei, publicând multe și variate culegeri de folclor, fiind bine apreciat în epocă (de Sadoveanu, Iorga și, mai ales, de Ion Bianu, factor tot la Academia Română, care i-a înlesnit lui Pamfile publicarea culegerilor sale de către chiar cel mai înalt for științific al țării). Această deși culegerile sale erau caritate de numeroase erori științifico-metodologice relevate, apoi, de folcloriștii avizați. Dar pentru perioada 1900-1920 (Pamfile, născut în 1883, a murit în 1921) culegerile (broșurele) sale erau utile: propuneau material inedit, reținând din el ceea ce era demn de folosit. S-a arătat că cucerit de culegerea unor obiceiuri și credințe legate de mitologia populară. Le adună, treptat, în trei volume, publicate de Academia Română (cunoscând și ediții în limba germană) între 1916 și 1924 (al treilea volum apare postum), purtând chiar titlul îndrăzneț *Mitologie românească*. Nu era chiar o premieră în etnologia românească dar, oricum, ținea această interpretare pedestră bine de începuturile eroice ale disciplinei. Nu e, cum s-ar crede, o operă de interpretare a unui material adunat. Nu e, acest material, nici măcar prelucrat în vederea unui proiect teoretic ci, pur și simplu, o ordonare tematică prin citare abundentă și exclusivă. De fapt, culegerile sale (trei la număr) purtând acest titlu îndrăzneț nu sînt decît o amplă antologie tematică, însoțite de scurte comentarii indeplinind adesea funcții ligamentale. Monografia sa e descriptivă cu totul, evitînd, din neștiință, zonele teoreticului. Regretatul Ovidiu Birlea, autor al unei învățate *Istoria folcloristicii românești* (1974), luînd în discuție cele trei volume ale lui Pamfile, apreciază: "Monografiile se mențin constant în zona descriptivă, fără încercări de filiații, iar partea comparativă e cu totul firavă, redusă la ceea ce ofereau revistele franceze de folclor și la prea puținele traduceri în franceză. Legendele ocupă în schimb un loc întins. Pamfile le-a reproduș fără abreviere, adesea chiar variante similare, parcă numai cu grija că paginile să sporească dimensiunile la volum... Lucrările lui rămîn numai o schiță introductivă în acest domeniu atît de spinos, cu multe legende și variante povestite pe indelete, reprezentînd, mai cu seamă ca arie de răspîndire, abia o infimă citime din amintitul sector al culturii populare". Mai tîrziu, în 1985, Romulus Vulcănescu, autor al unei dense lucrări intitulată *Mitologie română*, exegeza teoretică a domeniului, definea scrierea lui Tudor Pamfile numai o "mitografie antologică", ba chiar socotînd că ea nu aduce nimic nou față de antecesori. Dar alți specialiști, ca, de pildă, Ovidiu Papadima, au socotit că lipsa de metodă a lui Pamfile e, dimpotrivă, un merit. "Tudor Pamfile, considera Papadima, n-a supus din fericire tot acest ansamblu de creație patului procustian al unei viziuni unitare și personale, care l-ar fi obligat să selecteze numai ceea ce se conforma ei. El a făcut o admirabilă operă de folclorist culegător și sistematizator, lăsînd viitorului sarcina de a interpreta întreaga viață atît de diversă a mitologiei noastre". Cum se vede, opiniile sînt împărțite. Oricum, scrierea lui T. Pamfile ține, negreșit, de o perioadă romantică a disciplinei, cînd culegerea folcloristică putea fi considerată drept exercițiu valabil într-o disciplină științifică, azi atît de riguros teoreti-

co-exegetic, numai dacă se ordona materialul după criterii tematice.

Cum se știe, mitologia este totalitatea miturilor create de un popor sau de un grup de popoare inrudite, altfel zicînd o disciplină științifică ocupîndu-se cu explicarea, compararea și clasificarea miturilor, cu originea și evoluția lor. Firește că pentru a detecta aceste mituri, de la origini pînă la manifestare, trebuie urmărite în tradiția și creația populară. Îmi aduc aminte că filosoful C. Rădulescu-Motru reproșea filosofiei lui Blaga (în memoriile sale postume, intitulată *Revizuire și adăugiri*) că în loc să științificeze opera sa, a coborît-o într-o "metafizică ieșită din interpretarea descintecelor băbești" și "în divagațiile mitologice păstrate prin folclor". Din perspectiva scientistului Rădulescu-Motru un asemenea reproș e, poate, valabil. Dar Blaga, într-o anumită secțiune a operei sale (cu deosebire în *Trilogia culturii*), s-a folosit și de mitologia populară, așa cum se dezvăluie ea prin folclor. Așadar, iată că eresurile mitologiei populare au interesat și un filosof român de incontestabilă profunditate a cugetării. Și n-are sens să interpretăm aceste credințe populare, cele mai multe într-adevăr eresuri de a binele, prin filtrul științei de azi sau de dinaintea noastră. Privite prin această oglindă a toate luminătoare, aceste credințe populare constituite în epocile originare s-ar risipi în neant, contrazise de adevărurile științei. Dar, în acest fel, n-ar mai exista mituri și mitologie, cu rostul lor pentru a descifra concepția despre viață, lume și dumnezeire a omului originar și chiar pînă tîrziu dincolo de Evul Mediu, păstrate arareori chiar și azi - în zonele izolate de circuitul civilizatoriu. Să amintesc că o tradiție precum ceremonialul Dragobetelui s-a păstrat și azi în anumite medii sătești izolate sau pur și simplu conservate prin tradiție multiseclară. Că astăzi știința (prin medicină sau cosmogonie și altele) a pătruns în lumea satului, năruind tradițiile născute din ceea ce azi sînt socotite eresuri, e incontestabil, transformînd vechile obiceiuri, credințe, indeletniciri în realități numai muzeale. Dar rostul lor în timpurile de început, păstrate, la noi, pînă tocmai în perioada interbelică, de vreme ce, aici, 85-90% din populație locuia la sat și se ocupa exclusiv cu agricultura practică ca în vechime, analfabetismul fiind încă o realitate incontestabilă, nu trebuie nesocotit. În bună măsură, toate aceste mituri și tradiții s-au conservat bine pînă, repet, chiar în interbelic, știința (inclusiv medicina) pătrunzînd aici tîrziu și ineficient la început. De aceea, tocmai, mai toate miturile citate neanalitic și fără suport teoretic de T. Pamfile s-au conservat, aici, la noi, pînă tîrziu, constituînd un mediu încă prielnic cercetării, culegerii și interpretării, în comparație cu alte țări ale Europei de apus. Nu e deloc o întimplare că în școala

monografică sociologică inițiată și condusă de Dimitrie Gusti au activat cu folos netăgăduit folcloriști și etnologi (Ernest Bemea, Ion Ioniță, Constantin Brăiloiu, Hary Brauner), chiar un sociolog de suprafața lui Henri H. Stahl indeletnicîndu-se cu culegerea de povești populare de la țărani unor sate supuse monografiilor. Totul aproape, în aceste sate investigate, sub raportul credințelor, obiceiurilor, tradițiilor (pe scurt spus, al miturilor) se păstrase ca în vremurile imemorabile, doftoroaia și descintecelul țineau loc de medic, iar agronomia era încă aproape neștiută. Așadar, revenind la scientismul lui Rădulescu-Motru, voi repeta că astfel de interpretări mitologice își au, dimpotrivă, rostul lor de netăgăduit, mai ales că pînă acum o jumătate de veac erau încă realități cotidiene. Mitologia populară era încă, pînă de curînd, o realitate îndărătnică incontestabilă. Încît cărțile lui Tudor Pamfile nu explicau deloc un fenomen mult revolut, ci descriu încă o realitate vie și palpabilă. Chiar dacă toate acestea se datorau retardării fenomenului românesc de ale cărei consecințe și azi încă suferă acut.

Dar, iată, prea succint, cum procedează Pamfile în cărțile lui. Primul volum, apărut, cum spuneam, în 1916, se intitula *Dușmanii și prietenii omului*. În prefață ținea să precizeze: "Obişnuit, unor astfel de cercetări li se zice *Mitologii*, dar acestea, pe lângă descrierea ființelor suprafirești, în legătură cu omul, îmbrățișează și socotintele poporului despre *lume*, lucru pe care eu l-am făcut în altă parte. Dar chiar fără acestea, ceea ce urmează aici nu prezintă un tot. Dintre «prietenii» omului, lipsește *Dumnezeu*, zugrăviri cărui, după credințele românilor, n-am putut să-i fac loc laolaltă cu atîtea spirite, parte creștine, iar cele mai multe păgînești, pentru o pricină lesne de înțeles. De asemenea lipsește și icoana *Diavolului* care, prin mărimea ei, ar fi fost o piedică pentru sintetizarea lesnicioasă a celor mai multe din capitolele acestei cercetări..." Prima secțiune a volumului (Pamfile o numește "despărțirea I") e consacrată soartei, ajutorului, norocului și e dedicată ursitoarelor. Și începe așa: "*Ursitoarele*, numite și *Ursitori*, *Ursători*, *Ursite*, *Ursoi*, *Ursoaice* sau *Ursoni*... sunt, după unele credințe, *trei fecioare* sau *zîne*, după altele «*sapte femei*» iar după altele *nouă femei* cari *ursec* sau *urșesc*, adică croiesc *ursita*, *ursa*, *urșea* sau *soarta* noilor născuți în înția noapte a nașterii, după unele socotințe, în cele trei dinții nopți de-a rîndul, după altele, în noaptea a treia numai sau în cele trei nopți nesot". Și, apoi, urmează povestiri și povești despre ursitoare așa cum se practică în diferite zone locuite de români. De adăugat precizarea că nimănu-i nu este îngăduit să asculte ursirea ursitoarelor, fiind osîndit "întocmai cum este osîndit și cel ce ascultă *vitele* cari vorbesc în noaptea Sfîntului Vasile, cînd proorocesc viitorul", după

TUDOR PAMFILE

MITOLOGIE ROMÂNEASCĂ

Editura "Grai și suflet - Cultura națională"

Tudor Pamfile, *Mitologie românească*. Ediție îngrijită și prefațată de Jordan Datcu. Editura "Grai și Suflet - Cultura Națională", 2000.

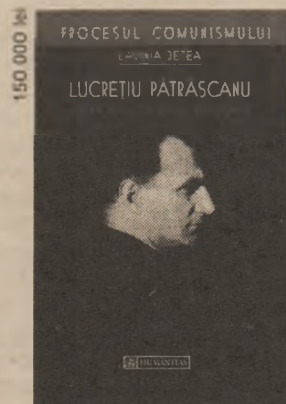
care urmează alte exemple culese din povești și povestiri. Oricum, e dezvoltată ideea că ursitoarele (*Dumnezeu*, *soarta*) decid devenirea omului, fie ea și nefericită, cum e povestea din țara Hațegului că ursitoarele au decis că un copil nou-născut va lua de soție pe mama sa. Dar, adesea, *Dumnezeu*, și numai el, poate schimba decizia ursitoarelor. Nici chiar îngerii, trimiși pe pămînt ai lui *Dumnezeu*. Îngerii pot îndeplini numai rostul ursitoarelor. Dar, se considera că, fiecare om, după botez, are îngerul său păzitor. Al doilea capitol al primului volum e intitulat *Norocul*, care demonstrează, prin povești bine alese, că fiecare om se naște cu norocul lui, care e sinonim cu soarta "*Norocul fiecărui muritor, străruie Pamfile, trăiește într-o lume*, «unde va fi aceea», a *Noroacelor*. Cînd se naște omul, acolo i se naște și *Norocul* lui; cît trăiește omul, trăiește și *Norocul*, pînă la moarte, cînd se sting amîndoi". Și urmează, desigur, poveștile despre această temă socotite mai caracteristice. Din nou, numai *Dumnezeu* și Sfîntul Petre pot schimba nenorocul omului în noroc. Și, firește, că astfel de întîlniri aveau se petrec frecvent în lumea narațiunilor populare. Șarpele casei, zînele cele bune sau spiriduşul sînt, de asemenea, ființe suprafirești care veghează asupra destinului oamenilor, adesea, cînd este rău, modificîndu-l în bine. Sînt, de asemenea, pieze rele și bune, mai e Sfînta Vineri (în ziua purtînd acest nume, firește, că nu trebuie să se lucreze), mai sînt și strigoi (din așa-numita "despărțire a treia" din primul volum al cărții) sau strigoaicele (jumătăți de strigoi) cari, împreună, "fac pe *ursită* și omoară oamenii". Un alt capitol e consacrat *Sufletelor morților*, în care se povestește despre scurta viață pămîntescă a sufletelor răposaților și despre arătarea lor în vise. Aici sînt incluse povești despre *Muma Pădurii*, despre *zmeu* și *zmei* ("*Zmeul*, *Zmăul*, *Zburătorul*, *Al-mai-Rău* numit și *Ceasul cel Rău* este un spirit răufăcător care, avînd înfățișare de balaur intraripat... scoboară noaptea în casele oamenilor pe coșuri și chinuie nevetele însărcinate. Sau neînsărcinate, cum și fetele mari, pricinîndu-le, prin neodihnă și frămîntare, nenumărate vinătăi pe corp, curî și o mare oboesală"), apoi stafii și iele, ca și sumedeniile de povești despre motivul zidirii (jertfirea unei ființe umane pentru ca un monument înălțat, sau numai o casă, să dăinuie), atît de cu largă răspîndire în literatura noastră (nu numai a noastră!) populară. Și, în sfîrșit, despre alte nenorociri ce se abat asupra oamenilor (*Ceasul cel rău*, știma apei, sorbul, balaurii, ciuma, holera, moartea, cătelul pămîntului etc. etc.). Următoarele două cărți ale acestui corpus integrator sînt consacrate comorilor și pămîntului după credințele poporului român.

Trilogia lui Tudor Pamfile a fost reeditată, într-o ediție științific alcătuită, de dl Jordan Datcu, priceput folclorist și etnograf, autor al unui excelent *Dicționar al folcloriștilor*, 1979, reeditat relativ recent sub denumirea de *Dicționar al etnografilor* și foarte avizat în alcătuirea unor ediții, cu tot aparatul critic necesar. De adăugat că textul e impecabil vegheat filologic. Se repară astfel erorile incalificabile ale unei ediții de acum vreo patru ani din această carte a lui Tudor Pamfile. Ediția d-lui Jordan Datcu, bunul meu coleg de la Editura Minerva de odinioară, merită întreaga stimă și considerație pentru calitatea ei științifică.

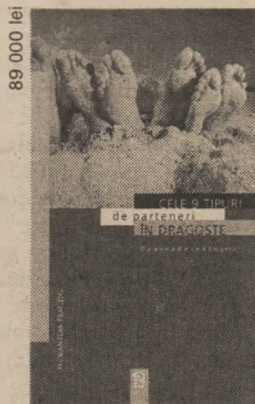
HUMANITAS

Cartea care dăinuie

Comandați aceste cărți și alte apariții Humanitas
— cu 10% reducere / titlu și taxe postale gratuite —
serviciului CARTE HUMANITAS PRIN POȘTA:
Ed. Humanitas, Piața Presei Libere 1, 79734 București;
tel. 01/223 15 01; e-mail: cpp@agora.humanitas.ro

În colecția **Procesul comunismului**
LAVINIA BETEA
Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui
lider comunist

În seria **Humanitas Practic**
DAPHNE ROSE KINGMA
Cele 9 tipuri de parteneri
în dragoste

PRIOR BOOKS DISTRIBUTORS SRL
Teme iconografice oglindite în
**ENCYCLOPEDIA OF COMPARATIVE
ICONOGRAPHY**, 2 volume
Autor: Helene E. Roberts,
Editura: Fitzroy Dearborn
Tel./fax: 210.89.08; 210.89.28;
212.35.61; 211.89.57
e-mail: prior@dial.kappa.ro
http://www.prior-books.ro

Poetica faptei

DIN eseurile Angelei Marinescu se poate desprinde ideea că arta reprezintă un teritoriu mistic prin excelență, iar actul creator apare ca un ritual de seducție, generat de mișcarea unei dorințe fără obiect care, în forma lui pură, vizează divinitatea, percepută însă doar ca absență sau negativitate ("Dar, de fapt pe cine am vrut să seduc? Pe nimeni și nimic. Cred că am realizat acte de seducție pură numai față de divinitate... În față nu mai am decât o mare absență - divinitatea".)

Privită ca o funcție vitală, căci e solitară cu palpitul materiei vii, poezia "este o ființă, un unicat existențial, imposibil de repetat și de multiplicat", care "își cere forma și o creează pe măsura funcțiilor ei esoterice", ce se manifestă cu o rigurozitate absolută și prin care viața este ridicată la exponenți din ce în ce mai înalți. Deoarece "o poezie cu funcția ei esoterică nu poate exista oricum. Ea își cere forma într-un mod fizic, adică material, și forma sub care cuvintele se alcătuiesc este în mod fizic de existență a unui suflu esoteric". O asemenea poezie reprezintă, așadar, pe de o parte, rezultatul unei alchimii interioare, al unei devoțiuni și al unei asceze prin care, eliberându-se de balastul materialității grosiere, viața se convertește în spirit, iar, pe de altă parte, al unei fixări în material a "sufului metafizic", definindu-se ca "teandrie" ca "împreună-lucrare" (cum spun teologii) a umanului și a supraumanului, ce apropie experiența poetică de experiența mistică. De aceea, ea înseamnă "ardere" a tuturor impurităților care i-ar putea altera esența, de unde respingerea "artificiilor" de felul rimei, care eludează gândirea, posibilitatea și logica unor cuvinte, dar mai ales eludează timpul, sentimentul golului și al eșecului, fiind o "comoditate" care duce (paradoxal!) la o existență nestructurată a poeziei. Dintr-o asemenea perspectivă, actul poetizării își pierde aspectul de meșteșug sau de "dexteritate" (care ascunde o mare doză de inautenticitate), apărând, esențialmente, drept faptă și plasându-se astfel sub semnul "politicului", fiindcă - este de părere Angela Marinescu - "orice poezie sau text ar trebui să fie un text politic, dacă noi considerăm că esența politicului este acțiunea, implicarea, sacrificiul. Un text este politic numai atunci când este conștient politic, adică are conștiința propriei lui deveniri". Poetizarea va fi marcată, în felul acesta, de dimensiunile sale de "faptă", legată de acea parte a nucleului scris care focalizează toate formele de viață într-o anumită expresie, împinge viața spre spirit", asumându-și însă totodată "eșecul" care "numește viața, o arată, luminând-o" și "vine să preia într-un mod detașat acțiunea anterioară", "redeschide structura la alt nivel", "reconsideră posibilitatea deschiderii spre alte forme de viață". Viziunea Angelei Marinescu își are desigur punctul de pornire într-o evidentă oroare de simulacre, de toți acei "idoli" ce se substituie "zeilor", de producția textuală ca producție de aparență ce nu angajează omul de carne și sânge și, dintr-o asemenea abordare, orice scriitură care "îngheață" într-un text este susceptibilă de a se transforma ea însăși, odată ce și-a pierdut încărcătura de energie vitală, în "idol", astfel încât poezia nu va putea fi concepută în absolut decât ca tăcere, ca vorbire amânată la infinit sau, dimpotrivă, ca vorbire care își vorbește neantul și care trebuie să își consume nihilitatea pentru a se elibera de toxinele demoniacului, adică de "minciuna" literaturii. Acum poetizarea devine invenție, creație din nimic, formă (sau mai degrabă acțiune) prin care golul e convertit în spirit cu ajutorul cuvântului (așa cum se întâmplă în cazul poeziei lui Nichita Stănescu), dar o asemenea experiență a verbului poetic va fi

repudiată de Angela Marinescu din moment ce (mărturisește poeta) "mă satisfac numai cuvintele care se descoperă în timp, singure și impenetrabile, și nu acelea pe care le descopăr eu", chiar dacă ea nu exclude o anumită încărcătură de tragic (mai ales în măsura în care implică ipostaza poetului-clovn care face din sine însuși o imagine corporalizată a stării de vid ontologic). După cum repudiată este și experiența textualismului care, din perspectiva autoarei, și-ar refuza orice penetrare spre profunzimea ființei, cantonându-se într-o "bidimensionalitate" deconcertantă și dobândind în cele din urmă aspectul grotesc al unei farse mecaniciste. Ceea ce demonstrează o lipsă totală de disponibilitate pentru un anumit mod (solidar cu poetica ultimelor două decenii) de a concepe actul scriptural ca pe o producție de nimic, din moment ce cuvântul nu mai este decât un organ al fantomaticului, care creează o realitate paralelă formată din substanța evanescentă a vacuității. El conține astfel un fel de "esență vinovată" peste care veghează o "umbră a spiritului"; acest dublet spectral al realului are însă proprietatea paradoxală de a se corporaliza, de a deveni palpabil odată cu producerea textului, a poemului care face posibil accesul la transcendență. Astfel încât cuvântul este vehiculul minciunilor textuale, dar și al adevărului, potențial de energii creative, dar și destructive, logos, dar și antilogos, iar producția poetică se leagă de nostalgia semnelor care să opereze posibile deschideri spre metafizic. Un metafizic care - în eseurile Angelei Marinescu - se leagă de natura oricărui fapt existențial îndreptat spre o realitate superioară, e mai mult o tensiune ce ține de acea "densitate" a realului ce încearcă să-și depășească sensul material, convertindu-l în sens esoteric. El nu poate exista în afara cuvântului și, în consecință, a vieții: între cuvânt și viață există însă un spațiu de inter-regn, "traversat de linii de forță de un magnetism special", spațiul tăcerii, care "unește, structurează și clarifică" și, în cele din urmă, în a cărui absență, ceea ce este "numai cuvânt sau numai viață" nu poate avea metafizică. Spațiul al sublimării (în accepțiunea freudiană a termenului), spațiul al ascezei unde se realizează unirea dintre cuvânt și viață, tăcerea devine astfel virtualitatea unei rostiri care trebuie să-și descopere liniile spectrale și principiile de organizare, sugerându-se astfel prezența unui "supra-conștient" în care se manifestă acțiunea "sufului esoteric" și care structurează vitalul ridicându-l spre transparentele superlativale ale spiritului. Căci din punctul de vedere al Angelei Marinescu metafizica implică o fizică, un orizont inferior al ființării și o dialectică a trecerii spre planul superior. Baza înălțării la metafizic e dată de "zonele joase" ale vieții în înțelesul ei strict biologic. De aici șocanta și paradoxala concluzie la care ajunge poeta: "numai instinctul este (sau, mai exact, poate deveni) metafizic". Iar poezia nu interesează ca act cognitiv (așa cum se întâmplă în mistică modernistă a corespondențelor), ci ca acțiune pe care eul o exercită asupra propriei sale substanțe vitale, concentrată în textul care va avea un caracter implosiv, va fi o acumulare de energii care au trecut din regimul "inferior" al instictualității la viața superioară a spiritului. Caracterul "vital" al faptului de a poetiza rezultă cu evidentă din aceste considerații: prin intermediul său "impulsia vieții" se eliberează de sub gravitația animalității, nu se mai manifestă doar ca o energie de conservare a eului fizic ci, orientându-se spre structurile stricte ale esotericului, devine mișcare a spiritului în căutarea formelor sale particulare de viață. În desfășurarea acestui veritabil "proces vital", instinctul apare drept ceea ce se depășește,

fără de care nu poate exista depășire, nu poate exista faptă sau luptă. Și de aceea - considera Angela Marinescu - nu mai spațiul moral este cu adevărat metafizic, implicând depășirea, într-un sens superior, a vitalului, eticul și poeticul revelându-se acum în calitate de modalități particulare ale ființării umane ce trăiește metafizic ca tensiune. Trăire și poezie ajung astfel perfect solidare; ele sunt marcate de o dialectică a depășirii, care, în cazul generării de semnificanță poetică, opune "strălucirea" (dată de jocul cuvintelor introduse în structuri artificioase de felul rimei) și "densitatea" (legată de revelația sensului). Dialectica fiecărui cuvânt poetic este gândită acum ca o trecere de la strălucire la densitate, iar cuvintele care "n-au dialectică" sunt lipsite de rezistență, cuvântul "rezistent" fiind tocmai cuvântul "care împinge și aduce poezia în plan metafizic, adică în acel spațiu rotund, perfect asemănător unui câmp magnetic, care a rupt orice legătură cu timpul". Accesul într-un asemenea spațiu privilegiat se relaționează de data aceasta cu sacrificiul: sacrificiu al strălucirii, sacrificiu al poemului care se jertfește pe sine pentru a putea să accedă la ființarea lui ca poem. Vieții care se autotranscende îi corespunde așadar poezia care transcende simpla "literatură". În timp ce "pe drumul pe care sacrificiul se impune, cuvintele devin imaginea sacrificiului abstract, premergător faptei în sine, fără de care nu există posibilitatea confruntării cu principiul validării în timp", ceea ce înseamnă că acum cuvintele devin imaginea unui "salt", păstrând amprenta în negativ a materiei care le-a opus rezistență, se transformă într-o negativitate a materialității, de vreme ce "cuvântul se elimină pe sine ca forma în actul creației poetice, impunându-se ca substanță, precum viața se elimină pe sine în actul morții, eliberând adevărata Viață". Ca și spațiul tăcerii, spațiul poetizării este unul de inter-regn, în care lumea materială a încetat să mai fie, fiind percepută doar ca trecut al ființei, ca distanță și ca absență, iar lumea spiritului e una în curs de constituire, care își caută propriile întocmiri și ține de viitorul ființării și de un punct de climax al vieții ce în momentele sale de expansiune superlativă tinde să se convertească în spirit. Prins între două absențe, apărând ca o stare de zbatere între ceea ce a fost și ceea ce e pe cale să fie, poemul există așadar în "spațiul în care cuvintele se intersectează cu viața, provocând-o, iar viața vine să întâmpine sensul, asimilându-l". Și, dintr-o asemenea perspectivă, se poate spune că viziunea Angelei Marinescu, care respinge atât poetica întemeiată de disonanță a modernismului cât și spiritul "duplicitar" al postmodernismului, mergând, dimpotrivă, în direcția unității și a reintegrării e una "tradiționalistă" (în sensul în care un Jung sau un Evola sunt la rândul lor niște spirite "tradiționaliste"), subordonându-se față de principiul "holist al unității dintre spirit și viață, care în esența lor nu sunt decât una. În această ordine de idei, poezia îi va apărea autoarei ca un "lucru ce ține de esența vieții", ca o "construcție" a acesteia, fiind supusă, ca orice proces vital, legilor entropiei. Căci dacă tensiunea care premerge forma este justificarea acesteia, atingerea ei este urmată întotdeauna de o "cădere", constituind de fapt "reconstrucția prăbușirii la alt nivel, schematic și abstract" și în definitiv, chiar posibilitatea de a scrie cuvintele respective, care va reprezenta abstracțiunea "schema", așadar reflexul negativ al experienței, semnul unei absențe, al

unui altceva și de aici, întemeierea actului poetic într-un orizont metafizic care face din poezie echivalentul experiențelor mistice.

Aceste principii teoretice și-au găsit până în prezent ilustrarea cea mai adecvată în poemul *Parcul*, unde scriitura capătă caracterul unui experiment energetic. Spargerea "capsulei ontologice" se asociază de data aceasta cu ritualul "smulgerii ochiului" (legat de ideea de logos); ea înseamnă o ieșire în afara rostirii, o trecere în non-verbalitate pe parcursul căreia cuvântul e substituit de mișcarea disperată a mâinilor, aducând sugestia dualității și a căderii din cercul lui Monos. Acum poetizarea devine "faptă", se plasează în categoria "actelor pure", decreta, instituind domnia luminii negre și a antilogosului. Parcul capătă, într-o asemenea ordine de idei, dimensiunile labirintului scriptural, ale naturii denaturate, experiența acestei "antinaturi" producând o dezvăluire ce face inteligibil nimicul, adică acele latente ale sinelui care nu se pot actualiza în dinamica ființei, fiindcă au fost extirpate, "tăiate", "smulse", odată cu trecerea în manifestare înțeleasă ca un sacrificiu primordial, ceea ce se revelează ca umbră și ca neființă a ființării. Eul scripturant este acum, în egală măsură, jertfa și jertfitor, ce încearcă să compenseze prin "jertfirea" realului consecințele unei mutilări primordiale, iar producerea textului devine o cosmogonie în răspăr. Ca act prin excelență nimicitor, ea face vizibil de-nevăzutul, paradoxala lumină neagră care agresează ego-ul textualizant erodată de propria lui latență (concepută ca trecut absolut). De aceea procesul elaborării de scriitură este o mișcare sinucigașă, nimicire a realului, dar și a scriitorului care se transformă într-o figură antropomorfa a nimicului. Fuga nimicitoare a scriiturii nu este însă la Angela Marinescu expresia unei percepții nihilocentrice, ci o instalare în corelativ care își propune să dezvăluie ființa prin neființă, eul experimentând aici diminuări ale ființei sale (adică moduri ale unei jertfe de sine), amplificându-și partea de nimic într-un joc sinucigaș cu antinomiile. Dansul nimicitor va capăta prin urmare accente extatice, iar nimicirea realului în scriitură va fi succedată de nimicirea universului textual, care nu reprezintă decât un potențial de energie vitală și o trambulină spre metafizic. Pagina albă invocată în finalul poemului a absorbit toată energia nimicitoare a inscripționării, ea e un superlativ al puterii, un ghem de energie implosivă. Textualizarea revelându-și acum dimensiunea cathartică; ea este o experiență a nimicului și a nimicirii ce duce în final la revelarea "Ființei Absolute" și se convertește - ca o paradoxală "cale a mâinii stângi" - în experiența mistică și înălțare spre Dumnezeu. În conformitate cu "poetica faptei" teoretizată în eseurile Angelei Marinescu, care se dovedește, iată, nu doar o poetă excepțională ci și o adevărată conștiință a poeziei.

Octavian Soviany

românească modernă

cezi, cu reale calități picturale și de sensibilitate. Verona nu mai apare ca eternul epigon grigorescian, ci ca autor al unui peisaj foarte epurat și "modern". Sculptura unor Filip Marin, Alexandru Severin, Iordănescu, Dimo Pavelescu, unde cum spunea Jalea cu dreptate, marmora e tratată de parcă ar fi săpun, își are hazul ei și secondează toată această pictură cu care e contemporană. Am impresia că lipsește Horia Boamba, mort prematur și care era totuși cel mai sculptor dintre ei. Toți acești artiști ilustrează epoca lui Luchian cu care împart aceeași sală. Luchian însuși e reprezentat și cu lucrări mai puțin caracteristice, dar care îl leagă mai mult de contemporanii săi decât eram obișnuiți să acceptăm. Avem pe scurt o imagine mai completă, mai vie a epocii.

Criteriul expunerii este în general cel cronologic care formează un fel de cadru pentru delimitarea principalelor curente și personalități artistice. Enunțate astfel lucrurile par simple, în practică ele nu sunt deloc. Tendințele artistice, cu meandrele lor, se întind uneori pe perioade lungi de timp. Este cazul impresionismului, o formă tip, cum a fost numit, a picturii moderne, care merge, la noi, de la pre-impresionismul de secol XIX până la impresionismul tardiv, să-l numim, prelungit până către 1940 când fuzionează cu tot felul de alte tendințe și atrage în orbita sa mai multe generații. Altă mare complicație intervine în cazul artiștilor care au traversat mai multe tendințe de-a lungul carierei lor. La drept vorbind, cam toți artiștii se află în această situație. Există desigur o direcție în care individualitatea fiecăruia s-a realizat plener, dar ni se pare uneori nedrept să ignorăm începuturile, mai nesigure, dar poate mai vii, mai interesante, decât anii de maturitate când succesul îl stabilizează într-o anume formulă picturală. Care e soluția? Nu poți prezenta un artist în două sau trei compartimente stilistice diferite. Arthur Segal de pildă apare în sala avangardei interbelice și cu lucrări de la începutul secolului. E unul din punctele de vedere posibile, de a ignora cronologia strictă în favoarea unei situații mai adecvate în câmpul stilistic. Artistul câștigă, pierde epoca.

În fine, dacă prezinti un artist cu 3-5 lucrări, așa cum se întâmplă cu majoritatea artiștilor în Galeria Națională și vrei să exemplifici principalele etape pe care le-a traversat, prezentarea e corectă, dar imaginea de ansamblu e eteroclită (e cazul lui Catargi). Dacă dorești o imagine coerentă ești obligat să renunți la sugerarea complexității (e cazul lui Șirato care apare cu pictura sa hedonistă de după 1930 și nu cu cea programatică, "tezistă", din anii '20).

Nu e vorba de omisiuni aici, ci de opțiuni, ele sunt inevitabile, obligatorii. Deci ceea ce trebuie discutat nu e absența cutărui artist sau cutărei perioade din activitatea unui artist ci oportunitatea și motivația opțiunilor. Muzeul nu poate deveni o succesiune de retrospectivă. Într-un fel, prezentarea artei pe curente e mai comodă și are avantajul clarității, dar individualitatea unui artist e sacrificată. Multe muzee străine recurg la această soluție. Selectează din opera fiecărui artist acele lucrări care reprezintă în mod cât mai pregnant, cât mai fidel, diversele stiluri, dar poate nu-l reprezintă suficient pe artist. E o perspectivă de multe ori artificială, dacă nu de-a dreptul falsificatoare. Galeria Națională a încercat să îmbine diversele perspective, cea cronologică, cea tematică și prezentările monografice în cazul câtorva artiști. Dintre aceștia, de pildă, o aceeași sală importantă împart Grigorescu și Andreescu, într-un raport care i-ar bucura pe deosebi interbelici ai lui Grigorescu. Acesta, inghesuit în treimea mai slab luminată a sălii, cu relativ puține lu-

Constantin Lecca, *Arnăut albanez*

crări raportat la ampolarea operei și la importanța lui pentru pictura românească, e dezavantajat. Andreescu în schimb domină. Relația dintre ei ar fi trebuit să fie de complementaritate nu de concurență. Amplu prezentați sunt Pallady și Petrașcu, într-un spațiu larg în care lucrările respiră. Li se alătură în aceeași sală antimodernul Eustațiu Stoenescu, altădată exilat la balconul "micilor maestri" - un alt exemplu de reevaluare în spiritul unei istorii a artei mai puțin liniare. Din păcate câteva din

sălile importante, cea a avangardei și mai ales ultimele două sunt copleșite de un număr prea mare de lucrări foarte apropiate unele de altele pe simeză, astfel încât dispar indispensabilele accente și delimitări. E imposibilă acum o discuție amanunțită deși cred că trebuie făcută. Apar în aceste săli artiști aflați pentru prima oară în expunerea permanentă. E vorba de artiști interbelici cu o reputație încă preară la finele războiului, uitați sau complet marginalizați după 1950. Sigur că e o generație care merită să i se facă dreptate, dar nu înainte de a o face cunoscută. În timp ce artiști foarte importanți ca Ressu (mi s-ar fi părut importantă prezența *Academiei Terasă* adevărat manifest antisămănotist și "portret de breaslă" al intelectualilor și artiștilor la începutul secolului trecut și, totodată, ca pandant tematic la *Familia de tătari* a lui Iser), Ghiță, Țuculescu, Lucian Grigorescu devin cvasiinvizibili, simezele primesc cu generozitate excesiv de multe nume total obscure ca, de pildă, Isachie, Florența Pretorian, Bacalu, Mihail Ioan, Constantin C. Constantinescu, Soare Macedonski (decedat la 18 ani), Mandia Ullea, Sanielevici (cunoscut ca gravor), Theodorescu-Romanați, George Barbieri, Arephy Ștefanescu. Chiar și pictorii de la *Grupul Nostru* nu pot fi acceptați în bloc înainte de a fi mai bine studiați și nu toți au prestața lui Tache Papatriandafil. Rezerve am și față de Schweitzer-Cumpănă și Nicu Enea, care saltă mai mult decât e cazul. Și artiștii care aveau în jur de 30 de ani în timpul celui de al doilea război, dintre care au pătruns în muzeu de pildă Țipoia (bine cunoscut prin expoziția de acum câțiva ani) sau Dimitrie Berea ar merita o expoziție care să ni-i facă cunoscuți. Anii '40 din arta românească sunt practic nestudiați. Se estompează astfel diferențele, se egalizează valorile, se instalează o anume confuzie în

numele unor intenții, altfel întemeiate, de a primeni imaginea poate caducă în anumite privințe, poate prea lipsită de nuanțe, a artei românești moderne.

Pot să înțeleg nevoia de a aduce la lumină lucrări care au zăcut decenii în depozite, dar spiritul critic nu trebuie să demisioneze. Expoziții temporare de studiu, chiar dacă nu neapărat ample retrospective, foarte greu de făcut, ar trebui să fie ipoteze de lucru, să pregătească și să motiveze introducerea unor nume noi în galeria permanentă. Muzeul are o imensă răspundere în stabilirea valorilor și ierarhiilor și experimentalismul în această zonă mi se pare riscant.

SI ACUM câte ceva despre sculptură. O foarte fericită idee este prezentarea lui Paciurea și Brâncuși în săli care nu au și pictură pe pereți. În majoritatea muzeelor sculptura e sacrificată pentru pictură. De data asta ne aflăm în fața unei binevenite excepții. Imaginea lui Paciurea e admirabil completată și de micile lucrări din vitrine. A fost eliminat doar *Gigantul*, prea gigantic pentru dimensiunile sălii, dar lucrarea e prea importantă pentru a se instala cu totul la ea. Nu ar putea fi instalată în curtea Muzeului alături de celelalte sculpturi care animă fericit spațiul exterior? În privința lui Brâncuși regret că *Rugăciunea* și portretul lui Stănescu au fost separate și ideea originală a acestui monument funerar nu mai poate fi percepută. Aș fi optat pentru o reconstituire a ansamblului poate chiar însoțite de fotografii documentare. O sugestivă corespondență se stabilește între *Rugăciunea* și *Madona Stolojan* a lui Paciurea, alt monument funerar, lucrări înrudite în unele privințe, care deși aflate în săli diferite pot fi cuprinse amândouă cu privirea. *Madona Stolojan* face parte dintr-o sală care documentează eforturile interbelice în direcția înnoirii limbajului artei religioase.

Minimalizat nedrept mi se pare Ladea, reprezentat mai prost decât Caragea, Baraschi, Murnu și chiar decât mediocrul Vasiliu-Falti, redus la scara insignifiantului Arămescu cu care se află față-n față. Arămeștii, nici el nici ea, nu mi se par artiști de muzeu chiar dacă au stărnit la un moment dat interesul lui Petru Comanescu.

O chestiune de principiu, insuficient clarificată mi se pare cea a limitei cronologice superioare, care pare a fi al doilea război mondial. Totuși apar și lucrări mult mai târzii, ceea ce complică lucrurile și ridică semne de întrebare. Mai multă strictețe aici ar fi fost necesară. Dincolo de orice obiecții deschiderea Galeriei Naționale, concomitent cu apariția unui catalog, crează în fine un climat de normalitate pentru viața artistică și propune dezbateri subiecte pasionante.

Victor Brauner, *Compoziție*

Theodor Pallady, *Toujours du Baudelaire*

În absența specialiștilor

DUPĂ o iarnă săracă în premiere și bogată în dezbateri, odată cu căldura, la București se îmbulzesc premierele, turneele, lansările de carte. Lumea bună a criticii, organizată în caravane și secții, băntuie provincia pe la festivaluri.

Pe 6 iunie, La Odeon, *Casa Zoicai* de Bulgakov, în traducerea Mașei Dinescu, montată la Ploiești de directorul-regizor Lucian Sabados, unul dintre puținii manageri teatrali familiar cu interiorul, cu problemele reale ale procesului pe care îl dirijează. Printre invitați – familia Dinescu, poetul, socrii și fiica – frumoasă ca o zână din povești. Piesa intră în categoria reacțiilor provocate de *Noua politică economică* acceptată de Lenin, la începutul anilor '20, pentru a lichida urmăriile comunismului de război. (Și comunism, și război!) Paradoxală convergența scriitorilor proletari cu cea a reprezentanților elitelor. Maiakovski și Bulgakov sunt pe aceeași baricadă: unul respinge rudimentele de piață liberă în numele egalitarismului promis, celălalt e scârbit de mitocănia noilor bogătași, de oportunistul actualilor locatari din apartamentele "foștilor", acum oameni vlăguși și inutili (în buna tradiție a literaturii ruse). Reprezentanții autorității, coruptibili, sunt tâmpi și miserabili, publicul din sală frează bucuros de câte ori recunoaște o situație familiară: NEP-ul seamănă cu tranziția. Compasiunea, umorul, accesibil dar de bună calitate indus de regizor interpretelor, înlesnesc identificarea cu realitățile din Rusia anilor '20. Și în timp ce se râde, mă gândesc că Stalin, exploatând nemulțumirile exprimate de popor, dar și de intelectuali, a pus capăt dezmațului proaspetților îmbogățiți și a reintrodus "dreptatea" drapată în fantasma egalității. Probabil că în momentul inițial, când s-a dezlănțuit presiunea împotriva profitorilor *noii politici*, ambii scriitori evocă au fost de acord cu pedepsele. În cele din urmă, Maiakovski s-a sinucis, Bulgakov s-a luptat cu cenzura până la ultima respirație (a lui, nu a cenzurii), moscoviții au continuat să trăiască în apartamente comune, milioane de oameni muriseră în închisori și lagăre. Tranziția se terminase de mult.

7 iunie – La amiază, în curte la *Green Hours*, se lansează cartea lui Dan Vasiliu *De la Platon la Shakespeare*. Într-o societate unde nimeni nu mai citește pe nimeni, lansările sunt un omagiu adus nostalgiei lecturii. Autorul este emoționat, așa cum se cuvine, cei care prezintă oscilează între nevoia de a arăta cât de inteligenți sunt ei și cât de inteligent (talentat) este autorul. Lumea vine din prietenie, unii speră să dea de cineva de care au nevoie, alții că altcineva va descoperi că are nevoie de ei. De data asta și vremea bună contribuie la întreținerea bunei dispoziții, stimulată de happeningul organizat de autor (totuși, om de teatru) și de tratația fină, neostentativă. Mă apropiu de doi artiști respectabili, în orice caz, pe vremuri, respectați; ei discută concentrat despre locații, chirii, contracte, de parte de Shakespeare și Platon. Fără prea multe fașoane, ei îmi dau direct de înțeles că sunt de prisos. Îmi promit să citesc cartea, cu Platon și Shakespeare nu risc asemenea sictiruri.

8 iunie – La Teatrul Nottara *Operele complete ale lui WLMȘXPR* (prescurtate) de trei americani (probabil actori) în regia lui Petre Bokor. Tipul de piesă încropită dintr-o glumă, dintr-un pariu, proiect amuzant dacă se adresează unui public specializat. Îmi amintesc cum în anii '60, după premiera cu *Cântăreața cheală*, un coleg, redactor de teatru, mi-a spus că el asemenea piese scrie trei pe zi. Între timp, familiaritatea cu capodoperele și bătaia pe umeri cu cei mari a capatat proporții nebănuite atunci. Răspunsul la întrebarea dacă se pot juca toate cele 37 de piese considerate ca aparținând lui Shakespeare într-un singur

spectacol este: nu, nu se pot juca! Se poate face lista lor, se poate trânti despre ele, se poate încerca parodiarea unor scene celebre, contând pe faptul că nu există pe lumea asta spectator să nu știe despre ce e vorba în *Romeo și Julieta*, pot fi ironizate savanții, criticii, teoreticienii care au scris despre Shakespeare. Și actorilor și regizorului demersul le este familiar: în procesul de descifrare al oricărui text, pentru orice spectacol, faza coborârii de pe soclu este absolut obligatorie: altfel nu se poate șterge praful. Căutând adevărul din replici, actorul este nevoit să reducă metafora, hiperbola la expresia lor cea mai simplă, regizorul compune universul scenic după ce a descompus toate cuvintele din piesă, din toate celelalte piese. Poate fi spectacolul chemat în această bucatărie, în care domnește haosul? De ce nu, dacă este prevenit și dacă i se spune tradiționalul "Scuzați de zordinea!" Poate fi el mulțumit, după vizitarea dependențelor, de gustul și felul cum arată produsele încă nepuse pe foc? Da, cu condiția ca acestea din urmă să fie exotice gustoase sau să prevestească satisfacții de gurmand. N-a fost cazul. Actorilor – Mircea Diaconu, Constantin Cotimanis, Emil Hossu le-a făcut o imensă plăcere joaca de-a Shakespeare. Joaca mizează pe complicitatea spectatorilor și, în seara aceea, aceștia s-au supus cu grație poruncilor de pe scenă și episodul *workshop* a fost unul dintre cele mai reușite. Scena "Ofelia, du-te la mănăstire" a fost descifrată în cheie psihanalitică, solicitând ajutorul publicului: unii se leagă de mâinile ridicate, alții strigă ceva din subconștientul Ofeliei, cei de pe ultimele rânduri descifrează zgomotos supraeul colectiv. E comic și vocea lui Cornișteanu le copleșea pe toate celelalte. În rest, s-a dovedit că nu e nevoie de un efort deosebit pentru a spune că "nici Shakespeare asta nu a fost așa de grozav", greu este să urci din nou la înălțimile de unde autorul invocă discuta cu egalii săi. Tânjind după Shakespeare – așa cum și recunoaște Diaconu într-unul din puținele momente cu fior ale spectacolului – echipa se lansează în croșetarea unui obiect inform provenit de la o mare casă de modă.

9 iunie – Cedez invitației lui Radu Apostol (încă student) și mă duc, duminică la ora 3, pe o căldură absolut neteatrală, la Casandra unde în *Săptămâna absolvenților* se dă spectacolul *Before Breakfast*. La Creangă văzusem *Acasă* despre care știam că e ceva cu copiii străzii. Spectacolul depășea melodrama și mizerabilismul producțiilor de gen: piesa Liudmillei Razumovskaia povestește viața unor tineri, zvârliți de societate la margine, liberi să facă tot ce vor și ei, neștiind ce vor, se droghează, se prostituează, se înjură, se bat și se omoară. Curios, în anii '30, un regizor de film sovietic a contribuit mult la percepția pozitivă asupra comunismului în lume, cu filmul *Drumul vieții*, despre copiii vagabonzi redați societății prin eforturile pedagogice ale autorității reprezentând un sistem care se dorea a fi fără centru și fără margini. După alte revoluții, marginalii – din România, din Rusia, n-are importanță – oferă din nou societății imaginea ei cea mai brutală și, poate, cea mai sinceră. În spectacolul de la Creangă, cu două excepții, personajele sunt "interpretate" de către copii și adolescenți veniți chiar din canale, case de copii și alte adăposturi mai mult sau mai puțin provizorii. Au naturalitatea ființelor fără inhibiții, nu elaborează, nu construiesc, ei există în cadrul oferit de o schemă posibilă. Probabil în timpul repetițiilor s-au legat între ei și acum etalează spectacolul acestei legături, sentimentul de solidaritate și satisfacția de a produce performanță într-o zonă străină, elitară, prin standarde și clasificări. Subtextul demonstrației este "nu numai că putem fi ca toți ceilalți, putem fi și mai buni decât ceilalți". Regizorul are însă demonstrația lui și

folosește farmecul otrăvit degajat de condiția interpretelor pentru a exprima meditația asupra acestui univers. Pentru a ne arăta flexibilitatea limitei care desparte acceptabilul etic de zona obscură a canalelor de pe stradă și a cotloanelor din sufletul omenesc. La aplauze, "actorii" vin la rampă și spun frumos, ca la școală, ca la poliție, cum îi cheamă și unde stau: Dristor, Eroilor și alte stații de metrou. Patru dintre ei își petrec ziua la un centru de reabilitare. Aplaudăm, dar nu ne e bine: noi o să ne ducem la casele noastre mai mult sau mai puțin confortabile, iar ei se duc în locuri unde decorul de pe scenă este realitate. Ne-au distrat (chiar dacă ceea ce povesteau nu era teribil de distractiv) și totul rămâne cum a fost. Starea de stânjeneală este întreruptă de directorul teatrului, Cornel Todea, care urcă pe scenă însoțit de un domn (aflu că îl cheamă Becali, știu de pe la televizor ceva confuz despre el, cu fotbal, cu mulți bani, cu legionari): se citește actual prin care le donează interpretelor un apartament. Îl aplaud pe domnul Becali și încerc să nu mă gândesc deloc la felul cum este legat binele de rău. Și viața de teatru.

Before Breakfast, monologul scris de O'Neill este examinat, disecat și recompus din aceeași perspectivă a abisului din vecinătatea normalității: o femeie mediocră îi reproșează bărbatului ratarea, fără să observe în ce măsură ea însăși este cauza ratării. Potopul de cuvinte și de sentimente se confruntă cu disperarea mută și perspectiva asupra dramei se adâncește, în timp ce semnificația ei se înalță. În descrierea victimei, a răului din rău, regizorul nu este doar inventiv, ci și sensibil, omenește, la subiect: îi pasă (*he cares*), ceea ce e mai mult decât milă, mai puțin decât apelul la lacrimi facile. Va fi – cred – un regizor.

Seara, la Național, *Regii pețitori* de D.R.Popescu, Teatrul Național din Craiova, regia Mircea Cornișteanu. Prima parte durează o oră și douăzeci de minute: la toate vechile obsesii literare ale autorului,

Imagine din spectacolul *Amanții însingerați*. Teatrul Național din București. Regia: Alexandru Tocilescu.

încrustate într-o magmă de replici, din care e greu de înțeles subiectul sau evoluția personajelor, se adaugă acum spaima de neputințele bătrâneții. Vârsta a treia anulează diferența între sexe, doar poftele (sau amintirea lor) provoacă grupări și regroupări între personaje, interpretate toate de bărbați. Dincolo de asta nu înțeleg nimic și aștept să vină pauza. Când vine, profit de ea.

10 iunie. *Amanții însingerați* de Chikamatsu Monzaemon la Teatrul Național din București. Regia Alexandru Tocilescu. Nu prea știu eu precis de ce se tem oamenii de cultură de globalizare, dacă fenomenul permite apropierea și cunoașterea, solidaritatea în simțire cu un fel de a fi atât de străin. Transformarea unei piese scrise pentru a fi jucată de păpuși într-una pentru oameni schimbă absența psihologiei într-o psihologie misterioasă. Dincolo de ceea ce se spun, actorii balizează un spațiu al presupunerilor, al ipotezelor, al posibilităților, pe care, cu infinite precauții, ne îndeamnă să le explorăm. Relațiile dintre oameni sunt reduse la expresia lor cea mai primitivă: dragostea, moartea și prețul lor în bani. Și probabil lucrul cel mai subtil transmis de acest spectacol, fructificând o experiență de viață atât de străină, este accesibilitatea morții, soluție atractivă, simplă și frumoasă. În special frumoasă. Este alt Alexandru Tocilescu decât cel care a montat *O scrisoare pierdută* (în pauză îmi spunea că asta a și vrut: nimeni să nu poată spune vreodată că aceste două spectacole sunt făcute de același regizor): delicat și subtil în toate imaginile, armonios în adecvarea muzicii la dramă, autoritar în coagularea energiilor interpretelor. Poate că toate acestea se numesc stil, poate se numesc talent... Să vină în București specialiștii plecați la festivalurile din provincie să explice...

Magdalena Boiangiu

PLASTICĂ

Renașterea

DUPĂ mai bine de zece ani, timp în care Muzeul Național de Artă a fost, simultan, victimă a unui asasinat simbolic, șantier fără orizont, depozit misterios al unui patrimoniu la fel de misterios, galerie pentru expoziții curente și poligon de încercare pentru lunetiști politico-culturali (sic!) de toate calibrele, Galeria Națională s-a redeschis. Măcar și numai acest fapt, dincolo de orice configurație muzeografică a expoziției, are, la capătul unui deceniu de amănări tăcute și de așteptări frustrante, o importanță atât de mare încât el se apropie mai curînd de expresia mistică a unui dar miraculos decât de aceea, laică și banală, a unei obligații elementare. Așa cum era de așteptat și, evident, de dorit, noua expoziție permanentă de artă rămânească modernă nu putea să fie doar o reiterare, fie ea și cosmetizată, a celei de dinainte de 1990. Și asta nu pentru că lucrările expuse pe vremea comunismului ar fi fost proaste, ci din pricina simplă că perspectiva în care ele fuseseră valorificate era una falsă și limitativă. Așa cum politica totalitară a scos din viața publică structuri, instituții și sute de mii de profesioniști din cele mai diferite domenii, și propaganda oficială a scos, din orizontul nostru simbolic, estetici, forme

și nenumărate personalități artistice. Era, așadar, firesc și obligatoriu ca noua panoramă a artei românești din ultimele două sute de ani să țină seama de aceste realități, să reconfigureze întregul fenomen în funcție de datele sale intrinseci și să-l extragă din consecința oricărei alte comenzi exterioare, mai mult sau mai puțin explicite. În mod cert, corpul de muzeografi implicat în realizarea Galeriei Naționale a identificat corect problematica fenomenului și a încercat vizibil, uneori chiar vehement, să iasă din captivitatea memoriei schematice și a triumfalismului superficial și estropiant. Dar dacă identificarea problemelor este exactă și efortul exprimării lor indiscutabil, modalitatea în care ele s-au realizat suportă nenumărate discuții. Păstrîndu-se momentele mari ale artei noastre moderne ca adevărați pivoți, ca elemente portante ale unei construcții cu o structură extrem de complicată, întreaga expunere are un sens concentric și puternic personalizat. Trecînd peste anonimia și „primitivii” (a se vedea, în acest sens, mai vechiul studiu al lui Andrei Cornea) sfîrșitul de XVIII și începutul de XIX, întregul discurs expozițional se ordonează în jurul câtorva mari personalități ale intervalului și accentele cad direct și

Print sau cerșetor

CINEMA

AFOST odata ca niciodată un oraș, "Bucureștiul meu iubit", în care populația se împărțea în prinți și-n cerșetori, iar ciinii vagabonzi formau clasa de mijloc!

A fost odata ca niciodată, aici, în mileniul trei, un profesor de română, căruia lea nu-i ajungea nici pentru o singură seară de ieșit în lume, ca lumea! Profesorul a scris o cărțuie, un miniroman vândut în trei exemplare, cu titlul "Nimeni nu moare pe gratis". Căle de un film, personajul va rămâne blocat la o frază stupidă, de început al altei

cărți, "Noaptea se furișă pe tăcute în oraș"... Dar cui îi mai arde de scris, pe lumea ASTA? Și ce sens are să scrii, când, oricum, nimeni nu prea mai are chef de citit, când tragi mița de coadă, când trăiești în promiscuitate, înghesuit cu părinții, într-un apartament de bloc infestat de "emisiuni interactive", cu o mamă săracă cu duhul și cu un tată ușor dement, ahtiat să sune la televiziune și să-și răcească of-ul în direct, fără nici o legătură cu subiectul... Atmosfera e sufocantă, și totuși tu, din sală, privești ecranul cu plăcere și rîzi în hohote; la Porțile Orientului mizeria e aureolată, iată, de haz și de tandrețe... Profesorul cerșetor își urăște elevii ("Îmi urăsc elevii"), și pe bună dreptate, pentru că sînt oribili; pînă și un haidamac din mafia moldovăna, picat întimplător la oră, când vede brambureala din clasă simte nevoia să scoată pistolul, ca să-i potolească! Măi, nu vă bateți joc de școală!...

În același București iubit, într-o tavernă mohorîtă, zac, sumbri, beți și săraci, ei, scriitorii, cei care au înțeles primii, din timpuri imemorabile, contradicțiile antagonice dintre vodca rusească și spritul românesc... Iar strada e plină de limuzine și de cerșetori, și de clasa de mijloc, ciinii...

În această lume de vieți risipite apare, ca un Prospero de Dimbovița, un creier magic, președinte al fundației

Filantropica; un specialist în mecanismul milei. Care e motorușul secret care declanșează mila? Motorușul e o poveste. "Mina întinsă care nu spune o poveste nu primește pomana". Lumea vrea povești! În veacul telenovelelor, viața trebuie să se prezinte ca atare. Acest print al cerșetorilor vede în cerșetorie "un lung șir de reprezentatii"; drept care își alege interpretii și le concepe, cu o vervă ne bună, de urmaș al lui Dickens altoit cu Billy Wilder, texte de cerșit. Unui aфон cu mutră mai subțire îi scrie "Violonist necăjit care nici nu mai cîntă de disperat ce e"; unui tip cu mutră mai exotică îi dă textul: "Pe vremea lui Ceaușescu eram regizor de filme. Azi Sergiu e senator iar eu sînt grav bolnav!"... Spre deosebire de "statul român, care cerșește de ani de zile prin Europa și prin America și nu primește nimic", beneficiarii textelor imaginate de escrocul filantropic fac bani și participă la o afacere profitabilă. Profesorul cerșetor își vinde sufletul printului textier și intră-n joc, presat de atracția pentru o "parașută plină de fițe", "sora" unui elev plin de draci și de probleme (dar care, la sfîrșitul filmului, prin comparație cu restul, pare un înger)...

...Toate astea, și multe altele, apar în ultimul film al lui Nae Caranfil (al patrulea și cel mai "complex" de pînă acum), *Filantropica*, pe care l-am văzut într-o proiecție "de uz intern", și care va avea premiera abia la toamnă.

Filmul a fost făcut într-un timp record, cu un buget record (1 milion de dolari, ceea ce e puțin față de dificultatea producției și față de tarifele pieței internaționale); 45% din buget e de proveniență franceză; 55% sînt fonduri românești; producătorul român dominant e Cristian Comeagă (Domino Film). S-ar putea ca, bine distribuit, *Filantropica* să fie un mare succes de public: nici un moment de plictiseală, "bogăție-sărăcie-sex", umor în cascada, melancolie subterană, telenovela și postmodernism – orice spectator, din orice categorie de public, are ce găsi în film. E vizibilă, în *Filantropica*, plăcerea lui Nae Caranfil de a filma și de a jongla, inteligent, cu "aluzii" pentru inițiați; filmul pare că a

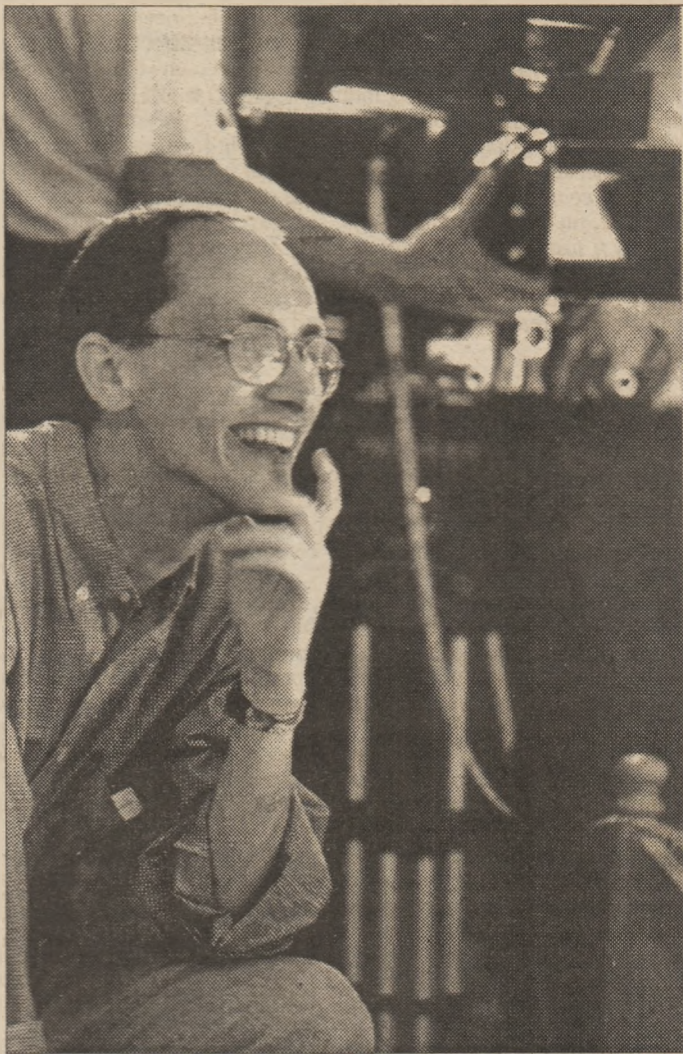
ingurgitat, el însuși, mult cinema, ca să extragă de acolo motive, situații, tehnici, stiluri... Un film în care totul e joc, de la fibra de profunzime a poveștii pînă la detalii de construcție. O construcție savantă, în ciuda unei înșelătoare accesibilități.

Deși regizorul povestea că și-ar fi dorit, la început, pentru personajul profesorului, un actor mai tînăr, pînă la urmă n-a găsit pe nimeni mai "corespunzător", pentru rol, decît Mircea Diaconu. Într-adevăr, cine ar fi putut să fie, mai convingător, în același timp, candid și ticălos, farseur și fraier, cabotin și autentic, histrion și alienat? În rolul diavolului președinte de fundație, Nae Caranfil a avut șansa să aibă un rege al sarcasmului: Gheorghe Dinică. Despre restul unei distribuții excelente, vom vorbi la premiera din toamnă. Tot la toamnă, văzînd filmul, o să remarcăm tehnica pistelor false, capcanele narrative, duelul dintre imagine și monologul personajului principal, parabola (pro)manipulării, finalul în care ficțiunea înlocuiește, total, realitatea... Tot la toamnă o să recunoașteți câteva momente – mici bijuterii: de pildă, profesorul înamorat dă un telefon secret refugiat în baie, așezat pe WC; "Cineva acolo sus mă iubește!", conchide el, în extaz, după convorbire; moment în care aparatul de filmat sare "acolo sus" și filmează baia ca văzută din ceruri, alungită ca un turn sacru, cu vitralii! Sau secvența mesei între prieteni, cu cearta plină de venin derulată pe șoptite! Sau reclama pentru o pastă de dinți, zisă Dormident, structurată pe aluzia sexuală ("La mine sau la tine?"), îl întreabă frumoasa blondă pe puștii care tocmai se spălase cu acea pastă!...

Nae Caranfil nu e un rău, un dur, un necruțător; prin lentilele lui aburite de rîs, lumea noastră, așa mizerabilă cum e, capătă farmec și mister. După ce ieși de la film, dacă te oprește un cerșetor și-ți cere, pur și simplu, bani, îl privești nedumerit: cum, vine fără nici un text?, unde e povestea?...

Apoi îți vezi de drum, lătrat de clasa de mijloc, și liber să te simți print sau cerșetor.

Eugenia Vodă

Filantropica lui Nae Caranfil...

Galeriei Naționale

puternic pe momentele de performanță. Indecizia între criteriul cronologic și cel tipologic, indecizie care le voalează pe amîndouă, se descarcă, așadar, pe un criteriu axiologic mai mult sau mai puțin stereotip, dar extrem de prudent. În acest sens expoziția s-ar putea numi, fără nici un fel de efort, „Aman, Grigorescu, Andreescu, Brîncuși, Paciurea și ceilalți”, în categoria *celorlalți* intrînd cu multă rîvnă și proaspăt (și legitim) recuperării C. Artachino, A.L. Biju, Kimon Loghi, Tache Papatriandafil, Elena Popea, Mărica Râmnicănu etc.etc., dar și, la o scară puțin diferită, Luchian, Răscu, Ghiață, Bunescu, Țuculescu, Baba, Lucian Grigorescu și alții. Chiar și această privire concentrică, această dispunere în spațiu pe grupe valorice acreditate – nucleul dur, zona a doua, a treia ș.a.m.d. -, nu rezolvă pînă la capăt intențiile discursului expozițional. Dacă Aman, de pildă, ca să luăm un exemplu din interiorul fierbinte al *nucleului tare*, iese foarte bine și primește, atît datorită expunerii, cît și datorită restaurării, o anvergură de mare artist, Grigorescu și Andreescu devin cumva pleonastici și opaci din pricina unei evidente supraexpunerii. Creditarea lor apriorică și investirea subliminală cu atribute aproape nepămîn-

tești, decontextualizarea prin însuși excesul de identificare, îi scot din circuitul organic al formelor simbolice și îi introduc într-o perspectivă cvasimistică pentru care opera lor nu are acreditări lăuntrice. Față de aceste semnale excesive și patetice, Luchian însuși, care nu este cu nimic mai prejos decît cei doi din punct de vedere mitico-simbolic, apare mult mai palid tocmai datorită faptului că el rămîne la o scară culturală scutită de supralicitări și este privit în perspectiva tendințelor bine identificate ale timpului.

Spre deosebire de pictură, unde oferta este incomparabil mai mare și, evident, problemele mult mai complexe, sculptura iese vizibil avantajată prin expunere. Atît Brîncuși cît și Paciurea oferă în mod firesc, fără eforturi muzeografice colaterale și fără acel sentiment al exhaustivității sufocante, imaginea a doi mari artiști europeni care nu tind să iasă, însă, din pricina unor efuziuni de interpretare, din limitele firești ale spațiului lor de expunere. Încercarea de a marca aici tendințele și presiunile stilistice ale timpului este și ea mai eficientă, iar consecințele cu mult mai evidente. Dar dincolo de disfuncțiile de organizare, de nesiguranța criteriilor, de un anumit conformism al perspectivei și de o excesivă

prudență în afirmarea unor atitudini tranșante față de un segment esențial din istoria artei rămînești, ba chiar și dincolo de absența unei minime și obligatorii informări narrative a privitorului nespecializat, deschiderea Galeriei Naționale reprezintă, fără nici o îndoială, cel mai important eveniment al anului. Dacă anul trecut a fost marcat de salvarea de la distrugere a Coloanei... de la Tîrgu Jiu și de restaurarea ei profesionistă și responsabilă, anul acesta este, fără nici o îndoială, anul Galeriei Naționale. Și meritul acesteia nu stă doar în faptul că ea s-a redeschis și a făcut din nou accesibil un patrimoniu cultural și un bun spiritual fără de care existența noastră profundă nu era întreagă, ci și în curajul muzeografilor, e drept, nedus chiar pînă la capăt, de a sparge monopolul asupra artei românești al unui mînunchi de artiști excesiv mitologizați din pricini mai mult sau mai puțin clare și recuperarea acelui segment de profesioniști ai artei, de artiști exilați pe nedrept din memoria contemporaneității, fără de care nici fenomenul nostru artistic nu este complet și nici Muzeul nu este întreg. Tot ca un merit indiscutabil al noii galerii ar mai trebui consemnat curajul restauratorilor de a reda lucrărilor strălucirea lor inițială, și

Constantin Brîncuși, Supliciu

cazul lui Aman este aici exemplar, adică acel curaj de a renunța la așa-zisa *patină de muzeu* care nu este, de fapt, decît murdărie istorică din punct de vedere material și delir fetișist din punct de vedere moral.

Pavel Șuşară

TELE-

COMANDO

Vieți paralele (I)

DEȘI sînt atît de paralele încît nici nu par să facă parte din același timp, din același spațiu și, mai ales, din aceeași specie, viețile despre care este vorba nu îl privesc nicidecum pe venerabilul Plutarch. Parțial, așa cu bine ați intuit, doamnelor și domnilor, este vorba de mai vechea noastră cunoștință Corina Dănilă, și ea un fel de plutarchă, un amestec bine dozat de vestală mediatică și de cronică responsabilă a derizoriului înveșmîntat mitologic. Asemenea copiilor de la țară care, scăpați o clipă de sub ochii părinților, își găsesc loc de joacă în spatele privatei (acolo unde găinile ciugulesc cu multă abnegație, unde muscoii de un verde metalic plin de noblețe bîzîie ca niște avioane de paradă și unde razele caniculare se înfig mai abilit decît în pielea cheală a Rigăi Crypto) și încep să scurme cu bețișorul pe sub crustele mineralizate

"MEMORIA ESTE UN ACT ETIC..."

(Urmare din pag. 12-13)

Acum, în actualitatea imediată, în ultimii ani, de când sunteți la Geneva, de când sunteți șef-rabin al Genevei, s-a întîmplat să vină cineva din comunitate să vă ceară un sfat ca de la omul simplu și prost, la cel mare și înțelept?

Desigur.

Înseamnă că tradiția continuă... Dar ce considerați că v-a făcut mai înțelept de-a lungul vieții și în ce sens a mers această înțelepciune, de la prima înțelepciune a tineretului, la înțelepciunea târzie a vârstei de acum?

Mi-am însușit "înțelepciunea care rezultă din rugăciunea pe care, cu smerenie, o rostesc în fiecare dimineață. Iată conținutul acestei rugăciuni: "O Doamne, Dumnezeu nostru! Ce suntem noi!? Ce valoare are viața noastră, bunătatea noastră, dreptatea noastră, puterea noastră!? Puterea celor puternici este zadarnică în fața Ta. Oamenii celebri sunt ca și cum nici n-ar fi existat; cei care se zic înțelepți sunt fără știință; cei care se zic inteligenți sunt fără bun-simț, căci cele mai multe acțiuni ale lor sunt nebuloase, iar zilele vieții lor nu sunt decât deșertăciune în fața Ta, doar sufletul, curat, el va da socoteală înaintea Tronului Tău glorios... Ferice de noi, care, sculându-ne dimineața și culcându-ne seara, ne închinăm Ție, și numai Ție"... E drept, mulți oameni uită că sunt trecători în această lume, pe care, ei, ignoranți, își fac iluzia că o stăpînesc; mulți uită că scînteia divină rezidă în sufletul lor, sădită de către Creatorul lor; dacă nu ar înăbuși această scînteie, ei ar fi în stare să învingă țărnișurile, de ordin fizic și material, impuse de către "condiția lor umană" în care i-a așezat Creatorul lor. Lumea în care ei trăiesc, robi ai instincțelor, această lume este, în fapt, o iluzie înșelătoare. Viața însăși pe care o trăim noi aicea este un mister. Ne pregătim pentru o alta lume. Misterul misterelor ne așteaptă. Dar acolo vom fi lămuriți; vom înțelege ceea ce nu este cu putință să înțelegem aici. Acolo vom înțelege "căile lui Dumnezeu", vom pricepe înțelepciunea Sa, care este singura înțelepciune, unicul Adevăr.

Și cum ar trebui, în perspectiva acestei experiențe mari și îndelungate pe care ați avut-o, să arate un înțelept în ziua de astăzi, un om care judecă limpede situațiile atît de dramatice uneori, atît de nesigure prin care trecem, într-o lume care este mereu în transformare, cu multele ei întrebări nerezolvate? Într-un cuvînt, ce înțelegeți prin a fi înțelept astăzi, a fi drept, a fi clar în viziunea asupra lumii?

ale acelor forme ce par scăpate direct din craterul unor vulcani minusculi, Corința a luat mai dăunazi o așchie din dotarea studioului și a început să zgîrme, în vazul lumii, sub învelișul, aparent somptuos, al unei halci zdravene din viața noastră publică. Și acolo unde pojghița, mult mai casantă decît s-ar fi putut bănuși, a cedat, s-a creat o mică fantă, o banală găurice cu alte cuvinte, prin care au prins să iasă personaje, caractere, fapte și energii cărora nici toată producția pe un cincinal a industriei bulgărești de parfumuri nu le-ar putea îmblîzni duhorile. Deși pe acolo, prin tunelul cu pricina, au ieșit unii după alții cei mai vajnici guriști români din ultimii treizeci de ani, fără de care nunțile și botezurile crîșmarilor comunisti n-ar fi avut mai mult decît majestatea funebră a unor parastase, adică Ion Dolănescu, Irina Loghin, Maria Ciobanu și Benone Sinulescu, abia acum avem revelația unui fapt unic: deși la vedere ei își foloseau gura, partea lor tare pare să fi fost... fundul. Cel puțin așa susține Ion Dolănescu, acuzîndu-l pe famelicul Benone că i-a rîvnit, cu o ardoare care a spart toate limitele suportabilului, dolo-fanul său funduleț tocmai pe cînd el se bucura din plin de ceremonialul îmbrăierii. (P.Ș.)

Modelul îl găsim în Biblie; el este oferit prin prooroc. Profetul este curajos, nu se sfiește să spună sus și tare ceea ce crede că trebuie spus. Dojana lui este plină de iubire, de iubire pentru toți. Nu izolează parte din timp, ci îl consideră în întregime omogen, coerent; face apel la memorie, la o memorie în acțiune, creatoare; evocînd trecutul, judecă prezentul și pregătește astfel viitorul.

Ați fost ales de curînd membru de onoare al Academiei Române și ați primit titlul de doctor honoris causa al Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Cu ce sentimente ați întîmpinat aceste onoruri, aceste recunoașteri? Care ar fi mesajul pe care vi l-au trezit, pe care vi-l propun aceste evenimente personale, dar cu o semnificație mai largă pentru viața dumneavoastră?

Aceste semne de simpatie, aceste mărturii de afecțiune le-am primit cu un simțămînt de adîncă recunoștință, pentru că ele răspund iubirii mele pentru țara mea de baștină, pentru graiul meu de baștină.

Eu vă mulțumesc și vă sunt recunoscător pentru că v-ați luat răgazul să avem această discuție și sperăm să reveniți cît mai curînd în România și să vă putem întîmpina întotdeauna cu dragoste.

POLIROM

NOUȚĂȚI
iulie 2001

Grigore Iliesi
Divanuri duminicale
16+2 interviuri mărturisitoare

Max Weber
Teorie și metodă
în științele culturii

Ernst Jünger
Cartea ceasului de nisip

În pregătire:

Livius Ciocărlie

De la Sancho Panza la Cavalerul Tristei Figuri

Andrzej Szczygiorski

Frumoasa doamnă Seidenman

Reduceri de 30%

Pentru comenzi on-line în site-ul www.polirom.ro Agenda

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978, Timișoara, Tel.: 092/548785
E-mail: sales@polirom.ro

www.polirom.ro

ÎNTÎMPLĂRI

PREPELEAC

de Constantin Toiu

ÎN ultimul timp, îl tot pomenesc pe Ion Negoșescu. Complet diferiți unul de altul, din toate punctele de vedere, la el mă uimea sinceritatea, credința profundă, precum și o moralitate superioară, dacă se poate spune, mai rar întîlnită în România, mai cu seamă printre intelectualii de vază. Nu exagerez. Pot da o mulțime de exemple. Dar, nu-i momentul...

Știu, unii vor zâmbi. Mărturisesc: viciul, câteodată, la firile inzestrate cu o minte și cu o sensibilitate ieșite din comun, și atît de neliniștite, poate fi depășit. O discuție ce revenea, după ce ne cunoscuserăm, se referea asupra homosexualității. La început, cu o prejudecată trainic instalată, încercam să-l combat; pînă ce onestitatea absolută a lui Nego mă dezarmase. El era unul dintre acei puțini care nu-și ascund viciul; care recunoștea imediat că avea meteahna mult-hulită și de care pățimiseră o buna parte din clasicii antichității, criticul înșirîndu-mi-i pe degete...

Îl cunoscusem pe la sfîrșitul anilor cincizeci prin *Cercul de la Sibiu*, datorită poetului și prietenului Ștefan Aug. Doinaș, care îl trimisese la *Espla* să facem cunoștință. Director al editurii încă nu era Petru Dumitriu. Am scris mai de mult despre importantul prozator român, despre "conflictul" avut cu dînsul, - nu mai revin. Era, oricum, în preajma numirii sale ca director. Nu mai țin minte dacă Ion Negoșescu se cunoștea cu P.D. În orice caz, întîlnirea cu Nego avusese loc în holul elegant al *Esplei*, chiar sub scara ce ducea spre etajul întâi. Îmi amintesc de scara aceasta, - pe care ceva mai tîrziu aveam s-o compar cu un veritabil *Cursus honorum*, după ce îl cunoscusem pe Nego în acel loc, întunecos. Acolo se afla și o sofa largă pentru musafiri, amănunt ce situa locul în categoria edificiilor muzeale, *gata istorice*. Mai țin minte și faptul că Petru Dumitriu, ajungînd șeful editurii și urcînd în fugă scara, înalt, corpulent cum era, o făcea să duduie sub greutatea lui, într-o parte a ei, sus de tot, chiar să trepidez... Îi povestisem și lui Nego ce impresie îmi făcuse el întîia oară. Emoționat probabil că venea la o editură atît de mare, nu știu cu ce manuscris, și că avea în fața lui unul dintre redactorii ei "temuți" (*care aș fi fost eu*), începuse să se bîlbăie, ca de obicei, abia mai articulînd cuvintele. Cu mare caznă, izbutisem să-l fac să exprime corect, inteligibil, ce avea de spus... Mă și gîndeam, ascultîndu-l, - "ce naiba mi l-or fi trimis pe acest idiot!" Era una din scenele pe care mai tîrziu ni le reaminteam, Nego avînd rîsetul acela al lui exploziv, copilăros.

În epoca dură și primejdioasă, proletcultistă, criticul ardelean, stabilindu-se la București, era mereu pus pe soții... O dată, terminînd un articol, cînd să-l iscalească, mă întrebasese dacă îmi place cum semnează și, caligrafic, așternuse pe hîrtie: *I. Bercovicz*. Îl certasem, fără umor, temîndu-mă de urmări. Norocul lui a fost că se nimerise să-i înmîneze articolul direct lui Milo Petroveanu, un critic fin, cultivat, prietenos. Acesta, vîzînd semnătura, - el însuși cu nume schimbat - după ce parcursese articolul, tresărise - "Cum, ce-i asta?!" - la care Nego, bîlbîindu-se, tot de emoție, făcuse: "Da' voi de ce să aveți dreptu' să vă luați pseudonime, și noi nu!..."

Nu-i o anecdotă. Milo Petroveanu însuși îmi povestise, făcînd haz. Acum... pe Nego puteai să-l crezi în stare de orice, numai să fie antisemit, nu. Din cauza culturii. Cu pseudonimele astea... Cîți nu au nume șocante, și nu se duc să și le schimbe... Chiar și prieteni evrei, avînd nume de stomatologi, - se întîmplă. Și mie îmi trecuse prin cap să-mi schimb numele. Pe tata, macedonean, în acte, îl chema *Țoghiu*, *Toma Țoghiu*, iar pe mama *Schia*, *Eugenia Schia*, *tatăl Iancu*. Bogza mă și îndemnase, - iscălește-te *C.T. Țoghiu*! Începusem să am o faimă oarecare de reporter, - reportaje literare -, precum cel cu oile înghețate-sloi, iarna, la Tulcea, - habar neavînd de detașamentul de cavalerie al lui Curzio Malaparte înghețat și el în lacul finlandez. Stătusem, mă gîndisem. Și mă hotărâsem să semnez ca mai înainte. Dacă așa voise soarta, așa să rămăie, cum vruseră cei de la Urziceni! Și sper să fi făcut față...

Dar scrisul lui Nego îmi impunea, - întîi și întîi, - stilul său scînteietor, concis, cu o profunzime de umanist german. Scria cu un *Parker* scump, el fiind sărac, avînd o caligrafie neruoasă, literele inșele supunându-se unei ordini de gramatică posedat. E vremea ce i s-ar fi potrivit cel mai bine. Destinul însă a fost aspru cu el. O dată, un tînar poet ardelean, de asemenea, m-a întrebat "cum era Negoșescu", lăsînd de-o parte faima lui de libertin. Îi spuseseam căte ceva, adăugînd întîmplarea cu pseudonimul de la G.L. Tînarul poet exclamase atunci în mod surprinzător: "Bine, dar era un Diogene, absolut, neconformist... Diogene, care-l pune la punct pînă și pe Alexandru cel Mare!"

Cum m-a salvat el de anchetatori, cînd fusese arestat... Aceștia îl întrebau insistent despre mine, să mă rețină probabil ca și pe el. Din fire mai prudent și mai lucid, îl contraziceam pe Nego, care, după revoluția maghiară din 1956, susținea că regimul nostru politic se va schimba de tot, asigurîndu-l că, din contră, va deveni și mai dictatorial (asta nu le spusese). "Dacă-l ascultam pe Țoiu, nu m-ați fi arestat!" făcuse el pe tonul lui sincer și glumeț. Aceia se miraseră tare, ascultîndu-l, și mă lăsaseră în pace. Îi rămăsesem dator pe viață. Dacă vreunul din anchetatori (care nu se purtaseră, totuși, rău cu el) mai trăiește, ar putea, eventual, să încuviințeze...

Cam pe atunci, într-o zi, ducîndu-mă la *Gazeta literară*, pe coridorul revistei întîlnindu-mă cu Paul Georgescu, omul de bază al revistei, redactor-șef-adjunct permanent, prozatorul de mai tîrziu, pe care, în ciuda neînțelegerilor, îl admiram; așa dar, întîlnindu-ne, criticul veni spre mine zîmbind și schiopătînd într-un fel ce mă șoca totdeauna, retrăgîndu-și mult, pas cu pas, umărul drept, de-a-ndaratelea, și bătîndu-mă ușurel peste obraz cu palma și zicîndu-mi, vesel, că nu mă mai publică deoarece eram prieten cu Negoșescu, aflat în anchetă. Înmărmurisem... Întrebîndu-l "și ce dacă? și ce are una cu alta?" - el făcuse sec privindu-mă în ochi, cu cinismul său voios: *Are!*...

Urmără, după 1968, vremuri ceva mai bune, un timp... A fost vremea atîtor întîmplări, pe cînd scriitorii de seamă colindau țara întîlnindu-se prietenește cu cititorii. Vremuri clasice, cu Nichita, în tren, pe la Buzău, venind cu toții din Moldova, și cînd el, vîzîndu-mă singur la fereastra vagonului, se apropiase pe furiș de mine și mă pupase pe ceafă, zicînd: "Dublez singurătatea cu un sărut". Vers de geniu, rămas doar în memoria mea. Mai erau și poezi de ocazie, printre noi... Țin minte, unul, după o întîlnire de pomină, pe la Huși... Vaslui, făcuse așa:

*Șantezei colosale, de viață, din Vaslui,
Cu victime, triumfuri, comportament
haihui,*

*E drept că e din fire întrucîtva lejeră,
Dar noi o adorăm, și-așa, fiind prosperă.*

Așteptările frînte

ÎN URMA cu câteva luni - tot în această atât de generoasă revistă, deschisă tuturor opiniilor literare și culturale, în genere - scriam despre bursierii români din Italia. Scriam despre prima serie de tineri absolvenți români care au urmat la Roma și la Veneția douăzeci de luni de specializare. Și spuneam atunci că voi înălța o rugă ortodoxă în biserica Santa Fosca din fața Institutului Român de la Veneția, ca să vină și seria următoare. Ruga am înălțat-o, și încă fierbinte, dar acest amestec de închinare catolic-ortodoxă n-a ajutat la nimic. Mircea Mihaies, preluând tema abordată de mine, își exprima de pe atunci totalul său scepticism în grația divină astfel invocată. Și a avut dreptate. Între Dumnezeu din laguna venețiană și cel de pe malurile Dâmboviței nu e nici un dialog.

O recentă hotărâre a d-nei ministru Andronescu, ministrul Educației Naționale, a tăiat brusc elanuri și speranțe. Cu o explicație transmisă telefonic, la întrebarea noastră, de d-na director general Elena Zamfir, cum că ar fi fost trimisă prea târziu cererea de burse. Dar nu aveți Dvs. la îndemână toată corespondența de la Direcția de Relații Internaționale a ministerului pe care-l conduceți, inclusiv repetatele noastre cereri din august 2000 și până acum? Nu lăsașem noi la Dvs., d-na ministru un memorandum și nu-l lăsașem și la d-na Director General? Dar nu vă dăduse proiectul noii Hotărâri de Guvern dl Director General Dan Pineta de la

Ministerul Afacerilor Externe? Nu v-ați sesizat de intervențiile noastre în presă și la radio, sau de intervențiile scrise în presa română ale unor intelectuali de bine sau de cele telefonice ale altor persoane de bine? Dintre bursele acordate de statul român în exterior acestea (20 în total) erau cele mai importante. Ele nu puteau fi uitate și nu aveau cum să fie uitate dacă exista o bună intenție. În cazul de față ea a lipsit cu desăvârșire. În Italia întreg terenul pentru primirea bursierilor era pregătit. Cu universitățile din Veneția, Roma, Padova, Milano, Napoli, cu institutele de belle arte și conservatoarele din Roma și Veneția, cu diferite ateliere de pictură și restaurare s-au sistematizat înțelegeri; la fel cu diferitele arhive din Italia, care știm precis că ascund încă marturii asupra istoriei noastre atât de văduvită de izvoare scrise. La Roma, la Academie și la Veneția spațiile pentru bursieri sunt de multă vreme pregătite. La Veneția sunt computere pentru toți bursierii, la Roma sunt trei ateliere pentru pictură și sculptură dotate cu tot ceea ce e necesar. Anume au fost trimiși în Italia la cele două centre culturale profesori universitari și nu doar funcționari de minister. Pentru a transforma aceste centre și în școli nu doar în spații de manifestări culturale. Așa gândiseră la timpul lor Iorga și Pârvan. Dar... când au trăit Iorga și Pârvan erau alte timpuri. Astăzi vedem că un ministru al învățământului, care este și profesor universitar, își permite să treacă peste toate eforturile unor semeni de ai

domniei sale și să frângă brutal speranțele a 20 de tineri. Ne pleacă tinerii din țară? Oare ce le oferim ca să nu plece? Putem face economii în tot felul de domenii. Într-unul singur nu putem face: în creșterea și educarea copiilor noștri. Și fără ei România nu are nici o șansă. Îmi scrie Adrian Papahagi, fiul marelui și regretatului Marian Papahagi, inițiatorul acestor burse în Italia (noi n-am făcut decât să-l ajutam), îmi scrie că tatăl lui nu s-a zbatut în vremea cât a fost director al Academiei Române de la Roma «ca să merite o efigie la Academie, ci pentru un ideal cărturăresc pe care îl voi împărtăși și eu până la moarte. Pentru că singura salvare a României din primitivism, grobianism și vulgaritate e prin școală». Dragul meu Adrian, eu am încercat să fac tot ce se putea face. N-am reușit. Poate tatăl tău ar fi reușit din nou. Poate că nu. În orice caz constat că un profesor universitar nu e necesar la un centru de cultură. După colocviul «Veneția și Români», organizat împreună cu Universitatea Ca' Foscari și cu susținerea financiară integrală din partea acesteia (tocmai pentru că am fost și deocamdată mai sunt și eu între profesorii ei), după acest colocviu mă voi retrage de la conducerea Institutului de la Veneția, care nu-și poate împlini rostul pentru care a fost creat. Mă reintorc la meseria mea de dascăl. Ca un om cu așteptările frînte.

Ion Bulei
Directorul Institutului Român de la Veneția

de Rodica Zafiu

Despre atmosferă

DACĂ unele sensuri ale cuvântului *atmosferă* sînt ușor de definit (cel științific, de pildă) - altele rămîn esențialmente vagi: DEX menționează un «mediu social înconjurător, ambianță» și o «stare de spirit care se creează în jurul cuiva sau a ceva»; în unele dicționare străine apar mai multe referiri la domeniul estetic - «climatul, tonul general al unei opere de artă, al unui text literar» (De Mauro); «tonul sau sentimentul difuz caracteristice unui loc, unei situații sau unei opere de artă» (Oxford). Dacă în registrul colocvial-argotic al românei termenul modern și-a restrîns semnificația, degradînd-o pînă la cea fixată în expresia «a face atmosferă» («Ceilalți fac *atmosferă*», adică se înghesuie în jurul victimei ca să-i mascheze pe hoți» - *România liberă*, 2455, 1998, 6), în literatură conceptul rămîne complex și greu de prins într-o formulă. «Literatura de atmosferă» este una dintre categoriile cu care se operează adesea, dar care rămîn în genere fără definiție. Sarcina dificilă de a circumscrie conceptul și-a asumat-o acum cîțiva ani, la noi (dar nu aplicînd un model deja verificat, ci tînzînd să umple un gol existent în ansamblul cercetării) Mariana Neț, prin cartea *O poetică a atmosferei. Rochia de moar* (Univers, 1989); în *România literară* nr. 15, 1990 a fost de altfel publicată o recenzie la acest volum, semnată de Cristian Moraru. A apărut recent (confirmînd interesul mai larg pentru un fenomen difuz și dificil) versiunea engleză a cărții - *Literature, Atmosphere and Society. A Semiotic Approach* (Wien, ÖGS/Institut für Sozio-Semiotische Studien ISSS, 2000); cu unele modificări de structură (un capitol omis, un altul adăugat), dar mai ales cu o accentuare a dezbaterii teoretice și cu o extindere de la analiza de text la analiza semiotică a fenomenelor socio-culturale (abordare care implică și o anumită relaxare stilistică). Studiul Mariane Neț încearcă deci să descrie fenomenul complex al creării unei atmosfere urmărindu-l în multe texte literare, dar și în alte manifestări culturale și artistice (spectacole de teatru, scenografie, fotografie, muzică, amenajarea unor spații istorice celebre, a unor muzee etc.) și chiar în experiența cotidiană. Un capitol al cărții se ocupă de Piața Universității - ca fenomen real și ca proces de ficționalizare asumat chiar de participanți. Metoda dominantă nefiind analiza lingvistică sau stilistică, ci abordarea semiotică, sînt luate în considerare mai ales macrostructuri textuale, fragmente mai ample care pot conține mărcile creării a cel puțin două lumi imaginare (cea în care naratorul se află și cea a lumii alternative, rememorate, dorite, visate etc.); se urmăresc astfel mecanismele textuale dar - mai ales - condițiile culturale, psihologice etc. care generează ceea ce numim «atmosfera» unei opere literare (evocarea unei lumi măcar în parte știute dinainte, caracterul efemer al respectivei lumi, circumscrierea la anumite spații și obiecte - de pildă la o zonă geografică îndepărtată -, preferința pentru copilărie etc.). Dincolo de interesul lor științific în sine, studii precum acesta, publicate în limbi de circulație, au meritul de a introduce într-un schimb de idei mai larg punctele de referință românești - și poate chiar de a trezi interesul pentru literatura autohtonă. Ample citate din Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Matei Caragiale, V.I. Popa, Gabriela Adameșteanu, referiri la Duiliu Zamfirescu, Tudor Mușatescu ș.a. pot avea această funcție, cu atît mai mult cu cît apar într-o rețea de referiri în care alte nume sînt cele ale lui V. Hugo, Al. Dumas, Dickens, O'Neill, Cehov, Shakespeare, Cervantes etc. Interesante mi se par mai ales sugestiile de istoricizare a fenomenului (legarea lui de romantism, referirea la o perioadă de refuz al literaturii de atmosferă, apoi la redescoperirea sa în postmodernitate), ca și semnalarea pericolului de alunecare din atmosferă în kitsch. Sînt discutate premisele pentru a judeca succesul sau eșecul creării unei atmosfere: în raport cu ironia și parodia, dar și cu excesul care duce la kitschul turistic și la înscenările de tip Disneyland.

Cred că ar merita investigat, pornind de la această carte (și în ciuda riscurilor de a reduce la elemente minimale un fenomen care se manifestă mai ales la nivel global), rolul limbajului, măsura în care cuvintele (ca și obiectele, spațiile etc.) pot concentra conotațiile evocatoare de lumi posibile, devenind embleme pentru o atmosferă.

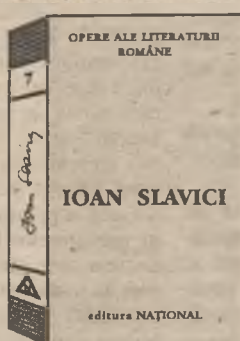

editura Național
Cărțile bune au un nume!

Str. Răcari nr. 5, sector 3, București, C.P. 7, C.P. 77
Tel./Fax: 00 401 346 86 77; 00 401 346 86 78,
Mobil: +40 94 751 066;
e-mail: national@totalnet.ro

Colecția ESEURI și STUDII

Colecția OPERE ALE LITERATURII ROMÂNE

Vor apărea:

iunie 2001

Eugenia Tudor-Anton:
HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU,
MAREA EUROPEANĂ

Ioan Slavici - OPERE
ediție îngrijită de D. Vatamaniuc
7 volume

"MEMORIE ÎNSEAMNĂ"

PERSONALITATEA marelui rabin al Genevei, Alexandre Șafran, este cunoscută și venerată de multă lume și de multă vreme. Aflat de mai bine de cincizeci de ani în fruntea comunității evreiești geneveze, D-sa deține o poziție eminentă și în universul studiilor ebraice contemporane, în care s-a impus printr-un număr de opere fundamentale, devenite titluri de referință în domeniu, mereu reeditate și traduse, precum *Cabala* (1960, cu patru ediții până în 1988, la casa de editură Payot din Paris, *Israel în timp și spațiu* (Payot, 1980), *Întelepciunea Cabalei*, 2. vol., (Paris, Stock, 1986-1987), *Schiță a unei etici religioase iudaice* (Paris, Cerf, 1997), *etică iudaică și modernitate* (Paris, Ed. Albin Michel, 1998). Cele trei volume omagiale care i-au fost dedicate până acum (în 1990, de către universități din Israel și, în 1998, de către comunitatea israelită din Geneva) sunt mărturia înaltului respect de care se bucură în egală măsură păstorul spiritual și savantul. Și cititorii români au putut face cunoștință, în ultimii ani, cu opera sa, grație editurii bucureștene Hasefer, care a tipărit în traducere cele două cărți închinată *Cabalei* și *Schiță unei etici religioase iudaice*, adăugându-le talmăcirea unui valoros volum de memorii, intitulat sugestiv *Un tăciune smuls flăcărilor* (care apăruse mai întâi în limba franceză, la Editura Stock, în 1989).

Înainte de a fi ajuns la marea demnitate elvețiană, autorul acestor cărți a fost însă rabinul-șef al României, Alexandru Șafran. La vârsta de numai 29 de ani, câți avea în 1940, și după ce fusese ales rabin al comunității din orașul său natal, Bacău, cu zece ani în urmă, foarte tânărului șef spiritual al numeroasei comunități evreiești din România aceluși timp îi fusese dat să se confrunte cu una dintre cele mai tragice perioade din istoria neamului său. A fost, cum se știe, epoca teribilă și rușinoasă a deportărilor din lagărele hitleriste din Polonia, dar și din Transnistria, vreme de umilințe și deznădejde, de luptă îndârjită pentru salvarea a ceea ce mai putea fi salvat; și timp al altor amenințări, decepții și înfrângeri, pe care le-a adus instaurarea regimului comunist și sovi-

etizarea țării - sfârșind cu exilul. Rabinul-șef de la București a trecut prin toate aceste situații din comun ajutat de o mare putere sufletească și cu o înțelepciune pe care numai cei drepți și prieteni.

La vârsta patriarhilor, marele rabin Alexandru Șafran se întoarce cu gândul spre anii trimesorii zilei, dar și gesturi de profundă înțelegere și compasiune omenească și de solidă fraternă din partea altora - cum au fost regina-mamă Elena și regele Mihai I. Din tot ce răsare și în dialogul transcris în aceste pagini se învederează însă, dincolo de ecourile istorice adânc tulburătoare, statomnicia unei iubiri neștirbite pentru "țara de baștină", pentru limba maternă a țării. Cine l-a auzit rostindu-se despre ele cu ocazia vizitei în țară din 1997, când i s-au acordat toate înaltele titluri de membru de onoare al Academiei Române, de *Doctor honoris causa* la Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, de cetățean de onoare al orașului Bacău, și-a dat seama că în cuvintele sale nu era nimic convențional. Splendid exprimate, în graiul dumoldovenilor noștri și cu patina, în vorbe, a unor timpuri spre care ne întoarcem cu emoție și nostalgie, gândurile sale se comunicau de-a dreptul sufletului. Ecoul lor s-a prelungit și în scrierile de mulțumire adresată Fundației Culturale Române, care i-a acordat marele său premiu pe anul 2000.

Am regăsit cu atât mai mult această emoție în ora, pe care o pot numi privilegiată, căci a fost primit în casa Domnului Alexandru Șafran din Geneva. Și trebuie să mărturisesc că am fost impresionat în primele clipe, un fel de timiditate aparte, căci mi se întâmpla pentru întâia oară să mă aflu în preajma unei figuri desprinsă din marea galerie a rabinilor intrați de mult în legendă, și să mă aflu în povestirile hasidice din care citisem multe pagini, ca niște embleme ale înțelepciunii. Omul care m-a întâmpinat în prag avea înscrise, într-adevăr, în chiar făptura sa fizică, în aura spirituală a înaintașilor săi, - o luminozitate tandru-învaluitoare, fratern-comunicativă, adevărat om de omenie. În această atmosferă s-a desfășurat convorbirea noastră, care evoluase puțin opera cărțurilor și stăruie mai mult asupra experienței sale umane, de responsabil față de destinele unei comunități primejduite. Adică momente în care țaria spirituală trebuie să se manifeste în temei al acțiunii practice în folosul obștei. Rabinul-șef Alexandru Șafran a avut această forță și știut s-o fructifice exemplar, confirmând cu strălucire o tradiție milenară. Cititorul o va desluși și simți, fără îndoială, în cuvintele înregistrate în aceste pagini. (I.P.)

Aș dori să începem cu câteva amintiri privind anii Dv. de formare intelectuală, culturală, religioasă - primele contacte cu cultura română, cu cultura ebraică, cu cultura lumii...

Întrebarea Dv. mă face să retrăiesc momente în care am luat cunoștință de valorile culturale, spirituale, evreiești și românești... Sunt născut la Bacău; părintele meu era prim-rabinul acestui oraș; el m-a format din punctul de vedere al religiozității și intelectualității evreiești, ebraice. Dar am fost fericit dintru început să resimt în inima mea un fel de simbioză, mai mult decât sinteză, între valorile tradiționale evreiești și valorile culturale românești, pe care mi le-am însușit cu mult drag. Am urmat cursurile liceului Ferdinand din Bacău, și mare mi-a fost bucuria să aflu că profesorul de limba română l-a felicitat pe tatăl meu pentru succesul deosebit pe care l-am obținut în această materie. Valorile limbii române, cuprinse în comoara literaturii românești, mi-au fost dintotdeauna, din frageda mea copilărie, foarte prețioase. Le retrăiesc și acum, vorbind cu Dv. și exprimându-mă în graiul românesc, care-mi este atât de drag...

Care au fost primii scriitori pe care i-ați citit?

Ca elev de liceu, Ion Creangă, cu limba lui... neaoșă (*Râde*) a fost cel care m-a impresionat cel mai mult și care a pătruns în inima mea... Mergând mai departe, ajungeam la scriitorii care erau atunci apreciați. Dar scriitorul care a rămas pentru mine expresiunea sublimă nu numai a graiului românesc, dar și a sufletului românesc, este Mihail Sadoveanu. Am avut cinstea să-l cunosc și - cum am amintit acuma de curând, în ședința Academiei Române - în timpurile de prigoană, când coreligionarii mei au suferit mult, Mihail Sadoveanu se îndelețnicea într-un fel cu totul deosebit, nu numai cu cunoașterea ci și cu adâncirea Bibliei (a încercat și a tradus chiar, în parte, texte din Biblie), aplecându-se mai cu seamă, cu multă dragoste asupra Cântării Cântărilor; m-a invitat ca să vin la el și m-a rugat să-i spun ce gândesc despre o traducere pe care a făcut-o din Cântarea Cântărilor. E drept, marele Sadoveanu, mănuit al stilului românesc atât de autentic, nu cunoștea limba ebraică. Traducerea pe care el a făcut-o din Cântarea Cântărilor, a făcut-o după alte traduceri. El avea însă o sensibilitate a lui, care era cu totul aparte, așa încât și-a dat seama că unele locuri din traducerea pe care le-a folosit, nu corespundeau cu spiritul Cântării Cântărilor, cu ideile sădite în pământul original al Cântării Cântărilor, în ebraică, nu se împăcau cu idealul

iubirii care se manifesta în Cântarea Cântărilor, - o iubire curată... Am admirat această delicată sensibilitate a marelui Sadoveanu.

Vorbiți despre Sadoveanu și despre traducerea din Biblie... L-ați cunoscut cumva și pe Gala Galaction, care e și el un mare traducător al Bibliei?

Gala Galaction a venit de multe ori la mine acasă și, când se despărțea de mine, avea obiceiul să depue o sărutare pe fruntea mea... Era o mare figură, foarte impresionantă; a fost un prieten al evreilor, al Țării Sfinte. Dar în ce privește traducerea, domnule profesor, n-aș putea să spun că este perfectă din punctul de vedere al potrivirii acesteia cu autenticitatea originalului ebraic. De altfel, trebuie să vă spun că, în ceea ce privește Biblia, începând cu marile traduceri, cu Septuaginta, nu există versiuni care să redea în mod cu totul fidel, nici nu mai spun: exact, textul ebraic. Biblia este opera cea mai tradusă în lume, dar ale cărei traduceri sunt cele mai puțin corecte.

De ce?

Fiindcă limba ebraică este o limbă cu totul deosebită; e limba profetilor... De pildă, în cuprinsul unui cuvânt ești în stare să găsești potențialități diferite de talmăcire... Este geniul limbii ebraice; este geniul Bibliei... De aceea, îmi permit să spun - și am și scris în acest sens - cu multă umilință, fără să desconsider importanța, și chiar valoarea, marilor traduceri, - că nici o traducere a Bibliei din ebraică nu răspunde autenticității originalului... De fapt, originalul ebraic nu e traductibil. Își păstrează de-a pururi autenticitatea și unicitatea lui.

Traducerea trebuie, atunci, să fie și exegeză, care să pună în evidență toate sedimentele limbii, toate nuanțele sensului...

Da, toate nuanțele, fără ca acestea să fie intrucâtva atinse în integralitatea lor. Dumneavoastră, domnule profesor, faceți traduceri și scrieți în limba dumneavoastră, a noastră, românească, și în limba franceză. Dar vă dați seama că nici traducerea care se face între limba română și franceză, care au totuși rădăcini comune în latinitate, nu e una ideală. Limba ebraică este o limbă a gândirii traduse în acțiune, este o limbă a idealului ce-și așteaptă realizarea. Timpul nu ne permite să avem o discuție mai largă în această privință. Să vă dau doar un exemplu... Există în limba ebraică cuvântul *kedușă* care înseamnă *sfințenie*, care simbolizează creștetul religiozității, care indică punctul cel mai înalt al moralității, însă

poti găsi situațiuni în care aceeași *kedușă* e transformată în ceea ce este tocmai opus sfințeniei...

Depinde, desigur, de context...

Bineînțeles... iar traducătorul trebuie să țină seama de un întreg circuit al sensurilor care traversează fiecare slovă ebraică biblică.

Trecând la o altă chestiune, aș vrea să vă întreb despre un lucru care mi se pare uimitor. Ați fost ales de foarte tânăr rabin șef al României, la numai douăzeci și nouă de ani. O vârstă neobișnuită pentru astfel de funcții... Cu ce sentiment ați primit această alegere?

Am fost ales în această înaltă și grea funcție în împrejurări cu totul deosebite... În 1939, predecesorul meu, Iacob Niemirower a murit, și au început pregătirile în vederea găsirii urmașului său. Aceste pregătiri au ținut timp de câteva luni, și am fost ales la începutul anului 1940, în februarie. S-au prezentat mai mulți candidați, printre care și primul rabin al Clujului, domnul Weinberger. Marele meu "defect" era că eram prea tânăr, n-aveam decât douăzeci și nouă de ani, pentru a fi pus în acest loc de mare răspundere, în fruntea populației evreiești din țară, care număra atunci aproape un milion de suflete, în timp ce împrejurările istorice erau foarte grele, deosebit de aspre. Se mai puneau și o întrebare, o întrebare din cele mai serioase, pentru congresul comunităților evreiești care urma să aleagă pe rabinul șef: alegându-mă pe mine, tânăr de 29 de ani, oare nu apărea riscul ca populația evreiască să piardă ultimul ei reprezentant în parlamentul țării, și anume în Senat, deoarece șeful Cultului mozaic era membru de drept al Senatului; în Senat, însă, după lege, nu puteau intra decât persoane având deja vârsta de patruzeci de ani împliniți, și eu nu aveam această vârstă minimă! Riscul era mare, mai cu seamă în împrejurările de atunci, în 1940, când situația populației evreiești, se înrăutățise, această populație nu mai avea reprezentanți aleși, în parlamentul țării. Totuși vrerea Domnului și decizia bine chibzuită a congresului comunităților au fost ca eu să fiu ales în acel loc care implica atunci grave răspunderi... Constantin Argetoianu, care era președintele Senatului, resimțind un fel de simpatie pentru mine, și-a exprimat nădejdea că în ciuda faptului că senatorii aleși trebuie să aibă cel puțin patruzeci de ani, un senator care e numit în virtutea situațiunii sale oficiale să poată face o excepție. A și oferit un exemplu: Marele Voievod Mihai era membru de drept al Senatului deși nu avea decât optsprezece ani.

Dar Dumneavoastră cum v-ați simțit ca excepție?

Totul era excepțional atunci, domnule profesor. Mă refer, desigur, la împrejurări... Situația noastră, a evreilor, era deosebită. Nu era, în cârma țării, guvernul Antonescu; era guvernul Gigurtu; dar situația evreilor era tare dificilă, ca totul era excepțional. Înțelepții noștri din mud spun că schimbarea "numelui", adică litații, pricinuieste la om și o schimbare sufletească adâncă, și în conștiință. Într-adevăr, o schimbare aceasta în mine. S-a schimbat o parte din mine și, în fața marilor răspunderi care apăreau în fața mea, mă simțeam, cum am și declarat, cum se simțea acel mare învățat din epoca medievală, care, fiind pus la un loc de mare răspundere când n-avea decât vârsta de optsprezece ani, exclamase: "Eu nu am decât optsprezece ani, dar mă simt ca și cum aș avea de-acum șaptezeci de ani".

Vorbeați despre gravitatea momentului istoric, care a fost un moment foarte dificil în România în general, și în special pentru evreii din România, pentru că în a doua jumătate a secolului XIX, s-a pierdut Ardealul de Nord, s-a pierdut Eșelnița, o parte din Dobrogea, - pe de altă parte situația politică foarte complexă. Aș vrea să vă întreb care au fost momentele care au rămas cele mai dificile, cele mai greu de reținut, cele mai multe întrebări, și felul cum ați rezolvat aceste întrebări, ce răspunsuri ați încercat să dați.

Vă răspund, domnule profesor: situația noastră, a evreilor, era așa de disperată, așa de dezastruoasă, că reacțiunile noastre nu mai erau acțiuni obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de terminare lentă sau rapidă. M-am adresat arhului Nicodim, m-am adresat mareșalului Antonescu... Patriarhul, mai întâi de toate, mi-a arătat tare binevoitor, dar a fost destul de dificil să sesizeze gravitatea momentului. Vorbind despre starea în care noi, evreii, am fost puși în fața brutalității, am leșinat, și am căzut în nunchi în fața lui. Cuvintele pe care le-am rostit nu le-aș fi întrebuit în situațiunile obișnuite. Era vorba de deportare, de termin

ESTE UN ACT ETIC, ȘI ETIC ACIUNE, ÎNSEAMNĂ VIITOR

în Polonia, urmând ca evreii din restul țării să fie ei transportați... Demersurile pe care le-am făcut pentru a zădărnici transportarea evreilor din lagărele de exterminare din Polonia au rămas o singură ieșire, o singură posibilitate de salvare, - ca să ne adresăm Mitropolitului Bălan, care era mitropolitul Transilvaniei, cunoscut ca un prieten intim al mareșalului Antonescu, dar în același timp cunoscut ca un om leloc, deloc binevoitor în ceea ce îi privește pe evrei. Cum să ajungem să vorbim cu Bălan? El locuia la Sibiu, eu eram ostateg, n-aveam voie să mă dăresc Bucureștiului; în mod cu totul excepțional, am trimis un delegat de-al nostru la Sibiu ca să-i ceară mitropolitului Bălan să vină el la București ca să mă vadă. În situații normale, domnule profesor, n-aș fi îndrăznit să fac lucrul acesta. Mitropolitul Bălan era un om foarte sigur de sine, aspru, mândru, iar eu, în împrejurările de atunci, bietul rabin al unei populații umilite, prigonite... Dar iată, miracolul s-a produs, pe neașteptate: Bălan a răspuns chemării mele, și a venit la București ca să vorbească cu mine. Ne-am întâlnit în casa generalului Văitoianu. La începutul convorbirii noastre, mitropolitul Bălan, și patriarhul Nicodim, s-a arătat puțin dispus în favoarea noastră, a evreilor; văzându-l puțin sensibil la durerea noastră, am început să-i vorbesc tare, pe un ton amenințător, avertizându-l, în numele unei credințe pe care o presupunem că există în sufletul lui, spunându-i că îl voi chema, după moartea noastră, în fața Judecătorului Cel de Sus, arătând că el este răspunzător de atrocitatea faptelor fără de lege care se pregătesc în diocesa lui împotriva populației evreiești, o populație pe care el, ca om al Bisericii, al credinței, este dator s-o apere de la groaznică pieire.

Și s-a înduplecat până la urmă?

S-a plimbat prin cameră foarte nervos; s-a reasezat, în sfârșit, în jilțul său, a luat receptorul și a telefonat mareșalului Antonescu; era pe la ora 11 înainte de amiază, a cerut Conducătorului Său să-l primească. Mareșalul Antonescu i-a răspuns că nu-l poate primi imediat, având obligații importante, dar l-a invitat la prânz, să ia masa cu el. S-a dus, și la ora 3 după-masă mi-a telefonat mitropolitul Bălan, cu vocea lui foarte rădăcinată, spunându-mi că mareșalul Antonescu a anunțat la deportarea evreilor în Polonia, în ciurmarilor presiuni exercitate de către germani asupra guvernului român ca să procedeze la aplicarea „soluției finale”, adică deportarea populației evreiești care a mai rămas înspre lagărele de exterminare din Polonia.

A fost vorba deci de deportarea în Polonia, pentru că cealaltă, în Transnistria s-a făcut totuși... Aici cum ați reacționat?

Era toamna, o toamnă tare tristă, cu ploii. M-am adresat mareșalului Antonescu în scris. La început n-a vrut să mă primească, nu vroia să fie stânjenit în efectuarea deportărilor, ținea cu tot dinadinsul ca acestea să continue. La un moment dat, m-a primit... Mareșalul Antonescu era, din punct de vedere psihologic, un om cu totul straniu... Trecea de la furie la seninătate. Constatarea aceasta am făcut-o și cu alte prilejuri; aveam impresia că mă ascultă și e dispus și capabil să ne salveze și deodată țipa și fulgera, strigându-mi: „Voi sunteți vinovați!” Adică evreii erau vinovați de situațiunea groaznică în care el îi pune. Când se infuria și țipa, aveam senzația că era gata să mă linșeze. În izbucnirile sale de mânie nestăpânită, pe care le-am trăit eu însumi, am văzut originea cruzimeii hotărârilor sale de deportare, de masacrare, da, populația evreiască din Basarabia a fost masacrată, masacrată, fără un pic de milă... În contradicție cu figura - apărându-mi deodată înfiorătoare - a mareșalului Antonescu, figură care mi-a cutremurat sufletul, - figura blândă, umană, aș zice pioasă a reginei-mame Elena rămâne în fața mea luminoasă, prezentă în sufletul meu recunoscător. M-am adresat ei și fiului său, regelui Mihai, în toate aceste împrejurări jalnice, și am găsit la ei sprijin, înțelegere și compasiune: gata să ne ajute... Câtă finețe, inteligență și, în același timp, energie, am descoperi la această ființă nobilă, blajină, care era regina-mamă Elena! Mare-

șalul Antonescu a ordonat deportările în Transnistria; în drum, sărmanii oameni cădeau istovii sau era ucși; cei ajunși în locurile sinistre de surghiun, în Transnistria, mureau de foame, de boli, de frig, căci nu ni s-a permis să le trimitem ajutoare. M-am adresat reginei-mame Elena și i-am spus, plângând: Majestate, fiecare ceas, nu fiecare zi, fiecare ceas contează, fiindcă oamenii, sărmanii, sunt într-o stare de nedescris: ei se zbat, ei se sting. Să-i salvăm, cu un ceas mai devreme, căci apoi va fi prea târziu... Regina, buna regină, a intervenit de îndată, a vorbit cu Mihai Antonescu și a obținut aprobarea în luna decembrie 1941, ca să trimitem, noi, evreii, ajutoare coreligionarilor noștri în obidă. A fost, din partea ei, dovada, mărturia unei umanități cu totul nobile, sublime. Era iarna, luna decembrie, o iarnă vijliaoasă, aprigă, ea a cerut unui aghiotant al ei, noaptea, să vie la mine acasă și să-mi aducă vestea, vestea salvatoare, că a obținut autorizarea trimerii de ajutoare deportaților în Transnistria; iar dimineața s-a și început cu realizarea acestei dispozițiuni, ajutoarele au început să fie trimise...

Acum la atâta timp după ce s-au petrecut evenimentele dramatice despre care vorbeai, cum privești, ca om al înțelepciunii, o problemă pe care aș putea-o contura așa: problema iertării sau a răzbunării, sau a înțelegerii acestor fapte istorice, cu toate petele și cu toate luminile lor?

În orice caz, domnule profesor, din capul locului cuvântul de răzbunare nu este admisibil. Nu există ideea de răzbunare; există idealul de înțelegere. Din punct de vedere religios, filosofic, acel care face ceea ce face este el însuși răspunzător de faptele pe care le-a săvârșit. Dar este răspunzător în fața lui Dumnezeu. Ceea ce ne încumbă nouă, oamenilor care am asistat la săvârșirea faptelor, sau am auzit despre ele, este obligația să ne plecăm asupra acestor fapte în mod cu totul serios, să ne străduim a le cunoaște și a le judeca în mod cinstit, să ne încumetăm a le asuma în mod curajos în numele acelei solidarități istorice la care facem atât de des apel.

Credeți totuși că există o oarecare terapeutică a memoriei, a aducerii aminte, în sensul atragerii atenției asupra erorilor, asupra să zicem păcatelor grave pe care omenirea le face în anumite momente istorice; erori și păcate despre care trebuie să ne aducem aminte pentru a nu le repeta?

Așa cum am înălțurat cuvântul răzbunare, insist asupra cuvântului pe care Dumnezeu voastră l-ați rostit acum și mă opresc asupra lui cu tot dinadinsul: memoria este de o importanță capitală. Noi avem datoria de a ne aminti, nu numai de a ne aminti, dar așa cum subliniază Biblia ebraică, de a ne aminti și de a nu uita, mai cu seamă când e vorba de fapte de ură: „amintesteți și nu uitați!” Amintirea nu este doar un reflex prin care ne gândim la ceea ce s-a petrecut altădată, un paseism. Memoria este un act care ne face, ne obligă să retrăim, în toată autenticitatea lui, un eveniment pe care l-am trăit noi sau înaintașii noștri, așa încât, la lumina învățăturii sale sau a avertismentului său, să acționăm în prezent, astăzi și mâine, aici și acum. Memoria nu este doar un gest psihologic, intelectual; memoria este un act etic, și etic înseamnă acțiune, înseamnă viitor. Desigur, memoria trebuie să ne ferească de o repetiție a lucrurilor rele, ca ele să nu se mai întâmple, ceea ce e cu totul de la sine înțeles; dar memoria trebuie să ne ajute ca faptele rele să obțină o reparație, în măsura în care aceasta mai este cu putință. Vai, în ceea ce privește Șoa poporului evreu „holocaustul”, unicitatea sa, situația dincolo de limitele chiar extreme ale evenimentelor istorice, reparația este imposibilă, inimaginabilă, așa cum însăși Șoa apare, în unicitatea ei, mai mult decât înspăimântătoare, inimaginabilă...

Tocmai de aceea v-am și pus întrebarea, pentru că e foarte important în general, pentru societatea românească de acum, să-și aducă aminte ce a fost sub regimul trecut, cu toate dramele, cu toate nedreptățile, pentru ca să se purifice, totuși, în cele din urmă. De aceea vorbeam de un rol terapeutic al memoriei. S-a vorbit la un moment dat despre dreptul la memorie, dar mi se pare că e foarte important să se vorbească și despre

apelul la memorie acum, tocmai în momentul în care societatea românească se găsește la o răscruce, la o cotitură, când trebuie să se întâmple ceva pozitiv, care să ducă la o rezolvare a multor întrebări din trecut...

În ceea ce privește trecutul, rețin cu multumire termenul pe care l-ați pronunțat - *purificare* -, care înseamnă nu numai exprimarea unui regret, dar constituie o operație profundă de curățire interioară. Am spus că răspunderea pentru o nedreptate înfăptuită, este a aceluia care a comis nedreptatea; dar există și o răspundere care pare indirectă, dar care în realitate este directă: este vorba de răspunderea aceluia care asistă la comiterea unei „crime” și nu reacționează, nici nu încearcă să împiedice înfăptuirea ei „scele-rată”. Aici e necesar să intervie acest proces al purificării: aici e necesar să se procedeze la o auto-examinare în profunzime, oricât de dureroasă ar putea ea să fie.

Vream să vă mai întreb ceva în legătură cu o situație istorică pe care ați traversat-o în calitate de rabin-șef al evreilor din România. E vorba de anii de după război, deci de perioada instalării regimului comunist sau a ocupației sovietice, în care s-a produs un alt tip de evenimente. Există problema colaborării cu noul regim, a respingerii lui, a tensiunilor provocate de această stare de ocupație și de agresiune ideologică. Cum ați privit aceste lucruri din interiorul comunității Dumneavoastră și de pe poziția în care vă aflați atunci?

Vă sunt recunoscător că mi-ați pus această întrebare. Vă vorbesc domniei-voastre, profesorul, decanul, intelectualul distins, vă vorbesc dumneavoastră român transilvănean. Iată, domnule profesor, vă dau o singură pildă care vă va arăta care a fost situația noastră în aceste noi împrejurări, de totalitarism, de prigoană... Domnule profesor, a venit la mine acasă un delegat al forțelor sovietice militare, în uniformă, și mi-a cerut să semnez, în calitatea mea de șef religios al comunității evreiești din țară, un act prin care să cer darea în judecată a lui Iuliu Maniu, fiindcă el este fascist... Am spus că este imposibil. - Eu însumi m-am adresat lui Iuliu Maniu în vremurile de prigoană și i-am cerut să intervină în favoarea noastră, a evreilor, - ceea ce a și făcut. Iuliu Maniu este în ochii mei și în inima mea, personificarea patriotismului românesc. Cum îmi cereți lucrul acesta? Este cu totul exclus ca să-l îndeplinesc. Atunci, demnitarul sovietic îmi spune: - dacă semnați acest document, vă proclamăm rabin-șef al tuturor țărilor din orbita sovietică. - I-am spus că nu e nevoie să-mi promită așa ceva... Atunci, acest militar scoate revolverul, îl pune pe masă... Dându-și seama că soția mea, sârmana, se plimbă prin hol foarte nervoasă, mă întrebă: „Nu aveți grijă de familia dumneavoastră?” I-am răspuns: eu și familia mea am fost în primejdie și în timpul opresiunii naziste... Auzind aceste cuvinte, supărat, și-a pus revolverul din nou la locul său și, furios, a plecat. La puțin timp după aceea, am fost expulzat din țară...

S-a pedepsit, desigur, demnitatea... Vă punem întrebarea și într-un alt sens, fiindcă mulți dintre cei care au fost deportați au primit momentul venirii sovieticilor ca pe un fel de eliberare, ca o reacție împotriva fascismului. O anumită adeziune exista, așadar, și, din păcate, cei care pun astăzi problema acestor realități ale colaborării, care nu a fost, numai evreiască, ci a fost și a unor oameni de alte etnii, nu înțeleg atitudinea aceasta în contextul dat, ca pe o eliberare de tensiune, de teamă, și ca pe o speranță. Aici aș dori eu să aduceți nuanța necesară, pentru o înțelegere exactă a chestiunii. Extremiștii, în genere naționaliștii, spun că evreii au fost primii care au colaborat cu rușii, au îmbrățișat armata sovietică. Aici trebuie dat un răspuns, totuși, corect, exact, nuanțat, care cred că e foarte important.

Răspunsul este simplu; el este și elocvent din punctul de vedere al statisticii, și deci al realității. Considerația dumneavoastră cu privire la reacțiunea psihologică a acelor care au suferit sub regimul nazist este cu totul plauzibilă: s-a spus că au venit rușii, sovieticii, au venit aceia care i-au scos pe prizonieri din iadul teroarei și i-au pus în alte si-

tuțiuni de la care, de altfel, se așteptau să fie desul de anevoioase... Dar, domnule profesor, evreii „comuniști” care au colaborat cu rușii, cu sovieticii, i-au oprit pe înșiși coreligionarii lor! În fruntea comunităților evreiești au fost puși evrei care se ziceau „comuniști”. Conducătorii Federației Uniunilor de Comunități evreiești din țara mi-au cerut mie, șef-rabinul, să fac lucruri care se impotriveau intereselor elementare, vitale ale populației evreiești, lucruri pe care conștiința mea de evreu și de cetățean român nu putea să le admită. Constatând dărza mea rezistență, președintele - numit de către guvern - al Federației Uniunilor de Comunități evreiești mi-a pus în vedere ca în două ore să fiu la Gara de Nord ca să plec. Cât privește populația evreiască, supraviețuitoare de la Șoa, n-a vrut să rămâie sub regim comunist, s-a luptat din răspuși ca să iasă din iadul comunist și să emigreze; cea mai mare parte a acestei populații se găsește în Israel. Dovada de netăgăduit a opoziției sale reale față de comunism.

Voiam să trecem, dincolo de partea istorică, la un alt nivel al întrebărilor și răspunsurilor. Un rabin este, prin definiție, un om al înțelepciunii, și este înconjurat de un fel de aură mitică, legendară, ca să spunem așa. De curând, am citit câteva din povestirile hasidice ale lui Martin Buber. Se vede acolo că toți rabinii se bucurau de un mare respect, fiind considerați mari înțelepți și înconjurați, cum spuneam, de un fel de aură. Erau oameni de excepție, oameni ai înțelepciunii cu majusculă... Cum ați trăit această situație dificilă, totuși, pentru un om? Acesta trebuie să se acomodeze cu mitul propriei sale poziții, cu ființa lui de înțelept. Este ușor de suportat o atare situație? Cum ați dus mai departe această ipostază extrem de tulburătoare și, cred, dificilă pentru un om obligat să devină, într-un fel, simbol?

Într-adevăr, legătura mea sufletească cu populația evreiască din țară în împrejurări atât de grele, s-a înverdat deosebit de strânsă. Am trăit împreună, într-o comuniune totală religioasă și spirituală, momente dramatice, dar în același timp de reconfort și sprijin reciproc. Să vă dau un exemplu. Mă găseam la Templul Coral, sinagoga cea mai importantă din capitala țării. Evreii, sărmanii, mă priveau cu atenție, examinând fiecare gest al meu, fiecare mișcare a mea. Dacă ieșeam din sinagogă în timpul slujbei religioase, își ziceau că desigur a intervenit un eveniment important care privește soarta lor, și am trebuit să plec pentru ca să intervin în favoarea lor... În anul 1942, anul „soluției finale”, al primejdiei deportării în Polonia, mă găseam într-o sâmbătă la o altă sinagogă importantă, „Malbim” (o sinagogă pe care, mai târziu, Ceaușescu a distrus-o, a dărâmat-o). Evreii se găseau acolo, într-o mare tensiune. Ei așteptau, cu înfrigurare, să le vorbesc, pentru ca să deslusească din cuvintele mele care este... „situația”. Le-am adus un mesaj al credinței, al nădejdi, făcându-i în același timp conștiință de realitatea „situației” lor; cautam dozajul potrivit, suportabil, de speranță și realism. O misiune din cele mai dificile și delicate. Le-am citat un verset din psalmi care spune că trebuie să ne gândim la ceea ce suntem noi, trecători și lipsiți de putere. Văzându-i impresionai, am trecut repede la un alt psalm care spune că trebuie să ne încredem în ceea ce Providența a găsit că ne este destinat, spre binele nostru, spre binele în sensul binelui înțeles de către Providență... Sărmanii evrei au început să plângă. În sinagogă se aflau agenții poliției secrete, și ai gestapoului... Evreii se îndreptau către mine, îmbrățișându-mă, ca și cum și-ar depune în mine sufletul lor amar...

Deci s-a păstrat această încredere în omul considerat prin tradiție, cel mai înțelept din cadrul comunității...

...Cel mai sincer apărător al lor.

V-ați simțit vreodată într-o dificultate mai deosebită în a da răspunsuri acestor întrebări?

Nu era vorba de răspunsuri; era vorba de a găsi un fel de balanță în situațiunea gravă în care ne aflam. Asta înseamnă să inspiri nădejde, fără să ascund gravitatea momentului; și, totuși, să aduc mângâiere.

Prezentare și interviu de Ion Pop
(Continuare în pag. 18)

La redeschiderea Galeriei de artă

GHEORGHE VIDA

DESCHIDEREA, după o lungă perioadă de gestație, a Galeriei de Artă Românească Modernă este, dincolo de posibilele observații critice firești, în cazul unui orizont de așteptare multistratificat și extrem de diversificat, un eveniment, ce se cere salutat, ca un punct de pornire și reper important, perfectibil desigur în timp.

Avansăm imediat constatarea că o concepție menită să structureze expunerea nu se distinge cu claritate, astfel că panotarea oscilează, într-un mod hibrid, între o anume cronologie istorică și consecuție stilistică și o viziune, să-i spunem, estetică, aceasta din urmă fiind oarecum accentuată în defavoarea celeilalte. De multe ori picturile sunt asociate capricios în funcție de criterii aleatorii, de potrivire optică și dimensională, contrazicându-se logica internă a evoluției limbajului unui artist. Flagrant în acest sens este ansamblul selectat din creația lui Theodor Aman, prin eliminarea (cu unele excepții), a compoziției istorice și cu juxtapuneri de lucrări, despărțite de intervale mari în timp. Suntem conștienți de enormele dificultăți, avute de surmontat de către organizatori, care au oferit uneori rezolvări interesante, reușind să lumineze aspecte hotărâtoare ale configurației artei românești moderne, insuficient concretizate muzeal până acum, cum ar fi artiștii grupați în "Tinerimea artistică" sau în jurul conceptului de avangardă. S-au eliminat în schimb o serie de opere emblematică, prezente în expunerile anterioare, crezându-se probabil, că se va alunga astfel ceva din orientarea didactică, demonstrativă, incremenită în clișee, ce caracteriza unele desfășurări din epoca totalitară. Numai că, involuntar, s-au creat alte clișee vizuale. S-a uitat faptul că, aceste subiecte, uneori majore, tratate de artiști într-un mod exemplar și intrate în manualele de școală, pe lângă valoarea lor educativă (totuși o componentă esențială a colecțiilor muzeale) concentrează în substanța lor un summum de experiență artistică, în măsură să refere la cote foarte

înalte despre înzestrarea și preocupările esențiale ale autorilor. În acest sens, aș aminti aici titluri precum: "Uciderea lui Mihai Viteazul" de Constantin Lecca, "România revoluționară" de C.D. Rosenthal, "Portretul lui N. Bălcescu" de Gheorghe Tattarescu, "Tudor Vladimirescu" de Theodor Aman, "Atacul de la Smârdan" de Nicolae Grigorescu, "Capul cardinalului Andrei Bathory prezentat lui Mihai Viteazul" de G.D. Mirea dintr-o prestigioasă iconografie istorică, dar și tablouri de gen precum: "Bâlci" de Carol Pop de Szathmári, "Chivutele din Piața Mare" de Jean Al. Steriadi, "Terasa Oteteleşeanu" de Camil Ressu, "Oamenii muncii" de Alexandru Phoebus, care reînvie memorabil și într-un chip de neînlocuit atmosfera unor epoci revoluate. Neincluderea lor nu implică neapărat o nouă lectură eliberată de convenții a acestor artiști, ci tocmai integrarea eventuală, într-un ansamblu dominat de oaze de pură picturalitate ar fi restituit acea coerență necesară discursului muzeografic.

Puzderia de nume "de raftul doi", aduse pe simeze, într-un efort laudabil de recuperarea unor valori neglijate, măr-

Merica Râmnicăanu, *Nud pe fotoliu*

turind vigoarea și autenticitatea asimilării unor sinteze stilistice europene în contexte autohtone, nu reușește să disipeze totuși lipsa de articulare în jurul unor nuclee coagulante. Artiști reprezentativi cum ar fi I. Theodorescu-Sion, Dimitrie Ghiță, Marius Bunescu, Ștefan Constantinescu, Aurel Ciupe, nemaivorbind de Alexandru Ciucurencu sau Ion Țuculescu (nu ne referim acum la sculptură, care beneficiază de o dispunere în spațiu mai unitară), ies diminuati din această precauție a amestecării lor neconvingătoare în lungul șir al celor "reconștrăși" cu cele mai bune intenții și uneori producătoare de surprinzătoare revelații.

Pe de altă parte, credem că nu ar fi fost inoportună, antrenarea unui cerc mai larg de specialiști în această acțiune complexă.

Ideea construirii unei imagini asupra unor școli regionale (Baia Mare, Balcic, moldovenii, transilvănenii) este oricum fertilă, numai că lucrările avute la dispoziție nu servesc decât parțial aceste premize. Iată de pildă, pentru a discuta doar unele elemente, că peisagismului băimărean (Ziffer Sándor, Mikola András) i se alătură nemotivat unele lucrări centrate pe dinamica figurii umane (Klein Jozsef, Traian Bîlțiu-Dancuș) din alte etape evolutive ale acestui centru artistic caracterizat prin pluralismul stilistic.

În genere înțelegerea adecvată a expunerii suferă din pricina inexistenței unor informații privind datarea pieselor, ca și neglijarea afișării unor minime explicații despre artiști, grupări și orientările stilistice. Ignoranța publicului în aceste domenii, așa cum se vede și din concursuri televizate este greu de închipuit, iar faptul că această galerie a lipsit peste un deceniu din imaginarul nostru mental, a adăugat desigur lespezi grele de uitare, astfel că se impune cu necesitate o muncă considerabilă de explicitare, pe lângă simpla scoatere la suprafață, din depozite, a lucrărilor.

Tipărirea recentă a unui elegant ghid, care ar merita o discuție aparte, este un prim pas, deloc nesemnificativ, în această direcție.

vru, pentru finețea prin care această expunere precizează ecourile artei franceze de perioada Barbizon și apoi a impresionismului. Peretele Grigorescu este conceput ca un subtil album de amintiri, cuprinzând toate genurile și etapele operei artistului, în formate mici, de un rafinament cuceritor.

Același lucru se poate spune și despre panoul Aman, din care rezultă complexitatea și farmecul operei acestui mare artist, reușit cel mai bine tot în lucrările mici. Ca o mică ironie dadaistă apare, involuntar desigur, sala "avangărzii" cu lucrările cunoscute și unele noutăți; mai puțin "zgoduitoare" și "senzaționale" decât voga lor recentă și suprasolicitarea din ultima vreme printre colecționari. Încântătoare sunt și prezentările lui Artur Segal, Șirato, Petrașcu.

O evocare plină de farmec a unei lumi care arată altfel decât în cărți, este sala primei jumătăți a secolului 19. Pe lângă cunoscutii "primitivi", apar acum în număr mai mare pictorii străini stabiliți la noi, temporar sau definitiv. Este subliniată în panotaj, latura "Biedermeier" a costumației, a fizionomiilor și concepției compoziționale: se evocă o lume mulțumită de ea însăși, respectabilă și moderată.

O inovație reușită este și culoarea diferită a pereților sălilor, când înviorând, când calmând efectul lucrărilor și creând o ambianță rafinată și intimă în același timp, scutită de solemnitate. Sculptura strălucește prin sălile Brâncuși și Paciurea, acest mare artist încă insuficient cunoscut de public. Reușite se înfățișează și vitrinele cu sculptură mică: Gh. Tudor, Fritz Storck și alții.

În concluzie, cred că marele merit al acestei noi concepții expoziționale, dincolo de câteva omisiuni inerente, stă în faptul că a racordat arta și muzeografia artistică la schimbările enorme de toate felurile din viața și experiența dură a oamenilor de azi.

Muzeul este și trebuie să fie un organism viu, în care este firesc să recunoaștem, ca pe chipul oamenilor, semnele trecerii iremediabile a timpului, dar și consolarea adecvată. Esențial în acest sens ar fi cred, asigurarea unor ghidaje bine organizate, atât pentru copii cât și pentru adulți, inclusiv specialiștii.

IOANA VLASIU

LA SFÂRȘITUL lunii martie a avut loc un eveniment mult așteptat - redeschiderea Galeriei de artă românească (deocamdată secolele XIX-XX), alături de câteva expoziții importante, care vor beneficia cu siguranță de recenzii separate. Un bun prilej de a iniția o discuție, total absentă din păcate în cultura românească, pe tema muzeului.

Să începem cu "prima impresie". Aranjamentul interior este spectaculos, pereții sunt colorați diferit de la sală la sală, ceea ce induce de la bun început un anumit ritm dictat de arhitectură. Pericolul monotoniei, acea "greață de muzeu" care amenință orice expunere importantă de opere de artă e evitată și un plus de seducție se naște de aici, efect pe care nici un muzeu nu și mai permite astăzi să-l neglijeze. Nu s-ar putea spune că echipa de muzeografi care a conceput și realizat expunerea - Ruxandra Dreptu, Denia Mateescu, Zoe Pop în frunte cu Rodica Matei - a optat pentru soluții la îndemână, asumându-și, din contră, dificultățile pe care o ambianță cu individualitate cromatică puternică, le ridică în privința organizării unui tot armonios. În sălile picturii de secol XIX intenția a fost refacerea până la un punct a ambianței locuințelor de epocă unde pereții cu tapete colorate și tablourile fastuos înrămate se întâlneau într-un efect decorativ de ansamblu. Impresia generală e foarte bună. Marile dificultăți abia încep însă. Spațiul, chiar dacă, pare-se, egal cu cel din vechea expunere, e scund, lipsit de acel balcon interior unde altădată se aflau, separați prin însăși structura clădirii, "micii măștri" și în orice caz insuficient, raportat la exigențele noului proiect, care a avut în vedere o substanțială deschidere a sferei valorilor artei românești, binevenită în principiu, dar, urmărind de la caz la caz lucrările, adeseori nejustificată. Astfel de reevaluări periodice se impun de la sine și, pe plan european e destul să amintim noua concepție despre secolul al XIX-lea susținută de Muzeul Orsay. În ceea ce privește Galeria Națională, cea mai motivată operațiune de acest fel mi se pare scoaterea din depozite a artei practice la *Tinerimea artistică* și a artiștilor care dominau scena artistică în jur de 1900. După 1920 aceștia, în frunte cu mult-hulitul Kimon Loghi, au fost constant amendați de critica exigentă pentru sentimentalismul lor antimodern, care-i făcea în schimb agreabili unui segment de public, altfel destul de important. Sunt, în general, artiștii care în 1927 au făcut parte din extrem de criticată expoziție din "grota" Ateneului, ultimă redută a unui spirit artistic retardat. Însă vremea a trecut, canonul s-a schimbat, el nu se mai reduce la marșul modernismului triumfător și privim cu o nouă îngăduință și cu delectare artiștii formați la München în jur de 1900, reprezentății unii dintre ei cu lucrări surprinzătoare - Kimon Loghi cu un tablou à la Bocklin, un alt Băncilă decât cel din ciclul 1907 ne privește din autoportretul (1896) încununat cu lauri în chip de ales al muzelor, foarte simbolist ca atmosferă, Artachino are un *Copac înflorit* plin de prosepțime și exemple pot continua. Cecilia Cuțescu-Stock nu mai apare nici ea în calitate de discipolă a lui Gauguin, ci tot "müncheneză". Nu lipsesc diverși pictori "intimiști", ai calmei atmosfere de interior și ai poeziei obiectelor în spiritul nabiștilor fran-

AMELIA PAVEL

REDESCHIDEREA Galeriei Naționale de Artă nu înseamnă numai un moment esențial de regăsire a două secole de cultură și istorie, ci și întâlnirea benefică a unei prezentări concepute la nivelul actual al muzeografiei artistice ca istorie a imaginarului.

Pomind de la adevărul că fiecare generație, fiecare epocă are preferințele ei în materie de artă (să nu uităm că marele Burckhardt nu-l agreea deloc pe Rembrandt și nici Goethe pe El Greco) și că arta plastică nu înseamnă numai măiestria ochiului și a mâinii, ci este și literatură și istorie și știință și mai ales viață - iar viața se schimbă - realizatorii Galeriei de astăzi au înțeles toate acestea și s-au supus cu gust și înțelepciune vremurilor. Așa că în loc de "dictatura" doar a câtorva mari măștri, din ce în ce mai selectați în anii '70, la fel ca și în literatură sau alte domenii, au optat pentru includerea în expunere a multor "mici măștri", adesea surprinzători de valoroși, apreciați de colecționarii de seamă din secolele 19 și 20, reconstituindu-se astfel un capitol de istorie a civilizației românești, a gustului, a culturii locuinței și a vieții sociale în ansamblul ei. Îi reîntâlnim astfel pe Elena Popea și pe Lucia Demetriade Bălăcescu, pe Paul Miracovici și Ștefan Constantinescu, pe Ipolit Strâmbu și pe Aurel Băeșu, pe surprinzătorul Biju și pe Adam Bălțatu și mulți alții. Vedem cu încântare un panou întreg consacrat artei transilvănene, cu Hans Eder, Catul Bogdan și reprezentanții temperamentalei Școli de la Baia Mare, astăzi având mare căutare în toată Europa. În vechea Galerie aceștia nu figurau aproape deloc și n-am să uit cum în 1977, când după cutremur și stricăciunile din muzeu, trebuia refăcută Galeria, o voce autoritară susținea că nu trebuie marit numărul transilvănenilor, fiindcă "nu se potrivesc cu cei de aici". - Din nefericire se găsesc și astăzi unii artiști, din cei pe care nu-i interesează nimic altceva decât atelierul lor, care se simt "ingroziiți" de culorile "stridente" ale acelor opere!

O reușită de excepție este sala Grigorescu-Andreescu, apreciată astfel și de domnul Rosenberg, directorul Muzeului Lu-

CARTEA
AMERICANĂ

prezentată de
Andreea
Deciu

Noua intelectualitate

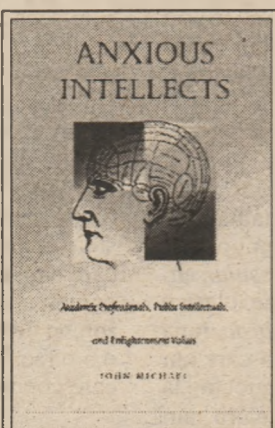
DESPRE rolul intelectualului în societatea contemporană s-a scris deja mult, mai ales în spațiul francez, dar problema rămâne cu toate acestea dezamăgitor de neelucidată. Cu atât mai dezamăgitor cu cât în zona est-europeană intelectualii au fost marea speranță (nu știu dacă un optimist timp prezent ar mai fi nimerit în contextul actual...) imediat după căderea Cortinei de Fier. La începutul anilor '90, înainte ca Bucureștiul să fie luat cu asalt de mineri, omul de rând, cu școală puțină, mai privea cu respect Universitatea, Academia, Uniunea Scriitorilor și alte asemenea instituții, între timp compromise grav fiecare în felul său personal. Însă rolul intelectualilor într-o lume a secolului 21, obligată să-și reconsidere valorile și idealurile, nu e problematic doar în vecinătatea noastră geografică. Nu e doar o chestiune europeană. Dincolo de Atlantic există deja o tradiție a scrierilor pe această temă, iar ultimul sosit este profesorul John Michael, de la University of Rochester, cu volumul *Anxious Intellectuals. Academic Professionals, Public Intellectuals and Enlightenment Values*.

Din capul locului trebuie să observ natura politizată a oricărei discuții despre rolul intelectualului: a decide în ce măsură un profesor universitar poate sau trebuie să se implice în treburile Cetății nu reprezintă o dilemă metafizică, ci o opțiune decurgând dintr-o anumită viziune politică. Iar în Statele Unite o bună parte dintre cei preocupați de misiunea intelectualului în societatea civilă sînt, altfel decît ne-am așteptat prin analogie cu modelul nostru, de orientare stînga. Nu e acum momentul să detaliez conceptul de leftism așa cum e înțeles pe Continentul american, dar trebuie măcar să avertizez cititorul că o pripită activare a alergiilor marxiste ale locului ar fi complet deplasată. John Michael e și el de orientare stînga, cum deschis o recunoaște în câteva rânduri. Ceea ce înseamnă că discuția se poartă pe teme precum multiculturalismul, accesul la putere a unor segmente sociale defavorizate istoric, democratizarea educației și deschiderea ei către un public cit mai larg, ideea de accesibilitate a cunoașterii, de

competență a oricărui individ care nu s-a declarat singur sau nu s-a dovedit deja incompetent. Cu doar două cuvinte o asemenea poziție s-ar putea rezuma ca fiind: non-elitistă și pluralistă. Însă dilema pe care o observă Michael, ca fiind inerentă unei abordări de stînga a rolului intelectualului, este următoarea: cum poate intelectualul da glas unor valori universale în virtutea cărora rolul său este acela de a descoperi și

precum populism/elitism e extrem de interesantă în plan teoretic și istoric. Michael însă o trece în subsidiar, sau la capitolul bibliografie. Cei familiarizați cu analiza făcută de Adorno și Horkheimer Iluminismului vor înțelege mai bine poziția autorului în această carte.

Michael se ferește a propune soluții concrete, a elabora o agendă sau a oferi norme comportamentale. Cartea sa nu este un ghid al intelectualului modern. Dar discuția pe care o desfășoară e foarte importantă în măsura în care ne permite să înțelegem care sînt opțiunile disponibile, care sînt pericolele și dezavantajele. Rolul intelectualului e greu de definit, mai ales în absența unei definiții funcționale. Pentru mulți, termenul e mai curînd un calificativ-adjectiv cu valoare evaluativă, decît un simplu descriptor-nume. De aceea mulți se fereșc a se declara intelectuali (e ca și cum te-ai declara filozof pur și simplu pentru că ai absolvit studiile Facultății de Filozofie), iar cei care nu observă cu precauție această ambiguitate a termenului cad lesne în ridicol. În esență, există două categorii de intelectuali, sau două valențe ale termenului: așa-numitul intelectual tehnocrat, cum îl numește Michael preluînd termenul de la Gramsci, precum și un intelectual-critic. Intelectualul tehnocrat este insul cu o diplomă universitară, plasat în puncte cheie ale societății, care îi permit să ia decizii importante. Este cel care decide soarta Cetății în măsura în care misiunea sa este aceea de medic, arhitect, economist, politician, tehnocrat industrial, sau jurist. El sau ea reprezintă făptuitorii societății moderne: decid legi, construiesc spații urbane (prin definiție toposul intelectualității), decid chiar viața și moartea omului obișnuit. Observați că deși nimeni nu i-ar contesta unui medic sau unui arhitect calitatea de intelectual, tradiția europeană nu pe ei îl identifică drept intelectuali, ci mai curînd pe scriitori, muzicieni, artiști plastici. Această a doua categorie constituie ceea ce Michael numește "intelectalii-critici," cei care nu construiesc în chip explicit societatea, ci o analizează, reflectează asupra ei într-un plan abstract ale cărui consecințe imediate nu sînt totdeauna vizibile. E ușor de văzut că una dintre cele două categorii are o priză

John Michael, *Anxious Intellectuals. Academic Professionals, Public Intellectuals and Enlightenment Values*, Duke University Press 2001, 218 pag.

comunica Adevărul, de a veghea asupra Binelui cetății, recunoscînd însă totodată că Adevărul ca noțiune abstractă nu există, că Binele e de fapt o permanentă confruntare între interese de grup, între ideologii rivale, chiar disjuncte? Imaginea filozofului guvernînd o republică a spiritelor luminate repugnă profund unei anumite orientări sociale descinzînd din Iluminism, dintr-o anumită latură a Iluminismului, aceea care a creat concepte precum "drepturile omului." Dar atunci care este imaginea acceptabilă a unei anumite categorii de indivizi, privilegiați prin faptul că dispun de un anumit capital la urma urmelor atât de inefabil (Cunoaștere), dincolo de care adeseori se află un capital mult mai concret (bani și putere socială)? John Michael e acut conștient de potențiala duplicitate a intelectualului din ziua de azi, care ușor poate fi ispitit să devină din aliat al maselor, un elitist sau snob scîrbit de vulg? Păcat că în cartea aceasta Michael nu își propune să analizeze moștenirea ideologică și filozofică a Iluminismului, tocmai spre a vedea exact cum a influențat ea datele actuale ale problemei. Ambiguitatea atitudinii intelectualilor europeni față de concepte

PORNIND
DE LA VALÉRY

de Liviu
Ciocărlie

Ce s-ar fi putut întîmpla?

"OMUL a inventat puterea lucrurilor absente - prin care a devenit 'puternic și mizerabil'; dar, oricum, numai prin ele este om" (II, 542). Omul e om datorită imaginației; gîndire au și animalele, dar una de utilitate imediată, ce se aplică unor realități accesibile simțurilor. De aceea le și au atât de dezvoltate. Față de animale, omul e o trestie, una înzestrată cu însușirea de a-și lăsa răgaz. Îl umple cu tot felul de fantasmagorii. Printre ele, primejdii ce-l pîndesc.

S-ar zice că amenințarea acționează nemijlocit. Nu este așa. Omul cedează fiindcă își reprezintă efectele ei. Dacă reacția lui ar fi spontană, ar scăpa cu fuga, ori n-ar scăpa dar, de ce nu, s-ar dovedi de multe ori că puterea celui alt asupra lui este imaginară. Persist să cred că este marea deosebire dintre perioada Ceaușescu și perioada Dej. În primii ani de comunism, puterea acționa fără să te prevină. Nu-ți lăsa nici un răgaz. În epoca de aur, am trăit cu frica de ceea ce ni s-ar fi putut întîmpla. Securitatea a avut priceperea de a se găsi pretutindeni și de a reprimă cât mai rar. Ravagiile au fost, fizic, mai puține; psihic, mult mai mari. Până în 1964, societatea fusese împărțită în victime - măcar potențiale, dar efectiv potențiale - și colaboratori. După aceea, cu excepțiile știute, am intrat toți într-o zonă gri. Colaboram mai devotat sau mai reticent. Asupra puterii noastre de rezistență morală, efectul a fost devastator.

Copil, trecusem printr-o asemenea întîmplare. La șapte ani, dînd peste țigări în casă, m-am apucat de fumat. M-au prins într-o zi cînd tatăl meu era plecat, cu treburi de serviciu, într-un oraș apropiat. Deși de obicei corecțiile îmi erau administrate neîntîrziat de mama, de data asta, ca semn al gravității faptului, s-a mulțumit să-mi spună: "Ai să vezi tu diseară, cînd se întoarce tată-tău de la Lugoj!" Prin urmare, am avut răgaz de o zi. Încrîmînt de spaimă, îmi tot inchipuiam ce mi s-ar putea întîmpla. Nu mi s-a întîmplat nimic. Frînt de oboseală, tata a amînat "problema" pe a doua zi. Poate că dacă am fi fost englezi, pe-deapsa nu s-ar fi modificat. Români fiind, nu-l pedepsim pe copil astăzi pentru o năzbâtie de ieri. M-am ales numai cu atenționări asupra efectelor fumatului. S-ar zice că am scăpat ușor. Nicidcum. Așa cum se spune că într-

o spaimă omul poate încărungi de la o zi la alta, în ziua următoare nu mai eram același. Mi se frînsese voința. Îmbătrînisem. Devenisem un ins precar. Și, poate, devenisem... scriitor.

Valéry o știe: "Amenințarea cea mai gravă este cea mai nedeterminată" (II, 761). Aceasta "conține toate ipotezele monstruoase" și atacă "fondul". Așa și noi în epoca Ceaușescu, înspăimîntați de o amenințare neefectuată, eram paralizați. Devenisem propriii noștri prizonieri. Mulți dintre întemnițații anilor cincizeci fuseseră mai liberi, în ei înșiși, decît noi. Încă mai grav: nerealizînd situația, nu puțini dintre noi s-au simțit și ei liberi. Spuneau: în fond, nu se întîmplă cine știe ce. Voiau să spună: securitatea nu ne face mare lucru. Păreau să ignore că în felul acesta îi cedam inițiativa. Căci nouă ne-ar fi revenit să facem să se întîmple ceva. Ceea ce nu se... întîmpla. Iar securitatea avea grijă să nu se manifeste decît atunci cînd, sporadic, căte unul ieșea din rînd. Altcum, îi ajungea să ne amenințe *nedeterminat*, să ne paralizeze cu *ipoteze monstruoase* și astfel să ne atace *fondul* care, pe măsură ce trecea vremea, era tot mai rarefiat.

"Fă ce vrei dacă poți să suporti la nesfârșit" (II, 575). Ideea mi se pare amendabilă. "Fă ce-ți place..." mi s-ar fi părut mai potrivit. Desprinsă de voința de putere, plăcerea ne privește numai pe noi. Există plăceri de care ne săturăm; pe altele, generate de vocație, le suportăm *la nesfârșit*. În schimb, a suporta consecințele voinței de putere presupune să faci față unor adversari. Cu condiția să fii paranoic, ori fanatic, poți și atunci să suporti orice urmări. L-am văzut toți pe Ceaușescu la proces: nici un moment nu s-a umilit.

Valéry plasează ideea în alt context, mai tulburător: omul ar avea dreptul de a comite, lucid, atîta rău cît poate să îndure fără remușcări. De fapt, e un principiu nietzscheean. Ca unul care l-am combătut, cît am fost în stare, în numele dreptului celor slabi, știu din experiență proprie cît de ambiguă e remușcarea. Cîntă poate fi sublimă în plan spiritual. În planul vieții practice, se prelinge din ea ceva dezgustător. Dacă m-ar fi chinuit compromisul cu regimul trecut atîta cît pretind, de mi-ar fi fost de-a binelea insuportabil, aveam la dispoziție o soluție simplă: să nu-l mai suport.

mult mai clară la realitate, și un contact mult mai direct cu mulțimea, cu oamenii în carne și oase care constituie societatea. Dar în ce măsură sînt unii, mai degrabă decît ceilalți, adevărații intelectuali, sau în ce măsură se pot cele două categorii reuni într-una singură? Răspunsul nu e ușor de găsit, chiar dacă pare ispititor să vedem drept ideal un intelectual atît critic, cît și tehnocrat (în treacă fie spus, acesta este hybrisul multor intelectuali români, care visează la o unificare simplistă a categoriilor). Însă aceste două categorii, sau semnificații ale termenului, nu sînt neapărat nici clar distincte pe un plan social și

istoric, nici bine determinate la un nivel teoretic. Meritul lui Michael este că propune o analiză atentă a celor două concepte de intelectual, tocmai pentru a descoperi eventualele suprapunerii. Partea doua a cărții este dedicată unei "fiziologii" a intelectualului contemporan abordată din perspectiva unei tipologiei fericite: omul de știință (portretizat în persoana fizicianului Stephen Hawking, criticul-filozof reprezentant al unui domeniu disciplinar cunoscut sub numele de "studii culturale" și universitarul-cercetător (paradigma e analizată de autor într-un studiu de caz asupra animozității actuale din mediile univer-

sitare americane între umaniști și oamenii de știință). Concluzia la care ajunge autorul poate părea dezamăgitor de simplă: indiferent care sînt afiliațiile sale profesionale, sau chiar opțiunile sale politice, pentru a avea un rol în societatea actuală (chiar dacă aceasta este o societate a consumismului cinic, din care marile valori iluministe au pierit), intelectualul trebuie să acționeze în numele unor principii universaliste ale Binelui și Adevărului. Problema rămîne ce anume se poate face, concret, în numele acestor mărețe idealuri. Dar discuția rămîne deschisă, și cartea lui John Michael o face în mod clar promițătoare. ■

LA mijlocul lunii iunie, Per Olov Enquist, considerat cel mai valoros prozator și dramaturg suedez din ultimele decenii, a făcut o vizită de câteva zile la București, cu ocazia lansării versiunii românești a romanului *Vizita medicului de curte*, apărută la Editura Universal Dalsi. Am profitat de prezența sa, pentru a-i pune câteva întrebări referitoare la biografia și opera lui.

Povestiți-ne despre copilăria dvs. în nordul Suediei. Cum v-a influențat?

M-am născut în 1934, în districtul Västerbotten, într-un sat, Hjoggböle, care are cam 150 de locuitori; tata era muncitor la pădure, iar mama, și ea fiică de țaran, era învățătoare. A venit în sat pentru a se căsători cu tata. Acolo am crescut eu, la 1000 de kilometri nord de Stockholm, într-un mediu religios fundamentalist. Tatăl meu a murit când aveam șase luni. Apoi, când aveam 3 ani, mama mi-a adus un fel de soră adoptivă, pentru a o ajuta la creșterea mea. Această istorie am povestit-o într-un roman care se numește *Cărțile căpitanului Nemo*. E un mediu foarte special, acolo, sus, în Norrland. Totul este impregnate de o religiozitate severă, bazată pe mișcarea Fraților Bunelor Moravuri - care și-a găsit acolo adepți încă din secolul al XVIII-lea. Mediul acesta religios avea să mă marcheze adânc, mi-a influențat și ultimul roman, care se numește *Calătoria lui Lewi*, și în care am încercat să-l descriu. Fiindcă o parte din acest mediu de renaștere a bisericii a influențat întreaga societate suedeză, structura politică din modelul suedez - ceea ce mă interesează și ca observator politic... Apoi am luat examenul de bacalaureat și-am venit la Uppsala la studii, am devenit istoric literar, mi-am scris dizertația despre un scriitor suedez din anii '40. În 1961 am debutat cu un mic roman plictisitor, *Ochiul de cristal*, pe care n-am îndrăznit să-l mai recitesc de atunci. Așa am apucat-o pe drumul de scriitor...

Aș vrea să vorbim despre 25 ianuarie 1946: extrădarea celor 145 de soldați baltici. Un subiect delicat și controversat din istoria suedeză

Per Olov ENQUIST:

“Sunt un scriitor suedez

de după cel de-al doilea război mondial, pe care l-ați tratat în romanul Legionarii, distins cu Premiul Consiliului Nordic și care a servit drept scenariu pentru un film.

Romanul *Legionarii* l-am scris la mijlocul anilor '60 și a fost publicat în 1968. Era un timp de dezbateri politice violente despre războiul din Vietnam și eu eram foarte angajat în aceste dezbateri. Dar pentru mine a fost mai interesant să mă uit pe un ecran în care Suedia jucase un rol problematic. A fost un fel de traumă pentru Suedia extrădarea, în favoarea Uniunii Sovietice, a 167 - pînă la urmă 146 - de soldați baltici care fuseseră într-o legiune SS. Toți credeau că acești soldați au fost omorîți de Stalin. Pe mine m-a interesat să cercetez ce s-a întîmplat cu adevărat, am încercat să înțeleg această criză politică suedeză. Cînd toți ceilalți vorbeau despre probleme internaționale, de exemplu despre Vietnam, despre imperialiștii americani, pe mine m-a interesat să reacționez la o criză suedeză, să cercetez și să scriu despre cum s-a ajuns la decizia extrădării, cum i-a afectat pe oameni, cum îl afectează pe individ deciziile mari. Și am început munca la roman, singurul roman *documentar* pe care l-am scris. Este și o analiză politică. Am vrut să văd mecanismul acestei crize politice.

Ați fost fascinat și de marile personalități ale vieții literare scandinave...

Am scris în 1975 *Noaptea tribadelor*, despre Strindberg. Pînă atunci nu știam că pot să scriu piese de teatru. Timp de 15 ani scrisesem numai romane și eseuri. Și m-am așezat într-o zi la masa de scris și am încercat să-mi imaginez un spațiu în care se repeta o piesă de Strindberg, în prezența lui și a doamnelor lui, Siri von Essen și Marie Caroline David. Și a mers incredibil de repede: 11 zile. A fost piesa mea de debut și, spre marea mea uimire, - un succes fantastic: a avut cam 300 de reprezentări în toată lumea. Era clar că puteam scrie dramaturgie. Înainte, scrisesem critică de teatru, deci aveam o legătură cu domeniul. Dar a fost foarte plăcut să scriu piese și să intru în lumea teatrului. Cînd stai și scrii romane, lucrezi singur. Dar dacă scrii o piesă de teatru, vii în contact cu actorii. Pînă la urmă, am fost și regizor. Deci am alternat romanul cu teatrul. Am scris piese despre trei mari scriitori - August Strindberg, Hans Christian Andersen și Selma Lagerlöf (*Hamsun* a fost un scenariu pentru film de televiziune, am fost rugat să îl scriu) - dintr-o întîmplare, poate. Eu, la bază, sunt - cum v-am spus - istoric literar, deci sunt

foarte interesat de analiză istorică. Teatrul e altceva, este altceva să crezi figuri vii, pe o scenă. În toate aceste trei piese - *Noaptea tribadelor* despre Strindberg, *Din timpul rimelor* despre H.C. Andersen și *Creatorii de imagini* despre Selma Lagerlöf - apar relațiile dintre scriitor și un actor, sau mai bine spus, o actriță. E Strindberg și soția sa, Siri, care e actriță, e H.C. Andersen și Johanne Luise Heiberg, e Selma Lagerlöf și actrița Tora Teje. Cînd am început să scriu teatru, exista o relație foarte deosebită între autorul piesei și actorii. Autorul venea la repetiții. Acolo, pe scenă, actorul este cel care are cuvintele, cel care încearcă să transpună, să trăiască ce am scris eu și astfel se creează o relație specială între scriitor și actor. Slujba lor este să privească în mine și să gîndească ceea ce am încercat eu să scriu. Și între ei este un regizor, a cincea roată la căruță. De fapt, el nu e necesar, pentru că există această relație foarte captivantă între autor și actorii. Dar am scris și multe alte piese care nu au de-a face cu personalități ale vieții literare, sunt piese contemporane, cum ar fi *Tupilak* sau *Ceasul risului*, am făcut și prelucrări după piese clasice precum *Maria Stuart* sau *Surorile* după Cehov - aceasta este ultima la care am lucrat și în prezent este jucată la Stockholm. Deci, ca om de teatru, am ales diferite teme. Dar e clar, dacă scrii despre un scriitor renumit, ai nu numai scriitorul, ci și opera lui, ca un fel de panou de proiecție: știi destul de mult de la început și apoi este relația între ceea ce se întîmplă pe scenă și opera lui în tîlmăcirea pe care eu o ofer publicului.

bunțare alternativă am învățat-o foarte bine de la ei.

Ați scris și despre relația dintre sport și politică. Ce legătură poate exista între ele?

Acum nu mai văd prea clar această relație, dar odinioară m-a preocupat.

Acum treizeci de ani am scris romanul *Secundul*. Pe vremea aceea locuiam în Berlinul de Vest, oraș inconjurat de ziduri uriașe, cu demonstrații de stradă. În Europa de Est se miza foarte mult pe sport, din motive de propagandă politică. Și pe atunci credeam că se poate vedea relația dintre sport și politică. Nimeni n-a mai scris de fapt despre această legătură, cel puțin în țările nordice... Pe atunci nu exista doping, mai bine spus: nu se știa despre doping. Un an mai tîrziu, am scris culegerea de eseuri *Catedrala din München* - cu aceeași tematică, despre Olimpiadă. Astăzi, însă, e mai greu să percepi relația dintre sport și politică, deoarece nu mai sunt unite; a apărut un nou fenomen, care e mai puternic decît politica: piața, comercialismul. Ar trebui să se scrie un roman despre sport și capitalism. Nu eu o s-o fac, bineînțeles. Dar banii sunt cei care conduc sportul acum.

În Vizita medicului de curte și Cărțile căpitanului Nemo apare și motivul schimbării între doi copii la naștere. De ce vă preocupă acest motiv, există vreo explicație autobiografică?

13 iunie 2001, Librăria Noi, lansarea versiunii românești a romanului *Vizita medicului de curte* / FOTOGRAFIE DE MARIUS TANASESCU

Vă simțiți mai mult dramaturg decît romancier?

Dacă m-ați fi întrebat acum 20 de ani, vă răspundeam că mă simt dramaturg. Dar acum nu aș mai da același răspuns. Nu e deloc ușor să treci de la una la alta. Dar e plăcut. Cînd scrii teatru, ai anumite limitări: ai două, maxim trei ore. Cînd actorii apar pe scenă, nu te poți folosi de 50 de pagini pentru a derula psihologia, în 5 minute publicul trebuie să știe aproape totul. Totul trebuie spus concentrat. Să scrii roman e cu totul altceva. Îmi place să schimb între ele. Vin dintr-o familie de țărani din Norrland, și ei seamănă un an ovăz, într-un altul cartofi etc. Această între-

Cărțile căpitanului Nemo este un roman autobiografic. După ce l-am publicat, jurnaliștii au venit în satul meu natal și au vorbit cu rudele mele - toți sătenii sînt înrudiți între ei - și au întrebat dacă așa s-a întîmplat, iar ei au răspuns că da, așa a fost, deși nu exact, am mai modificat puțin. Schimbarea unui copil la naștere e un fapt care s-a întîmplat în familia mea. Fratele tatălui meu avea un băiat care la naștere, la maternitate, a fost schimbat din greșeală cu un alt copil. Peste patru ani am observat că trebuie să fi fost o încurcătură, pentru că unul din copii era brunet, iar celălalt blond, ca un Enquist. A urmat un proces lung, care a stîrnit atenția națională. După acest proces s-a

provincial”

schimbat rutina în toate maternitățile din Suedia. Cît a trăit mama mea, a fost imposibil să scriu această carte, în care am țesut și povestea despre sora mea adoptivă, care m-a crescut: subiectul era mult prea delicat. Timp de decenii am știut că voi scrie pînă la urmă acest roman, care este, cred, punctul central în toată activitatea mea de pînă acum. De aceea după ce l-am scris, am afirmat, total inconștient, că după el n-o să mai scriu nimic. Nu m-am ținut de cuvînt.

Ați trăit 15 ani în Danemarca și ați scris mult despre această țară. V-ați simțit vreun moment mai apropiat de Danemarca decît de Suedia?

Am trăit o viață foarte agitată. Sunt un om neliniștit, nu pot să stau mult în același loc. M-am căsătorit la un moment dat în Danemarca, și am locuit acolo între 1978 și 1993. Am mai locuit la Berlin, la Paris, la Los Angeles, și acum locuiesc în Stockholm din nou. Aproape 20 de ani am trăit în exil. Danemarca a însemnat și înseamnă mult pentru mine, am învățat multe despre cultura, despre societatea daneză, am scris mult cît am stat acolo: *Inger decăzut*, *Cărțile capitanului Nemo*, piesele de teatru *Din viața rimelor* și *Cerc magic* - aceasta din urmă despre un lider comunist danez. În Danemarca am făcut scenariile filmelor *Hamsun* și *Pelle Cuceritorul*. Deci, am lucrat destul acolo, așa că mă simt cam pe jumătate danez. Sunt însă suedez, nu am altă limbă. Nu vorbesc daneza. Bineînțeles, vorbesc germana și engleza, dar cred că nu poți să scrii decît într-o limbă. De fapt, sunt un scriitor foarte provincial. Scriu din provincia Suedia, care pentru mine este centrul Universului. Și cred că este important să constatăm că toată arta este provincială. Am numai țara în care am crescut, numai limba cu care m-am născut. Relația mea cu limba suedeză este foarte complicată, pentru că în ținutul în care m-am născut vorbim un dialect pe care un suedez nu-l înțelege. Asta înseamnă că am învățat suedeză literară la școală. Deci pot spune că m-am născut de fapt

cu trei limbi: pe de o parte dialectul, apoi suedeza standard și limba Bibliei, care are un ton mai înalt. Când era vorba despre ceva important, solemn, bunica mea spunea mereu: „Acum se vorbește limba Bibliei”. Acest ton l-am folosit și eu uneori în scrierile mele, nu în *Vizita medicului de curte*, dar în ultimul meu roman, *Călătoria lui Lewi*, și în *Cărțile capitanului Nemo*, și în *Marșul muzicanților*. Deci, sunt un scriitor suedez provincial. Și niciodată n-o să fiu altceva. Suedeza este o limbă foarte elastică, este o limbă fantastică; am fost întrebat uneori dacă n-ar fi fost mai bine să fi fost englez sau german. Greșeală! Nu! Sunt fericit, sunt norocos că sunt suedez. Este o limbă mică, dar poți fi tradus, pînă și în română.

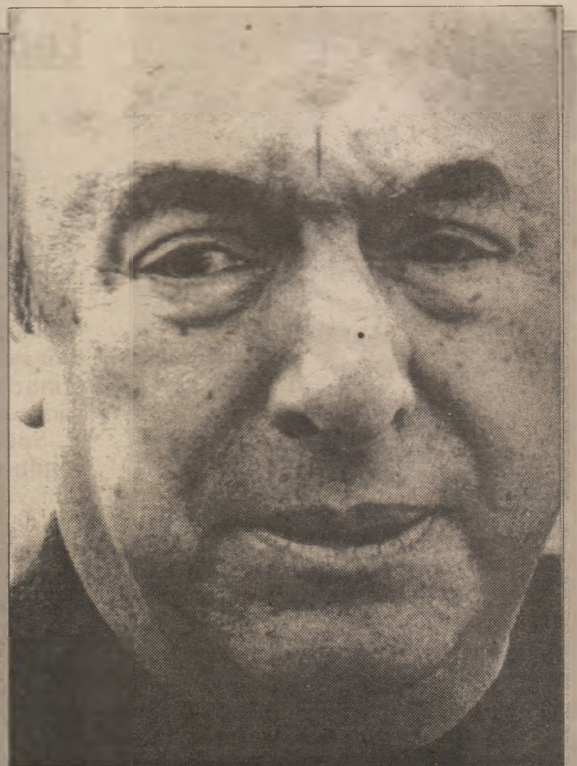
Și Vizita medicului de curte este de fapt o parte din istoria Danemarcei...

Vizita medicului de curte este fructul vieții mele din Danemarca. O poveste foarte cunoscută în istoria acestei țări, menționată în cărțile de istorie. În Suedia nu e cunoscută, dar în Germania, da, fiindcă Struensee a fost neamț.

Meridiane

Perioada javaneză a lui Neruda

NĂSCUT la 12 iunie 1904 la Parral, în Chile, Ricardo Neftali Reyes și-a ales pseudonimul alăturînd prenumele lui Paul Verlaine și numele de familie al scriitorului ceh Jan Neruda. Voia astfel să evite furia tatălui său, un mecanic de căi ferate care nu-i aprecia deloc vocația literară. Două volume de poezii, *Crepuscular* (1923) și *Douăzeci de poeme de dragoste și un cîntec disperat* (1924) i-au confirmat devreme talentul ce avea să-l ducă în 1971 pe cea mai înaltă culme a recunoașterii mondiale, Premiul Nobel pentru literatură. A murit doi ani mai tîrziu, în septembrie 1973, la cîteva zile după vestea tragediei lui Salvador Allende și a altor prieteni ai săi. De curînd, Ed. Farrar, Straus & Giroux din New York a reeditat cartea sa de *Memorii* care conține un jurnal și note de călătorie. Cum *Memoriile* lui Neruda au fost citite abia acum și în Indonezia, de un interes special s-au bucurat acolo însemnările din

anii 1930-1932, cînd viitorul premiat Nobel a locuit la Jakarta, în calitate de consul chilian. Săptămînalul „Tempo” din Jakarta reconstituie această perioadă puțin cunoscută din viața lui Pablo Neruda, dar care i-a marcat durabil viața și creația. Tînarul diplomat, deprimat din pricina ostilității cu care fusese primit, a solitudinii și a muncii de rutină care-l plictisea, se însoară cu o metisă olandeză-javaneză, Maria Antonia, o femeie „mare, indolentă și plină de mister”, care-i va darui o fiică, Malva Marina. Viața cuplului e tensionată de gelozia (îndreptățită) a Mariei Antonia iar căsnicia nu rezistă. Fetita se stabilește împreună cu mama în Olanda, unde se îmbolnăvește și moare la vîrsta de 8 ani, nenorocire care îl va obseda pe Neruda pînă la sfîrșit.

Din punct de vedere european, este o întimplare unică: un tînar doctor primește toată puterea, poate să facă ce vrea, se pune pe treabă și apoi eșuează. De fapt, Struensee a fost un politician prost. A avut principii bune, a fost corect în tot ceea ce a făcut, dar nu a analizat bine cîmpul politic, nu a știut care erau forțele politice. A fost un teoretician bun și un politician prost din punct de vedere pragmatic. De aceea a și fost executat, pe nedrept. Și aici am folosit o documentare amănunțită, ca și în alte romane de-ale mele. Totuși *Legionarii* este singurul roman documentar pe care l-am scris, în timp ce în *Vizita medicului de curte* tot ce se întîmplă e adevărat, doar că eu *am interpretat* faptele. Nu sunt un documentarist. Și romanul care va apărea pe 3 septembrie în Suedia, *Călătoria lui Lewi*, este tot un amestec de ficțiune și adevăr.

Se spune că opiniile dvs. politice sunt foarte respectate în Suedia și în tot spațiul scandinav. Este adevărat?

Nu m-am ocupat numai cu literatură, am fost activ și din punct de vedere politic. Am scris nenumărate articole politice. Sunt social-democrat. Această orientare mi s-a întipărit din copilărie. Modelul suedez este foarte special. Conducem la tehnologia IT, în electronică, în industrie - deci suntem lideri, dar pe de altă parte suntem foarte provinciali: cu mișcări populare, cu biserică liberă, cu o limbă mică.

Următorul dvs. roman tradus în limba română va fi Inger decăzut. Cum îl apreciați în ansamblul operei?

Este cel mai scurt roman pe care l-am scris. Asta nu înseamnă că nu am

lucrat mult la el. A avut 9 versiuni complete. Putea să fie mult mai lung. Dar nu am vrut să depășească 150 de pagini. E ca o culegere de poeme. Altfel, eu nu am scris niciodată poezie. Dar am vrut un roman comprimat, neobișnuit, despre dragoste. Este o povestă despre un monstru cu două capete: un cap de femeie și unul de bărbat. Descriu o căsnicie pe de o parte normală, pe de altă parte absurdă. Istoriile sunt țesute una în alta. Este cel mai experimental roman pe care l-am scris și a stîrmit reacții diferite, deși este cel mai tradus roman al meu. Există două categorii de cititori ai *Ingerului decăzut*: cei care sunt de părere că este cel mai bun lucru scris de mine și cei care nu înțeleg nimic din el. După părerea mea, este un roman foarte simplu și în același timp foarte complicat.

L-am scris greu, așa că te felicit că îl traduci în limba română. Nu știu dacă e greu de tradus. L-am conceput în mijlocul acelei perioade din viața mea - '75-'95 - în care am scris foarte mult teatru și cred că asta se simte.

Roman, dramaturgie, eseu, politică, sport (ați fost chiar sportiv de performanță în Suedia), publicistică, religie. Cum se leagă toate acestea, într-o concluzie?

Pentru mine, mediul sportiv a fost un fel de a ieși din izolare, din mediul religios din care proveneam. În anii '50 am deținut recordul pentru Suedia, la săritura în înălțime, cu 1,97 metri. Acum îmi dau seama că am ieșit din izolare de două ori în viața mea: pe drumul de la fundamentalism, de la biserică la sport și pe drumul de la roman la teatru.

Interviu de Carmen Vioreanu

POLIROM

NOUȚĂȚI
iunie 2001

Ernst Jünger

Cartea ceasului de nisip

Miguel de Unamuno

Trei nuvele exemplare și un Prolog

Tim O'Sullivan, John Hartley, Danny Saunders, Martin Montgomery, John Fiske

Concepte fundamentale din științele comunicării și studiile culturale

În pregătire:

Livius Ciocărlie

De la Sancho Panza la Cavalerul Tristei Figuri

Andrzej Szczypiorski

Frumoasa doamnă Seidenman

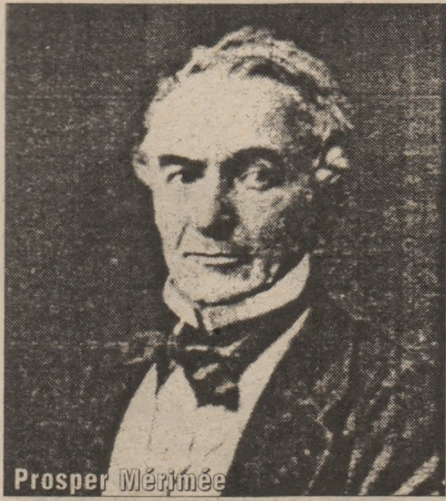
Reduceri de 30%

Pentru comenzi on-line în site-ul www.polirom.ro ▶ Agenda

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978, Timișoara, Tel.: 092/548785
E-mail: sales@polirom.ro

www.polirom.ro

Prosper Mérimée

Lectură din Prosper Mérimée

NAVA FĂRĂ TIMONIER

slujba unor negustori pașnici, de sclavi pentru colonii; survine interzicerea acestui comerț, și abia de atunci încolo «blândul» căpitan va da măsura calităților sale de navigator, capabil să treacă printre vasele de război engleze care-i pândeau și hăituiau pe «negrieri».

Spirit deschis la inovații, Ledoux conduce personal construcția unui: «fin vas cu pânze, îngust, lung ca un vas de război și capabil totuși să conțină un foarte mare număr de Negri», pe care îl botează... *L'Espérance!* Cititorul își va fi dat seama cine este blândul «inovator» maritim. E momentul când Mérimée pătrunde în gândirea însăși a personajului, a cărui perfectă inumanitate se precizează în fraze logice, la limita suportabilului. Comandanul unui lagăr nu și-ar prezenta râvna concentraționară cu mai multă, mai liniștită rigoare. Pe «Speranța» sa, el limitează spațiul de care vor dispune captivii la 1m30 (și chiar mai puțin) în înălțime:

«această dimensiune permitea sclavilor de o statură rezonabilă să fie comod așezați; ce nevoie au ei să se scoale?»

- *Sosiți în colonii, zicea Ledoux, ei vor sta, și așa, numai în picioare.*

Negrii, cu spatele sprijinit de bordajele navei, și dispuși pe două rânduri paralele, lasau între picioarele lor un spațiu gol, care, pe toate celelalte vase de acest soi, nu servea decât la circulație. Ledoux născoci să plaseze în acest interval alți Negri, culcați perpendicular pe primii. În acest fel, nava lui conținea vreo zece Negri mai mult decât o alta de același tonaj. La nevoie, ar putea fi plasați chiar mai mulți; dar trebuie să avem omenie, și să-i lăsăm unui Negru cel puțin 1m62 în lungime și 65 cm în lățime ca să se poată mișca în voie de-a lungul unei traversări de șase săptămâni și mai bine. Căci la urma urmei, îi zicea Ledoux armatorului său, pentru a-și justifica această măsură liberală, Negrii sunt și ei oameni ca Albi.»

crete tensiuni suplimentare. Faptul că mai târziu s-a putut face o legătură între ziua nefastă și plecarea brickului din port ne previne că voiajul nu avea să se petreacă bine... Scriitorul întârzie asupra momentului plecării dând, la fel de fugitiv, un alt detaliu neliniștitor: căpitanul «și-ar fi dorit poate catarge ceva mai solide; dar, atâta vreme cât el comandă nava, nu avu a se plânge de ea». Deducție logică: ori căpitanului i se va întâmpla ceva ce-l va lipsi de autoritate la bord, ori, mai rău, o stare de anarhie fatală corăbiei se va declanșa...

Să nu ne grăbim, toate aceste primejdii sunt încă virtuale: Ledoux ar putea rămâne căpitan al «Speranței» de-a lungul multor altor expediții («atâta vreme cât el comandă»), evenimentele pe care le presimțim nefericite urmând a avea loc cu ani mai târziu... Mérimée expediază în mod voluntar trecerea epică: «Traversarea fu fericită și rapidă până la coasta Africii. Aruncă ancora în râul Joale (cred) într-un moment când crucișătoarele engleze nu supravegheau această parte a țărmului». Prima mare scenă a nuvelei, unde vor avea loc tratative, înfruntări comerciale, crime și trădări, este desemnată vag; până și râul african în care este aruncată pentru un scurt răstimp ancora este menționat cu un fel de nerăbdare: «Joale (je crois)». Apoi evenimentele se precipită; în fundal, peisajul african, altminteri schițat cu măiestrie, rămâne un simplu decor de teatru: un spațiu abstract în care doi mici tirani dispun de soarta unei mulțimi de ființe vii, târguindu-se josnic asupra vânzării-cumpărării ei.

În fața lui Ledoux, un alt profesionist în acest comerț își impune statura: Tamango, «războinic vestit și vânzător de oameni», un Negru gigantic vânzător de Negri... Pe pământul african, pulverizarea etniilor înlesnea de multă vreme dezumanizarea; prea puțin reținut de sentimentul de «înrudire» (de clan, de etnie, de rasă), vestitul războinic tribal îi vinde pe «alții», circon-

des citată, grație și «exotismului» ei. Războinicul african face paradă de vestimentația sa heteroclită, el se ridică în picioare, înalt și impozant, dornic să-și copleșească interlocutorul european. Brusuc, o reflecție a blândului căpitan ne îngheață: «Ledoux, după ce-l examină ca un cunoscător, se întoarce spre secundul său și-i zise: - Iată un voinic pe care l-aș vinde pe cel puțin o mie de scuzi, odată adus sănătos și fără avarii la Martinica.»

SCRIERILE majore ale lui Prosper Mérimée sunt prea cunoscute pentru a mai menaja suspensul uneia sau alteia, pe care și așa le citim și recitim pe nerăsuflăte, o generație după alta. Lectorul știe că lucrurile se vor întâmpla până la un punct - chiar așa cum ar dori negrierul. Iar pentru cel ce nu a parcurs încă navela, avem aici doar o scurtă viziune asupra unui launtru sufletesc, de un vertiginos cinism, și, mai larg, asupra primejdioasei lumi a vânzătorilor și cumpărătorilor de vieți omenești.

Ledoux și Tamango dialoghează prin intermediul unui matelot; mai târziu, ieșiți din coliba, așezați la umbră cu mai multe sticle de rachiu înaintea lor, cei doi trec în revistă coloana captivilor. E poate secvența asupra căreia Mérimée avea la dispoziție cele mai multe texte documentare, și din care a reținut exact ceea ce corespundea proiectului său literar. Ca orice traficant experimentat, Ledoux critică «marfa» vie, face o primă selecție a exemplarelor celor mai pe plac, cerând pentru rest o scădere serioasă de preț; Negrul vânzător de Negri își apără vehement interesele. Când parvin a se pune de acord, după mult alcool absorbit, când cei 160 de sclavi schimbă cât ai clipi furcile de lemn pe lanțuri și catușe de fier, traficanții francezi îi plătesc, cum se spune, *en monnaie de singe*; «proaste țesături de bumbac, praf de pușcă și amnare, trei butoiașe de rachiu, cincizeci de puști rău montate»... Douăzeci de nefericiți suplimentari (copii, bătrâni și femei infirme) sunt cedați de războinicul beat pe câte o sticlă de rachiu fiecare, iar ultimii trei copii acceptați pe nava înșesată - pe câte un pahar.

Scena continuă, apăsătoare. În demența sa alcoolică, Tamango o abate pe mama celor trei copii și se arată hotărât a-i împușca și pe ceilalți robi nevânduți. Pentru că una din cele două soții ale sale, Aiché, îl împiedică să-l execute pe un moșneag (acel «magician» îi prezisese că va fi regină!), furiosul are toana de a i-o dăruia căpitanului. Chiar și acest gest plin de umanitate al matelotului-interpret pune în lumină densitatea râului, în acel loc de pe lume și la acea oră. Contra unei tabachere de carton, cei șase sclavi în primejdie îi sunt livrați acestei ființe bune (abia schițată narativ), dar ea nu poate schimba nici cu nimic acumularea de disperări:

«Îi liberă de furcile lor și le îngădui să se ducă unde le va fi voia. Ei o luară care încotro, foarte incurcați la gândul de a-și regăsi locul de băștină la două sute de leghe de coastă.»

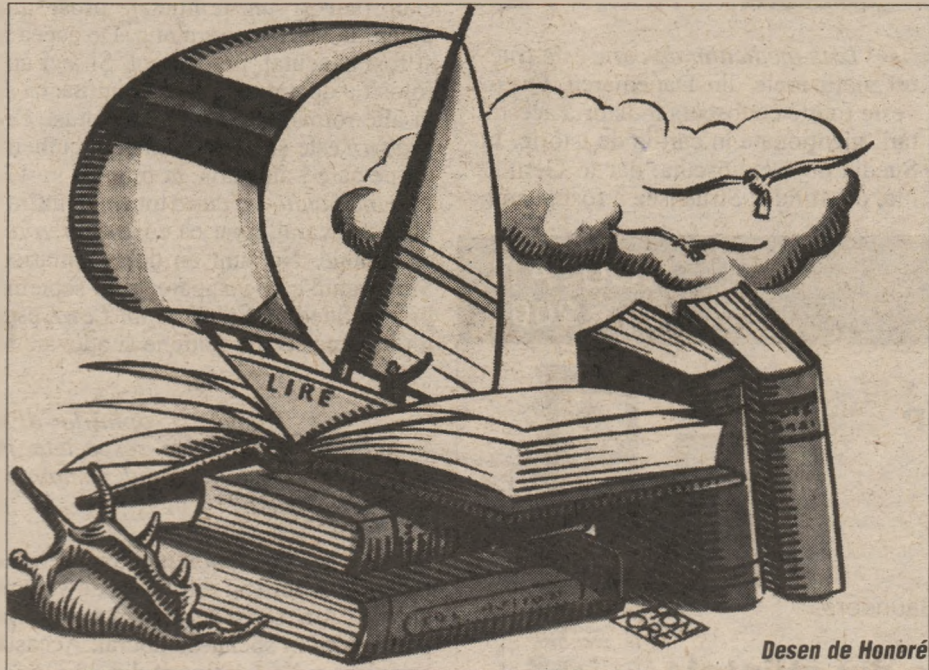
Suntem în plină tragedie unde, pentru câțiva, salvarea rămâne mai mult decât ipotetică iar, pentru cei mai mulți, traversarea infernală nu va întârzia să înceapă. Un fapt va schimba destinele tuturor, sclavi și marinari de pe «Speranța»: trezit din beția tocmelii, incoerentul Tamango vine să-și ceară nevasta înapoi; degeaba plânge el și se zbate, Căpitanul îi arată malul și-i cere

PARLAMENTUL francez a votat legea nr. 2001-434 din 21 mai 2001 (publicată de *Journal officiel* două zile mai târziu) «*tendant à la reconnaissance de la traite et de l'esclavage en tant que crime contre l'humanité*». Iată un text important, pentru democrația occidentală ca și pentru urmașii populațiilor astfel tratate (africane, amerindiene, malgase și indiene), de prin secolul XV încoace. Nu există condamnare mai gravă decât aceea de crimă împotriva umanității. Marea lege franceză va fi introdusă pe lângă Consiliul Europei, pe lângă organizațiile internaționale și ONU. Ea modifică și un articol în venerabila lege asupra libertății presei (datând din 29 iulie 1881!) unde se înserează cuvintele: «*défendre la mémoire des esclaves et l'honneur de leurs descendants*».

Scrisesem deja acest mic eseu asupra întâiei capodopere a lui Prosper Mérimée. *Tamango*, apărută în 1829, când autorul are abia 26 de ani. Scriitura de la început desăvârșită, umorul laconic, inteligența - plus un fel de «mister al reușitei!» - îl definesc pe novelist. În construcția neconținut riguroasă, evenimentele ar putea avea, de fiecare dată, o continuare diferită de cea reținută parcă de hazard, și care capătă pe loc pecete de destin. Iar tonul scriitorului e straniu de «convingător» deși sunt povestite atrocități în lanț, la limita verosimilului. Articulația rezonabilă a discursului, logica lui, efortul de a nara pe înțeles reacții și chiar gânduri ale personajelor ce evoluează într-un coșmar - toate acestea suscită în cititor o vibrantă adevătură, câtă n-ar fi putut nicidecum provoca articolele de presă și intervențiile parlamentare ale contemporanilor luptând contra comerțului cu «eben» omenesc!

Printre cei mai îndârjiți anti-sclavagiști se află Benjamin Constant din ale cărui discursuri în Cameră, vreme de un deceniu, Prosper Mérimée ar fi putut alege multime de alte episoade ale odiosului trafic. O dată ales sămburele epic concret, nuvelistul îl încorporează și dezvoltă într-un text literar sortit să rămână (alături de alte câteva: *Colomba*, *Vénus d'Ille*, *Carmen*) nu doar în istoria literară franceză ci și în imaginărilor locuitorilor lumii întregi.

Mai întâi, tânărul nuvelist prezintă personajele Răului, în frunte cu căpitanul brickului transportor de robi africani peste Atlantic. Trei elemente ale acestui portret ar trebui să-l liniștească întrucâtva pe cititor: numele evocând blândețea, calitatea profesională - primele cuvinte ale nuvelei sunt: «Căpitanul Ledoux era un bun marin» - și faptul că trupul personajului fusese pe totdeauna marcat de suferință, la Trafalgar, unde o schijă de obuz îi zdrobise mâna stângă, ce-i fusese amputată. Posibilul erou napoleonian a avut însă o evoluție pe cât de dezolantă în plan moral pe atât de logică, explicabilă. Concediat din marina militară, Ledoux slujește pe vase de corsari-pirați «cu voie», căci se bateau contra blocusului britanic. «Pacea îl lasă nemângâiat», spune Mérimée. În mod aproape «natural», ranitul de la Trafalgar se pune în

Desen de Honoré

Ne aflăm abia la pagina a treia, din cele vreo 28 cât numără *Tamango*, și iată că Prosper Mérimée, cu biciuitoarea sa impasibilitate, ne-a «instruit» cu o mulțime de detalii asupra inumanității liniștite. Abia acum intrăm în narațiunea propriu-zisă, care începe o dată cu plecarea din Nantes a «Speranței». În trecut, autorul precizează că navigația demarează «într-o vineri, cum au remarcat mai târziu unii superstițioși». Prin această aluzie iute asurzită, firul povestirii este supus unei dis-

ferința cercului «alor săi» fiind anevoie de evaluat. Sigur e că Tamango face lucrurile la scară considerabilă: «el tocmai adusese la țărm o mare cantitate de sclavi, și-i livra ieftin», conștient că «va putea aproviziona prompt piața de îndată ce obiectele comerțului său ar deveni rare». Teribilele formule: «o mare cantitate de sclavi» ori «obiectele comerțului său» alunecă aidoma unor ochiuri iute tricotate în scriitura strânsă, glacială, admirabilă.

Tocmeala din coliba de paie a fost

să parasească puntea! Și atunci (parcă răspunzându-i cu întârziere la remarca din coliba asupra valorii "de piață" a războinicului), secundul «actualizează» bilanțul afacerii:

«Ne-au murit azi-noapte trei sclavi, avem loc. De ce n-am lua cu noi această viguroasă canalie, care valorează mai mult decât cei trei morți?»

Malul răului e pustiu, constată Ledoux, iar nesăbuitul african, venit singur, se află la cheremul lui. Lui, puțin îi pasă de reputația bună sau rea ce-o lasă pe coasta Guineei, fiindcă această profitabilă expediție va fi probabil ultima, după care va părăsi acest comerț... Când Tamango este prins și legat fedeleș, stăpânul navei se lasă pradă unei izbucniri de cinism:

«Pe legea mea! strigă căpitanul Ledoux, Negrii pe care i-a vândut vor râde din toată inima văzându-l sclav la rândul lui. Așa vor vedea că există o Providență!»

Capturându-și partenerul de trafic, noul slujitor al Providenței declanșează o mică apocalipsă maritimă! Brusc, viața proprie și cele ale mateloților săi se aliniază pe insignifianța valorică (din punct de vedere negustoresc) a existențelor încâtușate ce compun «ebenu» din calele brickului pe cale de a se îndepărta rapid de Africa.

În timpul traversării Atlanticului, Ledoux se felicită că numai 12 negri, din cei mai nevolnici, au pierit de căldură. Pentru ca restul mării umane să se mențină într-o stare acceptabilă, traficantul obișnuiește să-l învieze prin mișcare. Pe rând, o treime din captivi (cărora nu li se scot decât o parte din lanțuri, și bine supravegheați de echipajul înarmat până în dinți) sunt aduși pe punte «pentru a-și face provizia de aer pentru ziua întregă» în vreo 60 de minute. Ledoux merge și mai departe, cerându-le să danseze, aidoma cailor îmbarcați pentru o lungă traversare care sunt făcuți să tropăie pe picioarele din față (piaffer):

«Haideti, copii, dansați, amuzată-vă! zicea căpitanul cu glas de tunet, plesnind dintr-un enorm bici de poștă. Și, pe loc, bieții negri săreau și dansau.» La ce altceva ne putem gândi în fața unei asemenea scene de nu la psalmul 137?: «Atunci cei ce ne deportaseră/ ne-au cerut să arătăm bucurie,/ călăii noștri ne-au cerut un cânt voios:/ Cântați-ne un cânt din Sion!-/ Dar cum am fi putut noi să-l cântăm pe Iahve/ pe un pământ străin?» Turma captivă de pe vas își trăiește apatic remanerea; nici măcar față de Tamango ea nu reacționează ostil: «Teama ce le-o inspiră încă era atât de mare că nici unul nu îndrăzni să insulte mizeria celui ce-o cauzase pe a lor».

Parăsim cursul narațiunii, cu straniu sau ritm aparent liniștit, în care catastrofa se apropie inexorabil. Printr-o intensă presiune psihologică (cu baze naiv rituale) asupra celorlalți captivi, servindu-se de forța sa fizică și de o extraordinară agilitate, războinicul redus la sclavie pune stăpânire pe navă. Răscoala se desfășoară după o logică a nimicirii totale, până când «cadavrul ultimului Alb, sfâșiat și tăiat în bucăți, fu aruncat în apă». Izbânda e prea mare! Autoritatea lui Tamango asupra fraților săi de eliberare - fostele sale victime - nu suferă indoială, dar ea nu se exercită și asupra corăbiei înseși. Când pilotul improvizat răsucește violent timona, nobilul brick reacționează cu indignare, de parcă ar voi să se scufunde odată cu el. Sclavii care și-au recucerit prin luptă condiția de oameni liberi se regăsesc prizonieri deznădăjduiți ai celei mai tocite figuri a retoricii politice: nava fără timonier, înaintând spre pieire.

Ilie Constantin

«Israelul și rădăcinile sale»

● Sub acest titlu (*Israël et ses racines*) s-a retipărit, la începutul acestui an, la editura pariziană Albin Michel, cartea marelui rabin al Genevei, Alexandre Șafran, care, intitulată *Israël, dans le temps et dans l'espace*, fusese publicată mai întâi în 1980 la Editura Payot. Tomul de aproape cinci sute de pagini urmărește "temele fundamentale ale spiritualității evreiești", așa cum se desprind ele din cărțile sacre pentru lumea ebraică, *Vechiul Testament, Cabala, Zoharul*, ori din foarte bogata tradiție a cugătării rabinice din spațiul european. Timpului, omului și poporului evreu i se pune în lumină "identitatea, personalitatea și vocația", într-o amplă viziune

■ PRESENCES DU JUDAÏSME ■

Alexandre Safran

Israël et ses racines

Albin Michel

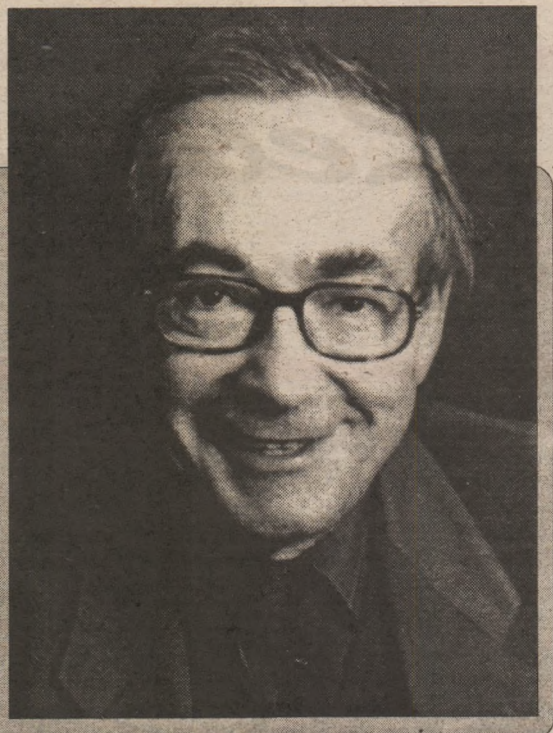
de sinteză, ce concentrează analizele dedicate, într-o primă parte a cărții, "interiorității Israelului" (legătura cu pământul de obirșie, "ideile forță ale iudaismului", "exilul și mîntuirea", Ierusalimul-inimă a Israelului și a lumii, timp evreiesc-timp sabbatic, individ și comunitate etc.). Teme ale acestei prime secțiuni sunt reluate și nuanțate în cea de a doua, *Privire asupra "interiorității Israelului"*. Două sute de pagini din acest ansamblu acoperă referințele, izvoarele și notele ce completează vasta întreprindere hermeneutică a eruditului, cunoscută și prin traduceri în limba germană (1984) și engleză (1987).

Țara scriitorilor și cititorilor

● Povestitul și cititul sînt sporturi naționale în Islanda și asta de peste șapte secole, de cînd primele saga au fost transcrise pe piele de vițel. Fiecare din cei 280.000 de islandezi cumpără în medie patru cărți pe an. În țara există 50 de edituri care publică anual în jur de 1500 de titluri noi, dintre care și mulți tineri, noul val fiind cunoscut și în străinătate. Chiar și primul ministru scrie literatură, iar la Reykjavik din nici o locuință nu lipsește biblioteca. Scrisul, cititul și-alcoolul sînt cele trei mari pasiuni ale islandezilor, ale căror forțe spirituale și spirituoase au devenit cunoscute în lume.

Premii literare

PREMIUL PRINCEPELE DE ASTURIAS pentru literatură, în valoare de cinci milioane de pesetas și însoțit de o sculptură de Juan Miró, a fost atribuit de curînd lui *George Steiner* (în imagine), a cărui operă - a precizat juriul - este un exemplu de înțelegere a diferitelor limbi, culturi și naționalități. Un alt premiu internațional, decernat în fiecare an de Public Library din Dublin, pe baza unor liste stabilite de 100 de biblioteci publice din 34 de țări, este *Impac*, foarte rîvnit de scriitori din toată lumea fiindcă recompensa e uriașă: 130.081 de euro. Pentru 2001, opțiunea bibliotecarilor a fost scriitorul canadian Andrew McLeod, pentru romanul *No Great Mischief*.

Congresul Shakespeare

● Giorgio Melchiori, traducătorul italian al *Operele complete* ale lui William Shakespeare și profesor emerit la Universitatea din Roma, a fost vedeta celui de al VII-lea Congres internațional Shakespeare, care a reunit la Valencia (pentru prima oară în afara spațiului anglo-saxon) 500 de cercetători din toată lumea. Comunicările specialiștilor au avut ca teme, între altele, posibila formație catolică a Bardului, bisexualitatea lui, influența pe care ar fi putut-o avea asupra lui scrierile lui Montaigne, rolul operei shakespeareene în dezvoltarea industriei cinemato-

grafului... Comunicarea lui Melchiori a captivat însă doctul auditoriu prin inedit, profesorul italian susținînd că a pretinde că Yago din *Othello* e florentin - constituie o eroare din partea lui Shakespeare. "Niciodată un florentin nu s-a numit Yago, acest nume derivă din cel al unui sfînt spaniol, Santiago. Deci Shakespeare, care n-a pus piciorul nici în Italia, nici în Spania, a confundat cele două țări". Cit despre legătura care există între autorul lui *Othello* și Valencia, "capitala mondială shakespeareană", concluzia lui Giorgio Melchiori e că "oricît am căutat, n-am găsit nici una".

Kieslowski - Inspirations

● Robbie Little, președinte al companiei Overseas Film Group, a anunțat la Cannes că are în proiect realizarea unui film intitulat *Kieslowski - Inspirations*, ce va fi compus din 10 secvențe. Contactați, Agnieszka Holland, Wim Wenders, Wayne Wang, Rodrigo Garcia, Charles Burnett, Joan Stein și Fridrik Thor Fridriksson s-au declarat încințați să colaboreze la realizarea acestui film ce va fi distribuit atît în săli, cit și în versiune video.

Doris Lessing și feminismul

● Figură emblematică a feminismului, de la apariția, în 1962, a cărții *The Golden Notebook*, scriitoarea britanică Doris Lessing, acum în vîrstă de 82 de ani, neagă că ar fi fost vreodată o militanță. "Mișcarea feministă a anilor '60 și-a irosit energia și timpul discutînd și formînd grupulețe. Eu numesc asta gesticulație. Ideologia și politica le-au făcut pe femeile încadrate în această mișcare să piardă din vedere obiectivele concrete. Nu-mi plac anii '60 și mai puțin îmi plac anumite com-

portamente ale feministelor: fanfaronadele stupide și vulgare sau denigrarea sistematică a bărbaților" - a declarat ea în "The Sunday Times". Pentru Doris Lessing, tehnologia - cu aparatele casnice, pilula contraceptivă etc. - a făcut mult mai mult pentru eliberarea femeii decît ideologiei. Cel de-al treilea volum al memoriilor romanțate ale onorabilei doamne, intitulat *The Sweetest Dream* și anunțat pentru luna septembrie, va cuprinde tocmai perioada anilor '60 și este așteptat cu nerăbdare.

Fiera del libro

● Cea de a 14-a ediție a Salonului de carte de la Torino, care a avut loc între 17 și 21 mai, a adunat peste o mie de editori (cu 6% mai mulți decît anul trecut), iar vizitatorii, peste 200.000, au cumpărat mai multe cărți decît la edițiile precedente. Tema principală a fost în acest an *natura*, abordată sub toate unghiurile, dar s-a discutat mult și despre noile tehnologii, edițiile electronice și viitorul lor. Cum *Fiera del libro* s-a deschis la cîteva zile după victoria în alegeri a lui Silvio Berlusconi, intelectualii prezenți au dezbătut și semnificațiile acestei opțiuni a electoratului italian, precum și consecințele acestuia la putere a celui care controlează 30% din piața cărții în Italia, prin grupul Mondadori.

O inițiativă exemplară

● Cum să faci cunoscută literatura unei țări cu o limbă de circulație restrînsă la scară mondială? Ajutînd traducătorii și editorii străini. Politica dusă de Olanda în această privință e exemplară. Există un organism însărcinat cu promovarea și subvenționarea versiunilor în limbi străine ale literaturii olandeze și o Casă a traducătorilor, deschisă din 1991. "Fondul pentru traduceri literare" finanțează pînă la 70% din costul traducerilor, oferă subvenții editurilor străine care publică literatură olandeză, dispune de site-uri pe Internet care vin în ajutorul traducătorilor. Așa se face că interesul pentru literatura olandeză pare să nu mai cunoască frontiere, scriitori precum Harry Mulisch, Cees Nooteboom, Marcel Moring, Willem Jan Otten, Adriaan Van Dis, Arnon Grunberg fiind traduși nu doar în limbi de circulație, ci și în vietnameză, albaneză, română, sîrbă, turcă, ungară etc. Numai anul trecut 100 de noi titluri din literatura olandeză au apărut în peste 30 de limbi străine. E drept că printr-un mare efort financiar. Dar guvernul olandez știe că merita să facă acest efort, că scriitorii - și artiștii în general - sînt cei mai buni ambasadori ai unei țări, iar favorizarea exportului de literatură e deosebit de profitabilă pentru imagine. Guvernele României se pare că nu vor să știe acest lucru.

Revista revistelor

Elefantul printre portelanuri

În *Plai cu boi* de pe luna mai, dl Andrei Pleșu își continuă seria portretelor și situațiilor menite a ilustra "obscenitatea publică" (acesta e supratitlul rubricii sale) cu un personaj al literaturii și politicii românești de dimensiuni pantagruelice: *Adrian Paunescu și comedia nuanțelor*. Portretul este extraordinar. Cronicarul și le-a amintit pe acelea în *aqua forte* consacrate pe vremuri de Jean Cau lui Orson Wells și altora. De un sarcasm bine temperat, portretul schițat de dl Pleșu unuia din trubadurii ceaușisti pleacă de la premisa că nimic nu este mai potrivit în a-l defini pe dl Paunescu decât cantitatea: "E teribil ce *mult* poate să scrie (și ce *lung!*), ce *mult* poate să vorbească, ce volume *groase* tipărește, ce *mulți* decibeli are glasul său, ce *mare* e conturul fizic al prezenței sale" etc. Ideea ar fi că, atunci când o apuci pe drumul "acumulărilor nestăvilite", e bine să nu te rătăcești pe "minore cărări colaterale", "să nu te încurci cu finețuri și miniauri". "Nu stă bine unui dulău să facă pe rîndunica. Lăcomia și vanitatea d-lui Paunescu îl împiedică însă, din păcate, să respecte legea propriei naturi. El vrea să cupleze mugetul cu apogiatura, călcatul în străchini cu menuetul, rigiiala cu suspinul. Gargantua ridică, gracil, degetul mic, se înalță pe poante și se recomandă Alba ca Zăpada", continuă dl Pleșu. Într-o emisiune de televiziune recentă, dl Paunescu s-a hotărât să facă pe elefantul în magazinul de porțelanuri: firește, cioburile stau măturje pentru inapținutudinea poetului senator de Dolj de a se mișca printre delicatături, finețuri și nuanțe. Mult mai ușor se mișcă el printre contradicții. Dl Pleșu însă citeva legate de atitudinea celui care a scris *Iubiți-vă pe tunuri!* față de defuncta și mereu via securitate. Nimic nu pare a-i descuraja d-lui Paunescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteti face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

pohta ce-a pohtit de a susține astăzi una, miine, alta, după cum se rotește morișca intereselor d-sale personale și politice. Securitatea este cînd o instituție ca oricare alta - de profil - din toate țările lumii, cînd una care-i poluează pe cei ce se ating, fie și fără voia lor, de ea. Securității sînt cînd niște patrioți, cînd niște nemernici, în stare a-l urmări și persecuta pe dl Paunescu însuși. Dl Pleșu încheie memorabilul portret al celui mai mare autor de "omagii rentabile" din istoria literaturii române cu următoarea caracterizare: "Adesea, cînd încerc, creștinește, să identific partea respirabilă a lui Adrian Paunescu, cînd mi se pare că am datoria să caut în nebuloasa firii lui pe *aproapele* care trebuie asumat, nu găsesc argument mai bun decît că există și alcătuirii mai rele: că, de pildă, Adrian Paunescu nu e, totuși, Corneliu Vadim Tudor. Dar l-am văzut de atîtea ori suportîndu-l tandru pe mai tînărul său emul de ea invitat în carnavalești emisiuni de televiziune, l-am văzut de atîtea ori rîzgîind impertinența găunoasă, încurajînd impostura și cocoloșind țoapa, încît am sfîrșit prin a mă îndoi pînă și de ceea ce părea axa sentimentului păunescian al ființei: orgoliul. Ce lipsă de orgoliu, într-adevăr, ce lipsă de inteligență, în fond, să accepți vecinătatea unui sfîrșiac. S-ar zice că trunchiul nu sare departe de așchie..."

Legea și ortacii lui Funar

Reacțiile de tot felul provocate de adoptarea la Budapesta a Legii statutului maghiarilor din țările vecine Ungariei tîn încordată presa de la București. Neinspirata lege despre care, pe bună dreptate, premierul Năstase afirmă că se ocupă de locuitorii altor țări trecînd astfel și de litera și de spiritul tratatului dintre România și Ungaria prilejuiește analiștilor de la observații de bun simț la speculații dintre care unele ar putea deveni curată realitate. Ce e mai interesant e că disputele stîrnite de această lege sînt legate de întimplarea de la Cluj, unde primarul a fost dus pe sus, cu mandat, la poliție, după refuzul lui Funar de a se prezenta la audieri. În *ZIUA*, Dan Pavel emite ipoteza că episodul audierii silite a primarului de Cluj a avut ca efect provocarea unei crize majore între PRM și Partidul de guvernămînt. Continuîndu-și raționamentul Dan Pavel e de părere că nemaiputîndu-se bizui pe voturile peremiștilor în Parlament, partidul lui Adrian Năstase va fi obligat să conserve relația cu UDMR, în ciuda dificultăților provocate de punctele de vedere diferite pe care le au cele două formațiuni politice asupra Legii statutului maghiarilor. Dar parcă pentru a-i scuti pe reprezentanții partidului de guvernămînt de concesiile declarative prea apăsate, în UDMR a început să se vorbească de faptul că Uniunea n-ar trebui să mai ia apărarea unei legi asupra căreia se cuvîne să negocieze guvernele de la Budapesta și de la București. De o părere opusă aceleia exprimate de Dan Pavel, dar și

LA MICROSCOP

Capacitatea ratată de sus

ATRĂGEAM atenția într-un alt *microscop* că situația din învățămîntul de opt clase din România e una de criză. Nu m-am așteptat ca inspectorimea din Ministerul Educației să ia în seamă cele scrise de mine. La fel cum nu m-am așteptat ca după ce am semnalat nepotrivirea dintre spiritul alcătuirii așa-numitelor simulări ale examenului de Capacitate și ceea ce se învață în școală să ia cineva în serios în Ministerul Educației observațiile mele. N-a reacționat nimeni din acest minister atunci cînd am surprins în flagrant de inadecvare un manual care provoacă victime printre elevii de clasa a VIII-a.

Inevitabilul a avut loc la examenul de Capacitate. La prima probă, cea de limba română, un secretar de stat din Ministerul Educației a declarat, nici mai mult nici mai puțin decît că, se așteaptă ca majoritatea micilor candidați să scrie zece pagini. Secretarul de stat, Molan e numele său, ar trebui pus în situația de a scrie zece astfel de pagini în numai două ore, la primul examen din viața sa într-un anumit domeniu, pentru a-și da seama măcar astfel ce enormitate a putut debita. Una peste alta, treizeci la sută dintre candidații la Capacitate au picat acest examen, deși doamna ministru a Educației a declarat că se așteaptă la o reușită în proporție de peste nouăzeci la sută.

Așa cum bănuiam, subiectele au fost excesiv dificile la toate materiile de examen. Dificultatea lor n-a fost una sporită gradual, pornind de la ideea că un elev care ia Capacitatea trebuie să aibă un anumit bagaj de cunoștințe cu care să se poată descurca în viață chiar dacă nu mai urmează o altă formă de învățămînt. Dificultatea a pornit, așa cum mă așteptam, de la nepotrivirea de caracter dintre ceea ce se învață în școală și ceea ce își închipuie alcătuitoarii de subiecte că se învață. Nepotrivire care i-a adus

la disperare pe mulți profesori cu experiență. Aceștia recunosc cu mîna pe inimă că nu-și pot înarma elevii pentru a face față unui examen, dacă nu-i dopeză cu meditații suplimentare, pentru a-i transforma în niște roboți care să reacționeze corect la toate ciudățeniile posibile ale examenului. Ciudățeniile care evident se trag de acolo că inspectorul din Minister nu mai are nici o legătură cu ceea ce se întîmplă în școală, deoarece el s-a transformat într-un fel de senator pe viață al acestei funcții. Inspectorul din Minister emite teste pentru Capacitate, formulînd adesea întrebări prostești sau, mai rău, dovedind cu ele că nu stăpînește materia și îndrumîndu-i astfel greșit pe elevii care iau aceste teste drept literă de Evanghelie.

Cu prilejul examenului de Capacitate au fost întrebuite, chipurile pentru a-i ajuta pe candidați, întrebările cu răspunsul inclus în întrebare. Asemenea întrebări sînt potrivite pentru concursurile de la posturile de televiziune adresate adulților, nu unor copii nedepriși cu întrebări capcană, chiar dacă acestea vor să-i ajute.

Sistemul de notare a fost și el inadecvat, de-a dreptul prostește. De pildă, elevi care au obținut la două dintre materiile de examen note de peste șapte au picat fiindcă la cea de-a treia n-au reușit decît să zicem, 4,65 sau 4,75. Iar asta în condițiile pe care le-am evocat mai sus. Și în măsura în care majoritatea copiilor care au dat examenul de Capacitate nu au putut fi dopați de părinți cu meditații care costă peste puterile lor.

Cum n-aș vrea ca cineva să-și închipuie că acest microscop e stîrnit de paraponul subsemnatului că progenitura sa nu a luat examenul de Capacitate, precizez că nu e cazul.

Cristian Teodorescu

de alți analiști este Ion Cristoiu care își acuză confratii că "plutesc într-o lume paralelă deoarece, afirmă Cristoiu, pentru omul obișnuit tocmai faptul că în plin scandal al legitimațiilor de maghiar Funar a fost dus cu forța la poliție ar putea duce la creșterea cotei de simpatie față de năbădăiosul primar al Clujului. De fapt, Ion Cristoiu își continuă astfel micul său război personal cu directorul *EVENIMENTULUI ZILEI*. Comentînd strict scandalul de la Cluj, a doua zi după ce Funar a fost dus sub escortă la poliție, Cornel Nistorescu a fost de părere că primarul scorbitorilor tricolore face cu bună știință circ, provocînd poliția să îi aplice tratamentul aducerii silite. Dacă ne luăm după lipsa de reacție a clujenilor, vaccinată împotriva ciudățeniilor de tot felul ale lui Funar, Cronicarul ar fi mai inclinat să accepte ipoteza că și aceștia au început să vadă în primarul lor un stîrnitor de circ politic. Cu atît mai mult cu cît clujenii știau foarte bine că înainte de a fi fost dus la poliție cu mandat, Funar numai că n-a fost implorat de șefii poliției locale să se prezinte la audieri. N-a făcut nimeni la Cluj un sondaj de opinie printre locuitorii orașului pentru a afla punctul lor de vedere asupra refuzului primului om al urbei de a respecta legea, cînd ea

i se aplică direct, dar n-ar fi de mirare dacă și cei care l-au votat pe Funar ar fi dezamăgiți că primarul n-a vrut să dea ochi cu poliția. La acest capitol, omul de rînd nu prea are subtilități politice, ci judecă lucrurile pornind de la propria sa experiență cu autoritățile. Iar aceasta spune limpede că dacă te cheamă poliția să te audieze, te duci, cîta vreme nu ai nimic de ascuns. La Cluj, ca peste tot în România, duși pe sus la poliție sînt, în general, cei care n-au conștiința curată, nu cetățenii care n-au ce să-și reproșeze. Aceștia din urmă se prezintă la poliție. Încît de ce s-ar scuti primarul cu de la el putere de întîlnirea cu reprezentanții acestei instituții? N-ar fi exclus ca potrivit acestei răspîndite logici, Funar să fi pierdut serios din credibilitatea de care se bucura pînă nu demult, nicidecum să fie considerat o victimă de conjunctură, așa cum afirmă Ion Cristoiu. Editorialistul de la *CURRENTUL* extinde asupra lui Funar cazul haiduciei sindicale a lui Miron Cozma. Dar în nesupunerea lui față de litera legii, Cozma se putea apăra, cum a și făcut-o, că a fost împins de la spate de ortacii săi. Ortacii lui Funar sînt angajații primăriei și peremiștii cărora nu le pasă de lege.

Cronicar

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69.
Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9, 30-13.
Abonamente în 2001: 3 luni - 104.000 lei; 6 luni - 208.000 lei;
1 an - 416.000 lei. ISSN 1220-6318

Imprimat la
NAȚIONAL ROM

24 pag - 8.000 lei
La redacție: 6.000 lei